

”ÄÄNEN LÖYTYMINEN HILJAISUUDELLE”

Kehitysyhteistyön keskeisten käsitteiden ja Kirkon Ulkomaanavun työn tarkastelua Paulo Freiren ajattelun avulla.

Anne Immonen

Opinnäytetyö, syksy 2011

Diakonia-ammattikorkeakoulu,

Diak Etelä, Järvenpää

Diakonia ja nuorisotyö (ylempi AMK)

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	5
2	OPINNÄYTETYÖN TAUSTAA	8
3	TUTKIMUSKYSYMYKSET, KÄYTETYT METODIT JA AINEISTONKERUU	11
3.1	TUTKIMUSKYSYMYKSET JA LAADULLINEN TUTKIMUS	11
3.2	HAASTATELTAVAT JA HAASTATTELUJEN TOTEUTUS	12
4	OPINNÄYTETYÖPROSESSIN KUVAUS	16
5	PAULO FREIREN PEDAGOGIIKKA	18
5.1	FREIREN AJATTELUN TAUSTAA JA LÄHTÖKOHTIA	18
5.2	TIEDOSTAMINEN	20
5.3	VAPAUTTAVAN OPPIMISPROSESSIN KUVAUS	28
6	KEHITYSYHTEISTYÖN KESKEISET KÄSITTEET	31
6.1	KEHITYKSEN MÄÄRITELMIÄ.....	31
6.2	KEHITYSYHTEISTYÖ.....	33
6.3	OIKEUSPERUSTAINEN NÄKÖKULMA KEHITYKSEEN	35
6.4	KÖYHYYS.....	38
6.4.1	<i>Köyhyyden määritelmiä</i>	38
6.4.2	<i>Köyhdyttäminen</i>	41
6.5	VOIMAANTUMINEN	44
7	KANSAINVÄLISEN DIAKONIAN JUURET	46
8	KIRKON ULKOMAANAPU	51
9	KIRKON ULKOMAANAVUN KEHITYSYHTEISTYÖN ANALYSOINTIA FREIREN AJATTELUN POHJALTA	55
9.1	HAASTATTELUISTA NOUSSEET TEEMAT	55
9.1.1	<i>Voimauttavat ryhmät</i>	55
9.1.2	<i>Voimaantumisen haasteet</i>	60
9.1.3	<i>Yhteistyö paikallisten kumppanijärjestöjen kanssa</i>	62
9.1.4	<i>Yhteiskunnalliseen muutokseen tähtäävä työ</i>	64
9.1.5	<i>Oikeusperustaisuus</i>	68
9.2	KIRKON ULKOMAANAVUN STRATEGIAN ANALYSOINTIA	71
9.2.1	<i>Ihmisyyden kuvaaminen ja todellisuuden tarkastelu dialogin kautta</i>	73
9.2.2	<i>Todellisuutta muuttava toiminta</i>	74
9.3	ANALYYSIN TULOKSET JA ARVIOINTIA.....	77
9.3.1	<i>Ihmiskuvan haaste kehitysyhteistyölle</i>	80
9.3.2	<i>Tiedostaminen voimaantumisen ja oikeusperustaisen työn tukena</i>	83
10	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTAA	87
	LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	91
	LIITE 1	98
	LIITE 2	99
	LIITE 3	100

TIIVISTELMÄ

Anne Immonen. ”ÄÄNEN LÖYTYMINEN HILJAISUUDELLE”. Kehitysyhteistyön keskeisten käsitteiden ja Kirkon Ulkomaanavun työn tarkastelua Paulo Freiren ajattelun avulla. Järvenpää, syksy 2011, 100 s., 3 liitettä

Diakonia-ammattikorkeakoulu, DIAK Etelä, Järvenpää, Diakonia ja nuorisotyö (ylempi AMK).

Tämä opinnäytetyö käsittelee kehitysyhteistyön keskeisten käsitteiden sisältöä vertaillen niitä brasilialaissyntyisen kasvatusfilosofin Paulo Freiren ajatteluun tiedostamisesta. Kehitysyhteistyön keskeisten käsitteiden avaaminen luo pohjaa Kirkon Ulkomaanavun kehitysyhteistyön ymmärtämiselle. Tavoitteenani on selvittää, mitä annettavaa Freiren ajattelulla tiedostamisesta voisi olla kansainväliselle diakoniale. Vastaan työssäni tähän kysymykseen lähinnä Kirkon Ulkomaanavun kehitysyhteistyön näkökulmasta. Tutkimuskysymyksiäni ovat:

1. Miten Freiren käsitys tiedostamisesta soveltuu yhteen kehitysyhteistyön keskeisten käsitteiden kanssa?
2. Miten Freiren tiedostamisajattelua voisi käyttää kansainvälisen diakonian kehitysyhteistyössä?

Opinnäytetyön aineistona on viisi Kirkon Ulkomaanavun työntekijän haastattelua sekä yksi kumppanijärjestön työntekijän haastattelu. Lisäksi käytin aineistona Kirkon Ulkomaanavun strategiaa. Tutkimukseni on kvalitatiivinen. Sen aineistonkeruumuotona käytin teemahaastattelua ja analyysimenetelmänä aineistolähtöistä analyysiä. Freiren ajattelun soveltamista kansainvälisen diakonian kehitysyhteistyöhön on tutkittu aiemmin vähän.

Kirkon Ulkomaanavun työn tavoitteena on oikeudenmukaisuuden edistäminen ja köyhyyden vähentäminen. Kirkon Ulkomaanapu käyttää työssään oikeusperustaista työtettä, jonka pyrkimyksenä on ihmisoikeuksien ja kansalaisoikeuksien toteutuminen ja hyvinvoinnin pysyvä paraneminen niiden ihmisten keskuudessa, joiden kanssa he tekevät työtään. Oikeusperustaisen työn tavoitteet ovat monelta osin yhteneväisiä tiedostamisprosessin tavoitteiden kanssa. Freiren ajattelun soveltaminen tarjoaa välineitä yksilöiden ja yhteisöjen voimaantumisen avuksi oikeusperustaisessa työssä. Tiedostamisprosessi lähtee yksilöiden tai ryhmän kielen, ajattelun ja tarpeiden pohjalta, siksi sen soveltaminen antaa mahdollisuuksia myös eri kulttuuritaustasta tulevan kansainvälisen diakonian suunnittelijan työlle. Tiedostamisen päämääränä on vapaus ihmisyyteen ja äänen löytyminen hiljaisuudelle.

Avainsanat: tiedostaminen, Paulo Freire, kansainvälinen diakonia, voimaantuminen, köyhyys, kehitys, kehitysyhteistyö, Kirkon Ulkomaanapu.

ABSTRACT

Anne Immonen. FINDING THE VOICE FOR SILENCE. Analysis of the essential concepts of development aid and the work of Finnish Church Aid by means of Paulo Freire`s thinking. 100p., 3 appendices. Language: Finnish. Järvenpää, autumn 2011.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services, Option Diaconia and Christian Youth Work. Masters degree.

This study discusses the contents of the essential concepts of development aid by comparing them with the thoughts of conscientization by the Brazilian educational philosopher Paulo Freire. Describing the essential concepts of development aid lays the foundation of understanding the development aid of the Finnish Church Aid. My aim is to explore how Freire`s thoughts on conscientization would benefit the international diaconia work. The question will be answered in this study mostly from the viewpoint of the development aid of the Finnish Church Aid.

The research questions are:

1. How do Freire`s thoughts of conscientization converge with the essential concepts of development aid?
2. How could Freire`s thoughts of conscientization be applied to the development aid of the international diaconia work?

The data of this study comprises five interviews of the employees of the Finnish Church Aid and one interview of an employee of a co-operative organization, as well as the strategy of the Finnish Church Aid. The research is qualitative. The data was collected through theme interviews. The analysis is data-driven. Previously, there are only a few studies on the application of Freire`s thinking to the development aid of international diaconia.

The goals of the Finnish Church Aid are to promote justice and to reduce poverty. Finnish Church Aid applies a right-based approach to its work, aiming at the fulfilment of human and civil rights and the permanent improvement of welfare among the people with whom it is working. The goals of the right-based work are in many ways convergent with the goals of the process of conscientization. The application of Freire`s thinking offers methods for the right-based work for empowering individuals and communities. The conscientization process emerges from the language, thinking and needs of individuals or a group, and therefore its application to the international diaconia opens up new possibilities for the work of a coordinator coming from a different cultural background. The aim of conscientization is the humanization of the world and finding the voice for the silence.

Key words: conscientization, Paulo Freire, international diaconia work, empowerment, poverty, development, development aid, Finnish Church Aid.

1 JOHDANTO

Tunnet ehkä sadun prinssistä, jonka paha noita on taikonut sammakoksi. Vain suudelma voi muuttaa sammakon takaisin prinssiksi. Sortavat olosuhteet voivat vaikuttaa kuten sadun noita, ne voivat muuttaa ihmistä joksikin muuksi kuin mitä hän alun perin on. Sorto ja köyhyys voivat viedä voimat niin, että elämä kaventuu pelkäksi hengissäselviämiskamppailuksi ja oma ihmisyyys ja näkökulmat ympäröivästä todellisuudesta kaventuvat. Ihminen voi toimia ikään kuin kaivossa oleva sammakko, joka näkee todellisuuden oman kaivonsa näköisenä. Sorrosta vapautuminen antaa ihmiselle mahdollisuuden muuttua takaisin sellaiseksi kuin hän aidosti on. Eräs keino tähän vapautumiseen on prosessi, jonka kautta sammakko havahtuu huomaamaan myös muut kaivot ja niissä asuvat sammakot. He oppivat jakamaan keskenään omien kaivojensa todellisuuden ja havaitsemaan ympäröivää maailmaa, johon kaivot kuuluvat. Prosessien kautta he ymmärtävät myös kaivosta pois hyppäämisen mahdollisuuden ja oman oikeutensa muuttaa maailmaa. Tätä prosessia voidaan kuvata myös suudelmaksi, joka muuttaa kaivoissa passiivisena eläviä sammakkoja sellaisiksi, joiksi ne ovat alun perin syntyneet, vapaiksi ja keskenään tasa-arvoisiksi ihmisiksi. Tästä suudelmasta käytetään nimitystä tiedostaminen.

Elämme historiallista ajanjaksoa, jossa pitkään diktatuurien tai yksivaltiaiden alla eläneet kansat vaativat muutosta. Olemme saaneet seurata mielenosoituksia ja kansannousuja sekä pohdintaa siitä, miten muutos yksivaltiuudesta kohti demokratiaa olisi mahdollista. Paulo Freiren ajattelu sorrosta vapautumisen prosesseista, jotka lähtevät sorretuista itsestään ja johtavat yhteiskunnalliseen muutokseen, on erittäin ajankohtainen. Todelliseen vapauteen päästään hänen mukaansa tiedostamisen prosessien kautta, jotka mahdollistavat sen, että sorretuista ei tule uusia sortajia vaan ihmisiä, jotka vapauttavat sekä itsensä, että sortajansa ihmisyyteen.

Tässä tutkimuksessa käsittelen kehitysyhteistyön keskeisiä käsitteitä vertaamalla niitä brasilialaissyntyisen kasvatustieteilijän Paulo Freiren ajatteluun tiedostamisesta. Kehitysyhteistyön keskeisten käsitteiden avaaminen luo pohjaa Kirkon

Ulkomaanavun kehitysyhteistyön ymmärtämiselle. Haastattelin työtäni varten Kirkon Ulkomaanavun työntekijöitä ja tarkastelin sen strategiaa Freiren ajattelun kautta. Tavoitteenani oli selvittää, mitä Freiren tiedostamisajattelun soveltaminen voisi tarjota kansainväliseen diakoniaan. Koska olen haastatteluissani koonnut tietoa Kirkon Ulkomaanavun kehitysyhteistyötä, vastaan tutkimuksessani kysymykseen Freiren ajattelun soveltamisesta kansainväliseen diakoniaan paljolti Kirkon Ulkomaanavun työn näkökulmasta.

Kansainvälinen diakonia on seurakuntien, kirkkojen tai kristillisten järjestöjen tekemää vaikuttamistyötä ja avustustoimintaa, jonka työn pääpaino on omien kansallisten rajojen ulkopuolella, useimmiten kehittyvässä maissa. Epäoikeudenmukaisuuteen, köyhyyteen ja avun tarpeeseen reagoidaan kehitysyhteistyöllä, katastrofiavulla, ihmisoikeus- ja rauhantyöllä sekä vaikuttamisella. Kansainväliseen diakoniaan liittyy tärkeänä osana myös vaikuttamistyö ja varainkeruu kotimaassa.

Kirkon Ulkomaanapu on yksi Suomen suurimmista kehitysyhteistyöjärjestöistä. Sen ydintoimintoja ovat kehitysyhteistyö, humanitaarinen apu sekä vaikuttaminen ja varainhankinta. Kirkon Ulkomaanavun kehitysyhteistyön yhtenä tavoitteena on yhteisöjen voimaantuminen. Voimaantumisen myötä yhteisöjen jäsenet kykenevät auttamaan itseään ja vaikuttamaan ympäröivään yhteiskuntaan. (Kirkon Ulkomaanapu, kehitysyhteistyö i.a.).

Paulo Freire oli yksi 1900-luvun merkittävimpiä uudistavan pedagogiikan luoja (Hannula 2000, 1). Hänen ajatteluunsa liittyy erottamattomasti yhteiskunnallinen ulottuvuus. Tiedostaminen on Freiren pedagogiikan ydinkäsitteitä. Tiedostava prosessi tarkoittaa sitä, että lukutaidottomat oppivat lukemaan ja kirjoittamaan. Prosessi jatkuu kohti vapautta historiallisesta olemisen tavasta, joka on sorrettujen kulttuurissa vallinnut. Tiedostamisen päämäärä on sosiaalisen muutoksen aikaansaaminen. (Kurki 2000, 38.)

Köyhyys on yksi työni keskeisiä käsitteitä. Ymmärrän köyhyyden kehityksen puutteeksi, jolla ei tarkoiteta pelkästään tulojen puutetta tai vähäistä koulutustumista. Köyhyys voi koskea myös asumista, ravintoa ja terveyttä. Köyhyys voi olla turvattomuutta, haavoittuvuutta, altistumista väkivallalle ja rikoksille tai

luonnonkatastrofeille. Köyhyys voi liittyä yhteiskunnalliseen päätöksentekoon osallistumisen mahdollisuuksiin tai mahdollisuuksiin osallistua oman yhteisön toimintaan. Köyhyyden vähenemiseen pyritään vaikuttamaan kehityksellä. Tässä työssä kehityksellä tarkoitetaan asioiden tai ilmiöiden muutosta yhteiskunnassa arvokkaaksi ja toivotuksi katsottuun suuntaan. Kehitys on yhteiskunnallinen prosessi kohti perusoikeuksia ja ihmisoikeuksien toteutumisen tavoitetilaa. (Wilska 2006, 25.)

Työni lähtökohta on ongelma- ja arvolähtöinen. Sen liikkeelle paneva voima on tieto maailman jakaantumisesta vauraampaan pohjoiseen ja köyhempään etelään sekä jakautumisesta johtuva elinolojen ja mahdollisuuksien epätasa-arvo, joka on yksi keskeisimmistä globaalien ongelmien alkusyistä (Koponen 2007a, 11).

2 OPINNÄYTETYÖN TAUSTAA

Mielenkiintoni kansainvälistä diakoniaa kohtaan syntyi diakonin opintoihini liittyneestä harjoittelusta Swazimaassa 2006. Swazimaassa näin kansainvälisten avustusjärjestöjen toimintaa ja niiden erilaisia työtapoja. Tutustuin myös järjestöjen erilaisiin lähtökohtiin tehdä kehitysyhteistyötä. Kuulin Swazimaan maaseudulla asuvien ihmisten kokemuksia kehitysyhteistyöstä ja näin kansainvälisten avustusjärjestöjen työn vaikutuksia paikallisväestön elämään. Kiinnostukseksi kansainväliseen diakoniaan syveni osallistuessani AIDS-orpojen lasten ja nuorten leiritoimintaan ja paikallisten työntekijöiden ammattitaidon tukemiseen Ugandassa 2008. Halusin ymmärtää kansainväliseen diakoniaan vaikuttavia kehitysyhteistyön rakenteita ja kehitysyhteistyöpolitiikkaa paremmin ja siksi opiskelin kehitysmaatutkimuksen perusopintoja Helsingin avoimessa yliopistossa.

Ylemmän ammattikorkeakoulututkinto-opintojeni alussa olin yhteydessä Kirkon Ulkomaanavun silloiseen seurakuntatyön yksikön päällikköön Vesa Häkkiseen ja keskustelimme opinnäytetyön tekemisestä liittyen kansainväliseen diakoniaan, Kirkon Ulkomaanavun työhön ja Paulo Freiren ajatteluun. Häkkinen ehdotti Freiren tiedostamiskäsitteen tarkastelua tutkimuksen avulla. Freiren ajattelua ja siihen liittyvää suomalaista tutkimusta tuntevat Maj Häkkinen ja Jouko Porkka kannustivat minua Freiren tiedostamisajattelun ja kansainvälisen diakonian kysymysten yhdistämiseen.

Työhöni diakonina Riihimäen seurakunnassa kuuluu toimiminen kansainvälisen vastuun tiimissä. Työalani on kansainvälinen diakonia. Siihen kuuluvat muun muassa kansainvälisyyskasvatus, kansainvälisen oikeudenmukaisuuden teemojen esillä pitäminen ja keräysten organisoiminen. Ajatus tutkia ja ymmärtää kansainvälistä diakoniaa nousee siis myös oman työni kehittämistä ja tarpeesta kuvata kehitysyhteistyön haasteita ja mahdollisuuksia seurakuntalaisille ja yhteistyökumppaneille.

Freiren ajattelua on sovellettu yli kahdeksantoista vuotta suomalaisessa kristillisessä kasvatustyössä, erityisesti rippikoulussa ja isoskoulutuksessa dialogipedagogisissa oppimisprosesseissa ja dialogiin pyrkivässä vuorovaikutuksessa (Salonen 2006, 18). Dialogipedagogiikassa Freiren ajattelua sovelletaan paljolti vuorovaikutustaitoihin, eikä se välttämättä sisällä yhteiskunnallisen voimaantumisen näkökulmaa. Jasmiina Salonen teki Diakonia-ammattikorkeakoulussa opinnäytetyön vuonna 2006. Työni nimi on Tasavertaisesti iso. Dialogisuuteen suuntaavien oppikokonaisuuksien kehittäminen Riihimäen seurakunnan isoskoulutuksessa. Mikko Vuolle teki vuonna 2007 opinnäytetyönsä lähetyksestä ja kansainvälisestä diakoniasta dialogipedagogiikkaa viitekehyksenä käyttäen. Molemmat opinnäytetyöt olivat työelämän kehittämishankkeita, joissa tuotettiin materiaalia nuoriso- ja rippikoulutyön käyttöön. Sen sijaan Freiren ajattelua soveltavaa opinnäytetyötä, joka ei käytä pohjanaan dialogipedagogiikkaa ei ole aiemmin Diakonia-ammattikorkeakoulussa tehty.

Freiren ajattelua on sovellettu suomalaisissa pro-graduissa ja väitöskirjoissa lähinnä oppimiseen ja opettamiseen liittyviin kysymyksiin. Aino Hannula teki vuonna 2000 Helsingin yliopiston kasvatustieteenlaitokselle väitöskirjan Tiedostaminen ja muutos Paolo Freiren ajattelussa. Hannulan tutkimuksen mukaan tiedostaminen sosiaalisen muutoksen edellytyksenä tiivistyy seuraaviin osatekijöihin: todellisuuden tunteminen, sanan muuttavan voiman ymmärtäminen ja oman ihmisyyden ja vapauden kohtaaminen. Tiedostaminen ei automaattisesti johda muutokseen, mutta se edistää tietoiseen muutokseen kykenevän ihmisen kasvua (Hannula 2000, tiivistelmä).

Unescon rauhankasvattajapalkinnon saanut Helena Kekkonen teki tunnetun Freire- kokeilun 1976 Helsingin keskusvankilassa. Hän kokosi ryhmän kuudestoista rikoksenuusijasta, jotka olivat iältään 21–55-vuotiaita. Ryhmässä peuhdyttiin osallistujien elämänvaiheisiin ja analysoitiin vankilaan johtaneita syitä ja tapahtumia. Ryhmäläisten itseluottamus kasvoi ja tulokset olivat rohkaisevia. Kokeilu kuitenkin lopetettiin vartijoiden uhatessa ryhtyä lakkoon. Aktiiviset ryhmäläiset yrittivät kehittää vankilan työoloja ja saada passiivisia vankitovereitaan opiskelemaan. (Viljamaa, 2004.)

Freiren pedagogiikan tultua tunnetuksi 1970-luvulla sitä pidettiin aluksi ruohonjuuritason pedagogiikkana ja sovellettiin köyhien opetukseen kehitysmaiden maaseudulta teollistuneiden maiden slummeihin (Heaney 1995). Aino Hannulan mukaan Freiren pedagogiikka on parhaimmillaan kasvatuksen informaalilla alueella, projekteissa, joissa yhdistyvät arkielämä, teoria ja käytäntö sekä omiin olosuhteisiin vaikuttaminen. Freire mieltää itsensä kansanliikkeiden kasvattajaksi, koska kasvatustyöskennellään yhdessä sorrettujen kanssa. Formaali kasvatustyö on yleensä enemmän tai vähemmän vallanpitäjien kontrollissa. (Freire 1972, 30–31; Freire 1992.)

Freire on vaikuttanut vahvasti Latinalaisen Amerikan populaarikasvatuksessa ja ruohonjuuritason liikkeissä. Ydin näissä on aikuisten lukutaidon oppimiseen tähtäävässä vapauttavassa opetusmenetelmässä. Populaarikasvatustyö ei rajoitu pelkästään lukutaidon opetteluun, vaan se sisältää myös yhteiskunnalliseen toimintaan ja yhteisöjen kehittämiseen liittyvien taitojen opettelemista. Sekä Latinalaisessa Amerikassa että Afrikassa freireläinen kasvatustyö on yhdistynyt demokratisoitumisliikkeisiin, joissa käytetään Freiren tapaa yhdistää kasvatustyö sosiaaliseen todellisuuteen ja yhteiskunnalliseen työhön. (Archer & Costello 1990; Campos Carr 1990, 59–60; Godonoo 1998, 34–36.)

3 TUTKIMUSKYSYMYKSET, KÄYTETYT METODIT JA AINEISTONKERUU

3.1 Tutkimuskysymykset ja laadullinen tutkimus

Tutkimukseni tehtävänä on selvittää:

1. Miten Paulo Freiren käsitys tiedostamisesta soveltuu yhteen kehitysyhteistyön keskeisten käsitteiden kanssa?
2. Miten Paulo Freiren tiedostamisajattelua voisi käyttää kansainvälisen diafonian kehitysyhteistyössä?

Tutkimukseni on kvalitatiivinen eli laadullinen. Termillä *laadullinen* viitataan tutkimustapaan, joka ei perustu laskemiseen, mittaamiseen eikä tilastollisiin menetelmiin (Alasuutari 1994). Renata Teschin mukaan ei oikeastaan ole olemassa sellaista kuin kvalitatiivinen tutkimus, vaan meidän tulisi puhua ainoastaan kvalitatiivisesta datasta. (Tesch 1990,55.) Tutkijan persoona ja menetelmälliset kiinnostukset suuntaavat tutkimusstrategian valintaa. Tutkimus voi alkaa kiinnostuksesta jotain lähestymistapaa kohtaan, jonka pohjalta tutkija hahmottaa maailmaa. Menetelmällinen ja metodologinen kiinnostus voi olla tutkimuksen alku ja suunnata tutkimuskohteen valintaa eikä päinvastoin. Tutkijan menetelmätietous lisääntyy, ja tutkimus voi muotoutua osin uudelleen. Jokainen tutkija kehittää lopulta itse menetelmänsä, jotka sopivat tutkittavaan ilmiöön ja hänen omaan persoonaansa. Laadullisessa tutkimuksessa tutkija laittaa itsensä alttiiksi käyttäen persoonaansa tärkeänä tutkimusvälineenä. (Syrjälä 2005, 368.)

Laadullisessa tutkimuksessa keskitytään usein melko pieneen otokseen ja pyritään analysoimaan sitä mahdollisimman perusteellisesti. Aineiston tieteellisyyden kriteeri ei ole sen määrä vaan laatu ja käsitteellistämisen kattavuus. Tutkija pyrkii sijoittamaan tutkimuskohteen yhteiskunnalliseen kontekstiin. Laadullinen tutkimus on mahdollista tehdä ilman ennakoasettamuksia tai määritelmiä. (Eskola & Suoranta 1999, 15–23.)

Kvalitatiivista tutkimusta on haastavaa määritellä selvästi, koska sillä ei ole teoriaa, joka olisi sen omaa, eikä sillä ole täysin omia metodeja (Denzin & Lincoln 2005, 7). Kvalitatiivinen tutkimusote perustuu eksistentiaalis-fenomenologishermeneuttiseen tieteenfilosofiaan. Haastattelu kvalitatiivisessa tutkimuksessa on avointen kysymysten esittämistä valituille haastateltaville (Metsämuuronen 2008, 14). Tutkimukseni aineistonkeruumuoto oli teemahaastattelu, jonka jälkeen haastattelut litteroitiin eli kirjoitettiin puhtaaksi sen ymmärtämiseksi, kuinka haastateltavat organisoivat puheensa. Analyysimenetelmänä käytin teemoittelua ja induktiivista sisällönanalyysiä eli aineistolähtöistä analyysiä. Pelkistetyimmillään se tarkoittaa teorian rakentamista empiirisestä aineistosta lähtien. Ongelmana on, että laadullinen aineisto ei lopu koskaan. Sisällönanalyysi tuottaa aineksia teoreettiseen pohdintaan, mutta varsinainen pohdinta tapahtuu tutkijan oman ajattelun avulla. (Grönfors 1985, 161.)

Ennen analyysiä tutustuin aineistoon, järjestelin ja luokittelin sitä. Nämä vaiheet loivat perustan aineiston kanssa käydylle keskustelulle ja teemojen keskinäiselle vertailulle. Käytin haastattelututkimuksen tuoman tutkimusmateriaalin tukena Kirkon Ulkomaanavun strategiaa.

3.2 Haastateltavat ja haastattelujen toteutus

Haastattelin tutkimustani varten viittä Kirkon Ulkomaanavun työntekijää sekä yhtä sen mosambikilaisen kumppanijärjestön edustajaa. Kirjallisena tutkimusaineistona käytin Kirkon Ulkomaanavun strategia 2009-2012 -julkaisua. Valitsin aineistonkeruutavaksi teemahaastattelun, koska tutkimuskysymyksiäni palveli haastattelumuoto, joka sallii tarkentavien kysymysten esittämisen aineistonkeruun aikana ja halusin muun aineiston tueksi haastatteluteemoihin liittyviä käytännön esimerkkejä. Halusin myös selvittää haastattelussani arvostuksia, ihanteita ja perusteluja työtavoille ja käytännöille.

Teemahaastattelua voidaan nimittää myös puolistrukturoiduksi haastatteluksi. Haastattelua varten on valittu edeltä käsin teemat, mutta kysymysten muotoa tai niiden esittämisjärjestystä ei ole tarkasti edeltä käsin määritelty (Hirsijärvi & Hurme 1985, 36). Omassa tutkimuksessanikaan haastattelun teemoja ei käyty haastattelutilanteessa läpi siinä järjestyksessä kuin ne lomakkeessa ovat, vaan keskustelu liikkui joustavasti teemojen välillä, kuitenkin niin, että jokaisen haastateltavan kanssa keskustelimme jokaisesta teemasta.

Sain ehdotukset Kirkon Ulkomaanavun mahdollisista haastateltavista tutkimukseni yhteyshenkilöltä, kouluttaja Minna Törröseltä. Pyysin häneltä nimilistaa sellaisista Kirkon Ulkomaanavun työntekijöistä, joilla on työkokemusta kehitysyhteistyöstä kehittyvissä maissa. Törröseltä saamastani nimilistasta ne, joiden kanssa aikataulut sopivat haastatteluun, tulivat valituiksi haastateltaviksi tutkimukseeni. Haastateltavien toimenkuviin liittyvät kehitysyhteistyön ja humanitäärisen avun suunnittelu ja toteuttaminen. Haastattelukeskustelujen sisällön rajasin koskemaan kehitysyhteistyötä ja humanitäärisen avun kysymykset jäivät tässä tutkimuksessa vähemmälle huomiolle.

Haastateltavillani oli keskenään hyvin erilainen koulutustausta ja heidän kouluksensa tuoma erityisnäkökulma näkyi haastatteluissa hieman erilaisina painoituksina samaan haastatteluteemaan. Moniammatillisuus on kansainvälisen diakonian ja kehitysyhteistyön monitieteellisessä työkentässä etu. Moniammatillisuudesta johtuen kehityksen eri ulottuvuudet ja ihmisen kokonaisvaltaisen huomioimisen näkökulmat tulivat haastatteluissa esille. Haastattelujen teemat löytyvät liitteestä 1.

Haastattelujen edetessä ja haastateltavien työkuvan selkiytyessä minulle tarkemmin, aloin kaivata lisää kehitysyhteistyön kentän ”ruohonjuuritason” työntekijöiden näkökulmia haastattelujen teemoihin. Haastattelemani Kirkon Ulkomaanavun työntekijöiden työnkuvaan kuuluu paljon Kehitysyhteistyön koordinaatioita ja suunnittelua Suomesta käsin. Heidän työhönsä liittyy lisäksi kenttämatkat maaohjelmamaihin. Matkoja tehdään kerran tai kahdesti vuodessa ja ne ovat kestoltaan noin viikosta kolmeen viikkoon. Monella haastateltavillani oli kenttätyökokemusta kehitysyhteistyöstä tai lähetystyöstä. Nämä kokemukset

pohjautuivat kuitenkin usein jonkun muun organisaation kuin Kirkon Ulkomaanavun työhön. Halusin työhöni käytännöntyön näkökulmaa sekä tietoa KirkonUlkomaanavun paikallisen yhteistyökumppanin käyttämistä voimaantumiseen tähtäävän työn menetelmistä. Koska valitsemani tutkimusmetodi mahdollisti myös pienen tutkimusmateriaalin käytön, tein yhden haastattelun, joka poikkeaa muista haastateltavan kulttuurin, kielen, työkuvan ja työorganisaation suhteen.

Kuudentena haastateltavanani oli Kirkon Ulkomaanavun kumppanuusjärjestön työntekijä Mosambikista. Tämä haastattelu antoi tietoa voimaantumisen haasteista maassa, missä HIV ja AIDS ovat merkittäviä ongelmia. Haastattelussa tuli esille sairauden mukanaan tuomat terveydelliset rajoitukset voimaantumisprosessissa. Haastattelun kieli oli englanti ja haastattelun teemat olivat samat kuin muiden haastattelujen. Englanniksi käännetyt haastatteluteemat löytyvät liitteestä 2.

Kaikki haastattelut suoritettiin Kirkon Ulkomaanavun tiloissa Helsingissä tammihelmikuussa 2011. Haastattelun kesto oli keskimäärin 52 minuuttia ja haastattelut nauhoitettiin litterointia varten. Ennen haastattelun alkua Kirkon Ulkomaanavun työntekijöiltä pyydettiin kirjallinen suostumus tutkimukseen osallistumiseen. Heille kerrottiin tutkimukseni aihe ja haastattelujen käyttötarkoitus sekä haastateltavan oikeudet kieltäytyä tutkimukseen osallistumisesta. Suostumuslomake ja haastattelun teemat oli lähetetty haastateltaville etukäteen. Suostumuslomake löytyy liitteestä 3. Litteroituja haastatteluja kertyi ykkösrivivälillä 56 sivua ja nauhoitettua puhetta on 314 minuuttia.

Luokittelin haastatteluaineiston siitä nousevien teemojen mukaan. Aineistosta nouseviksi teemoiksi muodostuivat: voimaantumisen välineet, voimaantumisen haasteet, yhteistyö, yhteiskunnalliseen muutokseen tähtäävä työ ja oikeusperustaisuus. Teemoittelun jälkeen käytin analyysin apuvälineenä muodostamaani ”tutkimusharavaa”. Tutkimusharavan muodostamisen pohjana käytin Freiren tiedostamisajattelusta kertovaa teoriaosuutta työssäni ja sen lähteenä ollutta kirjallisuutta. ”Harava” muodostui kolmesta Freiren tiedostamisajattelun sisällöstä, jotka ovat ihmisyyden kuvaaminen, todellisuutta pohtiva tarkastelu sekä sitä

muuttava toiminta. Ihmisyden kuvaaminen kertoo ihmiskuvasta ja sen arvopohjasta. Ihmiskuva vaikuttaa valittuihin työtapoihin ja työn päämääriin ja selittää niitä. Freirellä ihmiskuva luo pohjaa dialogisuudelle, joka perustuu eettiseen asenteeseen muita ihmisiä kohtaan.

Todellisuutta pohtiva tarkastelu ja sitä muuttava toiminta muodostavat yhdessä tiedostamisprosessin päämäärän eli praksiksen. Praksis tähtää muutokseen yksilössä, yhteisössä ja yhteiskunnassa. Kansainvälisen diakonian ja kehitysyhteistyön päämääränä on saada aikaan toivottua muutosta. Praksiksen kahden osa-alueen avulla vertailin toivotun muutoksen sisältöjä ja sen lähtökohtia.

4 OPINNÄYTETYÖPROSESSIN KUVAUS

Opinnäytetyöni prosessi käynnistyi heti ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon opintojen alussa 2009. Alkuvaiheessa työni silloinen ohjaaja ehdotti, että tutkisin Kirkon Ulkomaanavun lisäksi myös muita suomalaisia kansainvälisen diakonian toimijoita. Ajatus monipuolisesta tutkimuksesta ja sen tuloksista saatavasta tietomäärästä tuntui houkuttelevalta. Tällöin olisin halunnut haastatella useaa työntekijää jokaisesta suomalaisesta kansainvälisen diakonian parissa työskentelevästä organisaatiosta. Työni haastatteluvaiheen ajankohtaan vaikutti vaihtoopintoni Saksassa ja laajan haastattelumateriaalin nauhoitus olisi pitänyt aloittaa juuri tuona ajankohtana. Koska se oli mahdotonta ollessani Saksassa, päätin tutkia kahta eri kansainvälisen diakonian organisaatiota Suomessa ja haastatella useaa heidän työntekijäänsä. Tutkimusluvan saaminen toisen organisaation taholta osoittautui kuitenkin haasteelliseksi ja se johti takaisin alkuperäiseen tutkimusasetelmaan Kirkon Ulkomaanavun kanssa. Työni eri vaiheissa pidin tutkimuspäiväkirjaa. Kirjoitin siihen kysymyksiä, havaintoja ja oivalluksia työni edetessä.

Opinnäytetyöni prosessi alkoi lähdekirjallisuuden ja materiaalin etsimisellä ja siihen tutustumisella sekä tutkimusluvan hankkimisella Kirkon Ulkomaanavulta. Haastattelujen ja niiden analyysin tuotua esille uusia tarpeita työni teoriaosuuteen palasin teorian kirjoittamiseen. Osan teoriasta kirjoitin Saksan Heidelbergissä, mikä vaikutti osaltaan lähdekirjallisuuden kielivalintoihin. Freiren perusteokset löytyivät Heidelbergin yliopiston kirjastosta englanniksi, espanjaksi ja portugaliiksi, samoin jotkut hänen kirjoittamansa lehtiartikkelit löytyivät yliopiston tietokannasta. Monikulttuurisessa ympäristössä opiskelusta on hyötyä muun muassa käännösavun saamiseksi espanjaan ja portugaliiin. Hannulan väitöskirjan avulla vertasin, ymmärsinkö Freiren ajattelua ja hänen teorioitaan samalla tavalla kuin väitöskirjan tekijä. Freiren ajattelu on paikoittain vaikeaselkoista ja vaatii joissakin kohdin perehtymistä laajemmin hänen ajatteluunsa asiakokonaisuuden ymmärtämiseksi. Itselleni oli hyötyä Freiren dialogi ajattelun tuntemisesta entuudestaan.

Tutkimuskysymykset vaihtuivat työni edetessä ja kirjoitin analyysin ja johtopäätökset uudestaan. Alkuperäisten tutkimuskysymysten vaikutuksen ja ajatuksen työn valmistumisajankohdasta voi nähdä edelleen muun muassa teemahaastattelujen kysymyksissä ja suostumuksessa tutkimukseen osallistumisesta.

Kävin työni aineiston läpi tutkimusharavan avulla. Tein analyysiä varten taulukoita, joissa asetin tiivistetysti rinnakkain Freiren ajattelua ja kehitysyhteistyön keskeisiä teemoja sekä Kirkon Ulkomaanavun strategiaa. Osa taulukoista päättyi myös lopulliseen työhöni. Kokosin analyysin tulokset ja niiden tulkinnan tutkimuskysymysten valossa. Johtopäätöksiin ja pohdintaan hahmotin tulosten käytännön arviointia ja jatkotutkimustarpeita. Analyysin vaiheissa käytin apunani Ruusuvuoren, Nikanderin ja Hyvärisen Haastattelun analyysi -kirjaa, josta soveltaen äskeinen analyysin vaihekuvaus löytyy. (Ruusuvuori, Nikander, Hyvärinen 2010, 12.)

Kirkon Ulkomaanavun strategiaa analysoin vasta haastattelujen analyysin jälkeen. Päädyin tähän ratkaisuun siksi, että en halunnut Kirkon Ulkomaanavun Strategian vaikuttavan haastattelun analyysissä niistä nouseviin teemoihin. Haastatteluaineistosta sain myös lisänäkökulmaa strategian analyysiä varten.

5 PAULO FREIREN PEDAGOGIIKKA

5.1 Freiren ajattelun taustaa ja lähtökohtia

Paulo Freire syntyi vuonna 1921 Brasiliassa. Hän kasvoi poliisi-isän, kotiäidin ja kolmen sisaruksensa kanssa (McLaren 2009, 198, Tomperi 2005, 12). Pörssiromahdus 1929 ja lama 1930 vaikuttivat siihen, että Freiren keskiluokkainen perhe köyhtyi. Muistelmakirjeissään Freire kuvaa häpeää, jonka ulkoisen keskiluokkaisen elämän ylläpitäminen tuotti, vaikka todellisuudessa perhe näki nälkää. (Tomperi 2005, 13.) Paulon ollessa 13-vuotias hänen isänsä kuoli. Viikonloppuisin ja koulun jälkeen hän vietti aikaa lähellä asuvien työläisten ja köyhistä maalaisperheistä lähtöisin olevien lasten ja nuorten kanssa. Paulon äidillä ei ollut varaa maksaa koulun lukukausimaksuja, mutta lahjakas Paulo pääsi yläkouluun stipendioppilaaksi. Lukion jälkeen hän lähti opiskelemaan lakia, psykologiaa ja filosofiaa. (McLaren 2009, 198–199). Melko nopeasti valmistumisensa jälkeen Freire kuitenkin luopui lakimiehen ammatista ja suuntautui opettamiseen, johon hän koki kutsumusta (Tomperi 2005, 14).

Freiren ensimmäinen vaimo, Elza Maria Costa Oliveria oli peruskoulun opettaja ja hän lisäsi Paulon kiinnostusta lukutaitoa kohtaan. Freire alkoi tiedostaa entistä enemmän lukutaidon merkitystä ihmisen tietoisuuteen yhteiskunnasta. Hän havaitsi, ettei koulu tavoittanut työväestön lapsia, koska siellä käytetty kieli oli lapsille vierasta. Aikuisten lukutaidottomuus oli yksi suurimmista esteistä taistelussa köyhyyttä ja eriarvoisuutta vastaan. (Tomperi 2005, 14.) Freire väitteli tohtoriksi 1959. Hänen aiheenaan oli dialoginen metodi. (Kurki 2000, 37).

Kuusikymmentäluvun alkuvuosina Feiren kehittämän lukutaito-ohjelman avulla 300 maanviljelijää oppi lukemaan 45 päivässä. Työläisten kanssa yhdessä asuessaan Freiren oli mahdollista opettaa heitä tunnistamaan generatiivisia sanoja. (McLaren 2009, 201.) Generatiivisuudella tarkoitetaan aihetta tai sanaa, josta avautuu uusia aiheita (Hannula 2002, 99–100). Sanat kuvasivat työläisten jokapäiväistä todellisuutta. Lukeminen ja kirjoittaminen perustuivat työläisten omiin

kokemuksiin ja johtivat kriittiseen tietouteen. Työläiset kykenivät irrottautumaan hiljaisuuden kulttuuristaan ja muuttamaan yhteiskunnallisen muutoksen osallistuviksi toimijoiksi (McLaren 2009, 201).

Sotilasjunta kaappasi vallan Brasiliassa 1964. Tässä poliittisessa tilanteessa Freiren käyttämät lähestymistavat lukutaidon opettamiseen koettiin uhaksi. Häntä syytettiin vallankumouksellisesta toiminnasta ja hänet vangittiin. Vapauduttuaan hän lähti maanpakoon. Freirestä tuli Brasiliassa ei-toivottu henkilö, jonka maanpakolaisuus kesti kuusitoista vuotta. (Tomperi 2005, 15.)

Freiren ajatusten taustalla on 1950-luvun jälkeisen Latinalaisen Amerikan yhteiskuntaluokkien erot ja taistelu valtaapitävää eliittiä vastaan. Suuret varallisuuserot, maaorjuus, ihmiskauppa, lukutaidottomuus ja valtaapitävien erityisoikeudet poliittiseen toimintaan olivat todellisuutta Freiren ajan Latinalaisessa Amerikassa. Oikeuksien ja demokratian saavuttaminen oli työväestölle haaste. (Tomperi 2005, 9–12.)

Freiren ensimmäinen teos ilmestyi 1965 ja sen nimi suomennetaan Kasvatus vapautuksen käytäntönä. Vapautukseen pyrkivä kulttuurinen toiminta ilmestyi 1968 ja Ohjailua vai kommunikaatiota 1969. Freiren pääteoksena pidetty Sorrettujen pedagogiikka julkaistiin vuonna 1970, Kirjeitä Guinea-Bissauhun 1977, Tämä koulu nimeltä elämä 1985, Kasvatus kaupungissa 1991 ja Toivon pedagogiikka 1992. Sorrettujen pedagogiikka ilmestyi suomeksi vasta vuonna 2005, lähes neljäkymmentä vuotta sen kirjoittamisen jälkeen. (Tomperi 2005, 9, 15–17.)

Freire oli yksi 1900-luvun merkittävimpiä uudistavan pedagogiikan luoja. (Hannula 2000, 1.) Hänen metodinsa on ongelmakeskeinen, se yhdistyy ihmisten jokapäiväisiin ongelmiin ja laajenee siitä yhä laajemmalle tasolle. Hän oli yksi ensimmäisistä kansainvälisesti tunnustetuista pedagogeista, jotka ymmärsivät koulutuksen, politiikan, imperialismien ja vapautuksen välisen suhteen. Hänen ajattelunsa ja työnsä lisäsi kiinnostusta niihin käytäntöihin, joiden kautta koulutus voi toimia välikappaleena yhteiskunnalliselle ja taloudelliselle muutokselle. (McLaren 2009, 197–198.)

Filosofina Freire oli elämään sitoutunut. Hänen ajattelunsa ja toimintansa koskivat koko ihmisen olemassaoloa. Perusteemana Freirellä oli jokaisen ihmiselämän samanlainen arvokkuus, jota ei saa tukahduttaa. Tämä yhdistää hänet vapautuksen teologiaan. (Kurki 2002, 54–55.) Toisaalta vapautuksen teologia innoitti Freireä ja toisaalta se kehittyi hänen ajatustensa ja metodiensa myötävaikutuksesta. Freire on hyödyntänyt vapautuksen teologiasta erityisesti Gustavo Guitierrezin ja Leonardo Boffin ajattelua. Muita Freiren ajatteluun vaikuttaneita ideologioita tai tarkastelukulmia ovat personalismi, eksistentialismi, fenomenologia ja marxilaisuus. (Kurki 2002, 55–61.)

Freiren pedagogiikkaa sovelletaan nykyään laajasti. Hänen ajattelunsa on merkittävää paitsi kasvatuksen filosofiassa myös politiikassa ja sosiologiassa, joissa keskeistä on analyysi tietämisen kehittymisestä sekä tiedon ja vallan suhteesta (Jarvis 1987a, 278). Ihmisyyden korostus, dialogi ja kriittinen reflektio ovat asioita, jotka tekevät hänestä ajankohtaisen ajattelijan myös kansainvälisen diakonian näkökulmasta. Freiren teemat dialogisuus, syvämuutos, fatalismista vapautuminen ja refleksiivisyys ovat jatkuvasti ajankohtaisia (Flecha 1997, 10).

5.2 Tiedostaminen

Tiedostamisen käsite on Freiren pedagogiikan ydinkäsitteitä. Tiedostaminen ei viittaa hetkelliseen tapahtumaan vaan kriittisen tietoisuuden hitaaseen kehittymiseen, joka ilmenee jatkuvasti syvenevänä tietoisuutena yhteiskunnallisista olosuhteista ja sen ristiriidoista, jossa ihmisen suhtautuminen todellisuuteen muuttuu (Hannula 2000, 46, Kuortti & Tomperi 2005, 35). Tiedostaminen on prosessi, jossa henkilö, ei vastaanottajana vaan tiedostavana subjektina, saavuttaa syvenevän tietoisuuden hänen elämänsä muovaavasta sosio-kulttuurisesta ympäristöstä sekä omista mahdollisuuksistaan muuttaa tätä todellisuutta (Freire 1972, 20–21).

Tietoiseksi tulemisen päämääränä on vapautuminen, Freire käyttää siitä nimitystä ”äänen löytyminen hiljaisuudelle” ja sitoutuminen maailman inhimillistämiseen (Hannula 2000, 134). Toisin sanoen tiedostamisen päämääränä on tukea

ihmisen kykyä edistää muutosta sorrosta kohti yhteiskuntaa, joka on inhimillinen, sekä toteuttaa kutsumustaan olla täydempi ihminen. Sortavalla toiminnalla tarkoitetaan järjestelmää, joka estää ihmistä kehittymästä ihmisenä. Vapauttavassa toiminnassa pyritään inhimillistymisen esteiden poistamiseen. Muutoksella tarkoitetaan ihmisen aseman muutosta objektista subjektiksi ja yhteisön muuttumista dialogiseksi. (Hannula 2000, 81.)

Dialogilla tarkoitetaan yleensä kahden ihmisen välistä vuorovaikutusta. Freire määrittelee sen A:n ja B:n väliseksi horisontaaliksi kommunikaatiosuhteeksi, jossa kriittisesti etsitään jotakin. Dialogia ravitsevat rakkaus, ihmisuus, toivo, usko ja luottamus (Freire 1969, 107). Freire laajentaa dialogikäsitettä useamman ihmisen ja myös ryhmien väliseksi kommunikaatioksi ja eri näkemysten väliseksi vuorovaikutukseksi (Hannula 2000, 40).

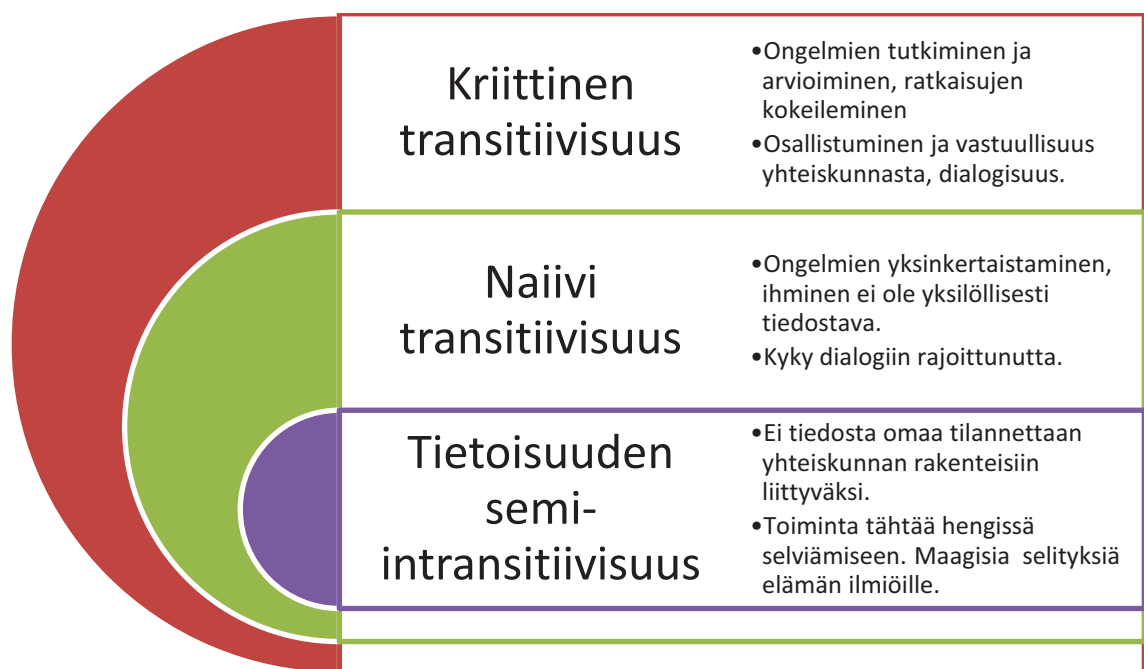
Ihminen nousee naiivista tietoisuudesta kriittiseen tietoisuuteen tiedostamisen prosessien kautta. Näiden prosessien kautta hän saa etäisyyttä omaan elämäntilanteeseensa ja tarkastelee sitä ongelmalähtöisesti eikä itsestäänselvyytenä. Jos tiedostaminen on aitoa, sitä seuraa havahtuminen vallitsevan todellisuuden epäoikeudenmukaisuuteen ja tiedostaminen muuttuu toiminnaksi todellisuuden muuttamiseksi. Tiedostavasta toiminnasta Freire käyttää sanaa praksis, jossa todellisuutta pohtiva tarkastelu ja sitä muuttava toiminta yhdistyvät. Praksiksessa yhteiskunnalliseen muutokseen pyrkivät ihmiset ovat subjekteja, historian tekijöitä. (Tomperi 2005, 26.) Yhteiskunnallisella tasolla praksikseen liittyvät toiminnot ovat yhteiskunnassa vallitsevien myyttien purkaminen, yhteiskunnallisia ilmiöitä koskeva analyysi, yhteisöllinen toiminta sortavien rakenteiden purkamiseksi sekä sitoutuminen vapautukseen (Hannula 2000, 124–125).

Tiedostamisen ensimmäinen vaihe on ”tietoisuuden semi-intransitiivisuus”. Sorretun ihmisen tiedostaminen on naiivia eikä hän tiedosta itseään persoonana eikä omaa tilannettaan yhteiskunnallisiin rakenteisiin liittyväksi. Ihmisen mielenkiinto ja toiminta tähtää hengissä pysymiseen. Hengissä pysymisen vaatimukset sitovat ihmistä niin, ettei hänellä ole tarvittavaa etäisyyttä todellisuuteensa voidakseen tarkastella sitä objektiivisesti. Tästä syystä ihminen antaa elämänsä

vaikuttaville ilmiöille maagisia selityksiä ymmärtämättä todellisia syysuhteita. (Freire 1969, 60, Freire 1970, 461.)

Toinen vaihe tiedostamisessa on ”tietoisuuden transitiivisuus”. Ihmisen kiinnostus välittömän elämän ulkopuolelle laajenee ja hän alkaa havaita ympäristönsä ilmiöitä vastaten niihin. Kyky dialogiin maailman ja muiden ihmisten kanssa lisääntyy. (Freire 1969, 60–62.) Tietoisuuden transitiivisuuden alkuvaiheeseen liittyy naiivi transitiivisuus. Ongelmat yksinkertaistetaan ja niihin reagoidaan tunteella. Tietoisuuden heräämisessä ihminen saattaa turvautua jäykkiin tai maagisiin selityksiin. Tässä vaiheessa ihminen ei ole vielä yksilöllisesti tiedostava vaan hänen kykynsä dialogiin on rajoittunutta. Mikäli ihminen ei kehity tästä vaiheesta kriittiseen tiedostamiseen, voi hänen käyttäytymisensä vaihdella ahdasmielisyydestä kiihkoiluun ja fanaattisuuteen. Tiedostaminen ei automaattisesti lisää ihmisen kykyä itsenäisyyteen, vaan alkuvaiheessa se voi myös lisätä irrationaalisuutta ja kiihkomielisyyttä. (Freire 1970, 461–466.) ”Kriittiseen transitiivisuuteen” kuuluu ongelmien tutkiminen, arvioiminen, analysoiminen ja ratkaisujen kokeileminen. Myös osallistuva asennoituminen ja vastuullisuus lisääntyvät. (Freire 1969, 60–62.)

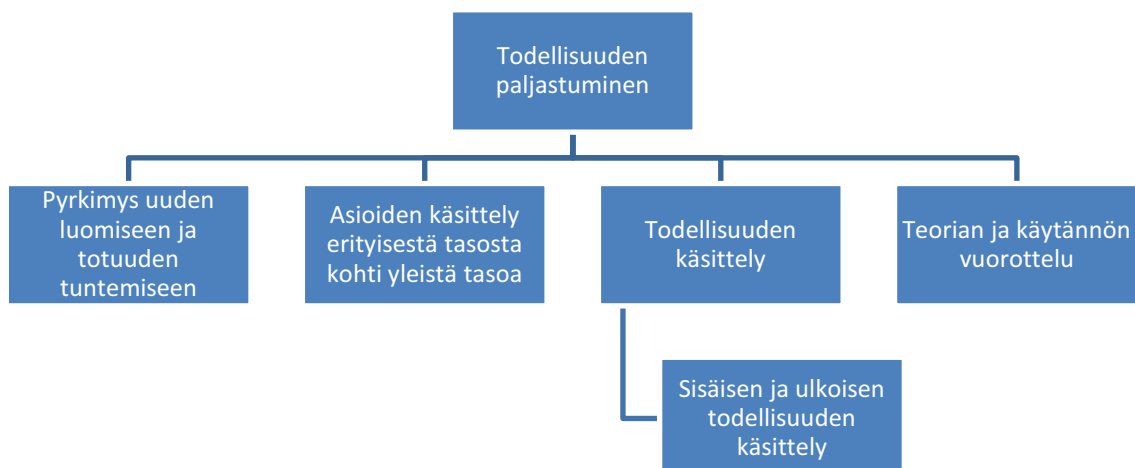
KUVIO 1. Tiedostamisen vaiheet sisäkehältä kohti laajenevaa tiedostamista ulkokehälle.

Tiedostamisen taso ja yhteiskunnallinen tilanne liittyvät toisiinsa. Epädemokraattinen, suljettu yhteiskunta ylläpitää kansalaisten tiedostamattomuutta. Demokraattinen ja dialoginen yhteiskunta taas antaa tiedostamiselle mahdollisuuksia. Yhteiskunta, joka elää muutostilassa, saattaa mahdollistaa myös kansalaisten tiedostamisen muutoksen. Tämä voi näkyä esimerkiksi kansalaisten yhteiskunnallisena liikehdintänä. Tällöin myös johtajien mahdollisuudet fanaattisuudelle, manipuloinnille ja kansan hiljentämiselle kasvavat. (Freire 1970, 462–463.)

Hannula ryhmittelee Freiren tiedostamisen prosessit kolmeen toisiinsa liittyvään pääkohtaan. Nämä ovat todellisuuden paljastuminen, oman ihmisyyden ja vapauden kohtaaminen sekä sanan muuttavan voiman ymmärtäminen. Todellisuuden paljastuminen jakautuu neljään ulottuvuuteen, jotka ovat pyrkimys uuden luomiseen ja todellisuuden tuntemiseen, aiheen käsittelyssä liikkuminen erityisestä yleiselle tasolle, todellisuuden käsittely ja teorian ja käytännön vuorottelu, Todellisuuden käsittely tarkoittaa sekä henkilön sisäisen todellisuuden että ulkoisen todellisuuden käsittelyä. Oman ihmisyyden ja vapauden kohtaaminen koostuu ulkopuolisen maailman ja minän välisten suhteiden rakentamisesta. Suhteilla tarkoitetaan suhdetta luonnon maailmaan, kommunikaation maailmaan, historiaan ja sosiaalisiin rakenteisiin. Sanan muuttavan voiman ymmärtäminen sisältää toden sanan opettelun ja kielen opettelun. (Hannula 2000, 134–135.)

KUVIO 2. kaavioissa on Freiren tiedostamiskäsityksen ensimmäisen pääkohdan jäsentely alakohtiin.

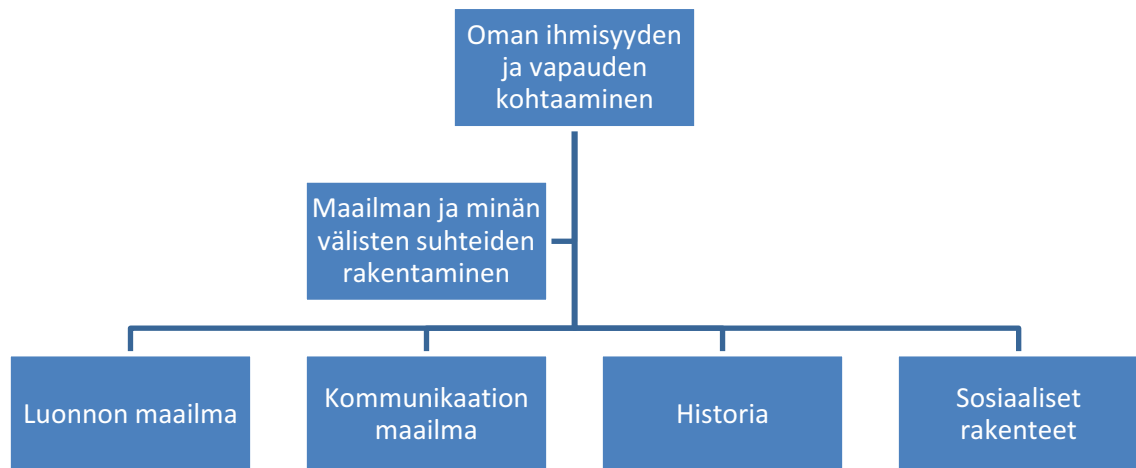
Todellisuuden paljastamisessa uuden luominen on virheellisistä uskomuksista eroon pääsemistä ja sitä kautta uuden syntymistä. Tuntematon todellisuus on hahmottomaton kokonaisuus, johon on vaikea päästä vaikuttamaan. Yhteisten ja omien uskomusten kriittinen tarkastelu avaa objektiivista todellisuutta. Kun todellisuus tunnetaan, siihen voidaan myös vaikuttaa. Vaikka yhteiskunnallisia toimintoja selittävät uskomukset eivät ole objektiivisia totuuksia, saattavat ne olla hyödyllisiä sortavien käytäntöjen perustelemisessa. Mikäli nämä uskomukset jäävät perustaksi yhteiskunnalliselle toiminnalle, ei muutosta tapahdu. Siksi uskomusten purkaminen ja omien käsitysten jatkuva reflektointi ovat edellytys vapaudelle. Keinoja paljastaa todellisuus ovat jatkuva kyseenalaistaminen ja yhteisen tiedon rakentaminen teoreettisen tiedon, kokemusten, uskomusten ja toiminnan avulla. Yhden yksilön muodostama kuva todellisuudesta ei ole riittävä. Totuuden tuntemiseen tarvitaan monen eri lähtökohdista olevan ihmisen kokemuksia ja tietoa. Pelkkä teoreettinen tieto ei yksistään riitä todellisuuden tuntemiseen, vaan teoreettinen analyysi yhdistetään uskomuksiin, kokemuksiin ja vaikuttamiseen käytännössä. (Hannula 2000, 137.)

Puhuessaan aiheen käsittelyssä liikkumisesta erityisestä yleiselle tasolle, tarkoitetaan erityisellä ja yleisellä aiheen käsittelyä sekä yleisenä että ihmisten oma-kohtaisena asiana. Lähtökohtana on tuttu ja konkreettinen tilanne, jota käsitellään osana laajempaa todellisuutta, reflektoiden myös teoriatasolla. Tästä näkökulmasta palataan takaisin konkreettiseen tilanteeseen, joka aletaan nähdä teorian, subjektiivisen ja objektiivisen näkökulman sekä muiden ryhmäläisten käsitysten kanssa osana suurempaa ongelmaa. Työskentelyn seurauksena ryhmäläiset hahmottavat ilmiöt ja teemat ristiriitaisina ja vastakkaisina, monimuotoisina ja osina suurempaa kokonaisuutta. (Hannula 2000, 138.)

Sisäisen ja ulkoisen todellisuuden tarkastelussa erotetaan luonnon maailma kulttuurin maailmasta. Ihminen voi vaikuttaa molempiin omalla toiminnallaan. Luonnon maailmaa, joka on ihmisen ulkopuolelta annettua, voidaan muuttaa muokkaamalla ja rakentamalla. Kulttuurinen todellisuus on sen sijaan ihmisen luomaa. Ihmisen toiminnan merkittävyys ja mahdollisuudet konkretisoituvat taiteen ja luonnon muokkaajana. Omien mahdollisuuksien ja merkityksen oivaltaminen syvenee ymmärrettäessä henkisen ja sosiaalisen todellisuuden olevan

ihmisen luomaa. Ihmiselle kuuluva vapaus ja kutsumus tulevat todellisiksi maailman muokkaamisessa ja sen luomisessa. Käytännön ja teorian vuorovaikutuksen lähtökohtana on koettu todellisuus, jota tarkastellaan teoriaan peilaten ja palataan takaisin käytäntöön. Tämän tarkastelun seurauksena ilmiö jäsentyy uudelleen ja toiminnan avulla sen tunteminen syvenee. (Hannula 2000, 138.)

KUVIO 3. Tiedostamisen toisen pääkohdan jaottelu alakohtiin.

Sorretti ihminen menettää oman ihmisyytensä ja toimijuutensa aitona persoonana. Vapauden kohtaamisessa on kyse siitä, miten ihminen mieltää itsensä yhteydessä toisiin ihmisiin ja yhteiskuntaan. Freire kuvaa tätä Martin Buberin dialogikasvatuksesta tutulla kahdella erilaisella minä suhteella; 'minä – se', ja 'minä – sinä'. 'Minä – se' -suhde liittyy ympäröivän todellisuuden ilmiöihin, luonnon maailmaan sekä ihmisen tekemiin materiaalsiin ja kulttuurisiin tuotteisiin. Ihminen kohtelee niitä objekteina ja muokkaa niitä. 'Minä – sinä' on ihmisten välinen vuorovaikutussuhde. Se on yhteys, jossa luodaan uutta ja hyväksytään toisen itsenäinen olemus. Ihmisyyteen tarvitaan näitä molempia yhteyksiä. 'Minä – se' -suhteessa käsiteltävä asia ja ulkoinen maailma ovat objekteja, joihin ihminen subjektina vaikuttaa. (Hannula 2000, 139.)

Vuorovaikutuksen maailma perustuu dialogiin, 'minä – sinä' yhteyteen. Dialogi on vastakohta toisen esineellistämiseksi. Se on kohtaamista, subjektien välistä yhteistyötä ja uuden luomista kielen avulla (Hannula 2000, 139). 'minä – se' -suhteen ja 'minä – sinä' -suhteen erilaisuus tulee konkreettiseksi ihmisen per-

soonan dualistisuuden tarkastelussa. Dualismia luonnehtii se, että ihminen on olento toisia varten. Häntä on kohdeltu kuin esinettä ja häntä sitoo toisten luomat määritelmät hänestä itsestään ja maailmasta. Sorrettu on sisäisessä ristiriidassa oman aitoutensa ja toisilta omaksumansa minäkäsityksen kanssa. Muutos kohti subjektiutta tapahtuu tarkastelemalla sekä omia käsityksiä että kulttuurisessa todellisuudessa vallalla olevia yleisiä käsityksiä. (Hannula 2000, 140.)

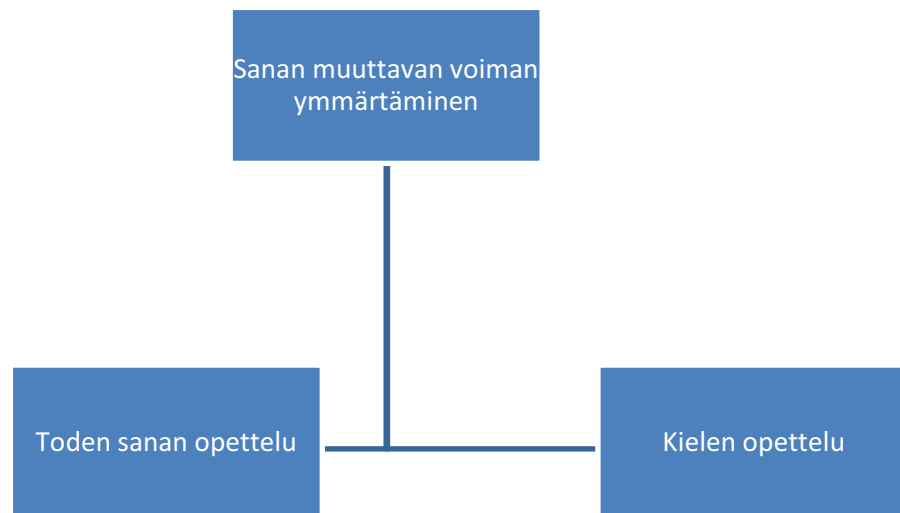
Ihmisen kommunikaation kaksitasoisuus näkyy suhteessa historiaan. Ihminen on merkityksellinen vaikuttamalla yhteiseen historiaan. Tämä näkökulma tuo myös eettisen ulottuvuuden yksilön päätöksiin siitä, miten itse osallistuu historian tekemiseen. Historiatietoisuudessa, pyrkimyksessä kohti mahdollista mutta ei vielä saavutettua, yhteisyyden korostumisessa todellisuuden ymmärtämiseksi, kutsumuksessa ja maailman inhimillistämässä on yhteys vapautuksen teologiaan. (Hannula 2000, 141.)

Freire kuvaa ihmisen suhdetta sosiaalisiin rakenteisiin 'minä – ryhmä' ja 'minä – yhteiskunta' -ulottuvuuksilla. Nämä suhteet kertovat niistä prosesseista, joita ihmisessä syntyy, kun hän havaitsee itsensä osaksi sosiaalisia rakenteita ja ymmärtää vaikutusmahdollisuutensa ja vaatimuksensa suhteessa niihin. 'Minä – ryhmä' liittyy luokkatietoisuuteen ja sen havaitsemiseen, ettei ihminen ole ainoastaan yksilönä sortavan yhteiskunnan määritelmien alainen, vaan että samat määritelmät kohdistuvat laajempaan, kaltaisten joukkoon. Tässä tiedostaminen liittyy viiteryhmään samaistumiseen. Ryhmä koostuu samassa asemassa olevista ja siinä tarkastellaan omaa asennetta sortajia kohtaan. (Hannula 2000, 141.)

'Minä – yhteiskunta' -prosessi alkaa havainnolla itsestä osana ryhmää, joka osaksi omalla toiminnallaan pitää sortoa yllä. Tätä seuraa 'ryhmä – yhteiskunta' -prosessi. Tiedostaessaan oman ryhmänsä osana yhteiskunnan rakenteita ihminen ymmärtää myös yhteisen toiminnan tarpeellisuuden olosuhteiden muuttumiseksi. Yksilön toiminta oman yhteiskuntansa sortavien rakenteiden muuttamiseksi vaatii halua vapautukseen ja tietoisuutta historiasta. Tällä ajattelulla on myös yhteys vapautuksen teologiaan. Prosessin seurauksena ihminen alkaa luoda yhteiskuntaa, jossa hän ottaa kohtalon omiin käsiinsä eikä ole kenenkään

orja vaan osallinen historian luomiseen. ”Uusi ihminen” ei ole hallitsija, vaan herrasta ja orjasta tulee veljiä keskenään. (Hannula 2000, 141–142.)

KUVIO 4. Tiedostamisen kolmannen pääkohdan jakautuminen alakohtiin.

Sanan muuttavan voiman ymmärtäminen on todellisuuden muokkaamista ja muuttamista sanan avulla. Se on reflektointia ja sellaisten sanojen löytämistä, jotka kuvaavat kokemuksia ja auttavat nimeämään maailmaa. Sanojen muuttavan voiman ymmärtäminen tekee lukutaidosta merkittävän. Sanan avulla vaikuttaminen on osa koko tiedostamisprosessia ja se liittyy todellisuuden tuntemiseen sekä ’Minä – Sinä’ -suhteen rakentamiseen. Sanan muuttavan voiman ymmärtäminen sisältää oman sanan opettelun ja yhteisen kielen opettelun. Oman sanan opettelulla tarkoitetaan sitä, että jokaisella on oikeus nimetä maailmaa. Toden sanan sanominen on maailman luomista ja sen hahmottamista yhdessä muiden kanssa totuutta etsien ja oman sanan sanominen on liittymistä osaksi kulttuurista maailmaa. Yhteisen kielen opettelu liittyy dialogiin. Objektin tutkiminen ryhmässä yhteisen kielen avulla mahdollistaa sen ymmärtämisen samalla tavalla. Se ei kuitenkaan tarkoita samaa mielipidettä vaan toisten näkemysten ymmärtämistä. (Hannula 2000, 143.)

Freiren pedagogiikka tunnetaan nimellä vapauttava kasvatus. Nimi viittaa ajatukseen sorrettujen yhteiskunnallisesta vapautumisesta kasvatuksen avulla.

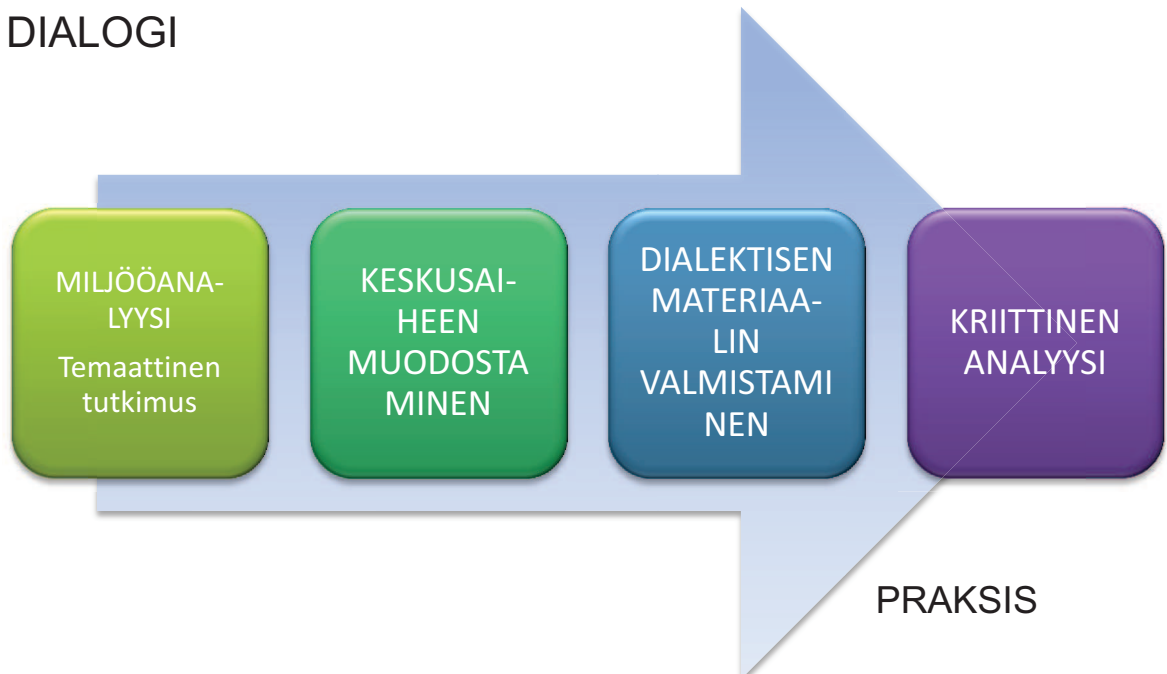
Yhteiskunnallinen sorto kohdistuu niihin, joilla ei ole valtaa. Vapautuksen on lähdettävä sorretuista itsestään, koska he tuntevat parhaiten sortavan yhteiskunnan vaikutukset ja voivat toimia sekä sortajien että sorrettujen ihmisyyden vapauttajina. Vapautumisen keinona on tiedostaminen. (Freire 1972, 21–22.)

5.3 Vapauttavan oppimisprosessin kuvaus

Vapauttavan kasvatuksen päämääränä on oppia tärkeänä pidettyjä asioita, kuten lukutaitoa ja kehittää ihmisen subjektiivista sekä kykyä dialogiin. Freiren ajattelusta nousevaa prosessirunkoa käyttämällä pyritään saamaan aikaan muutosta ihmisen toimintaan ja toiminnan reflektointiin. Prosessirunko löytyy Maj Varjon ensimmäisen vuoden innostajakoulutuksen aineistosta jäsennettynä ja Freiren Sorrettujen pedagogiikka -kirjasta palasista kerättynä.

KUVIO 5. Vapauttavan kasvatuksen prosessirunko. Kuvio lainattu soveltaen Hannula 2000, 101.

DIALOGI

Vapauttavan oppimisen prosessi alkaa miljööanalyysistä eli tutustumisesta prosessiin osallistuvien elinympäristöön, heidän kieleensä, kulttuuriinsa ja arvo maailmaansa. Tätä vaihetta voidaan kutsua myös temaattiseksi tutkimukseksi. (Hannula 2000, 99). Tutkimuksen metodina on oltava dialogisuus. Tutkimuksen

kohteina eivät ole yksittäiset ihmiset, vaan heidän käyttämänsä todellisuutta kuvaava ajatuskieli, todellisuuden tarkastelun tasot ja maailmankuva. Ajatuskielillä tarkoitetaan kasvattajien, poliitikkojen ja kansan kieltä, joka ei voi olla olemassa ilman ajatusta. Kieltä tai ajatusta ei voi puolestaan olla olemassa ilman todellisuutta, johon ne viittaavat. Miljööanalyysin tarkoituksena on tutustua prosessiin osallistuvien yhteisöön, elämäntapaan, kieleen ja heidän elämäänsä vaikuttaviin tärkeisiin asioihin. Sitä kautta löytyvät prosessin seuraavan vaiheen sanat tai teemat. (Freire 2005, 106.)

Prosessin toinen vaihe on generatiivisen teeman valinta. Generatiivisuudella tarkoitetaan sitä, että aiheiden alateemat liittyvät toisiinsa ja että näistä teemoista avautuu uusia aiheita, kytkentöjä ja tehtäviä. (Freire 1972, 74). Generatiiviset teemat voidaan järjestää sisäkkäisiksi kehiksi esimerkiksi luokituksella yleisestä erityiseen. (Freire 2005, 113.) Aikakautensa perustavanlaatuisena teemana Freire piti herruutta, joka viittaa vastakkaiseen päämäärään, vapautuksen teemaan. Sisemmällä kehillä on sellaisia teemoja, jotka ovat yhteisiä historiallisesti samankaltaisille yhteiskunnille. Esimerkkinä Freire mainitsee alikehittyneisyyden, jolla on yhteys siirtomaariippuvuuteen (Freire 2005, 113–114). Kun todellisuuden kriittinen ymmärrys puuttuu, ihminen tarkastelee sitä kokonaisuudesta riippumattomina sirpaleina, eikä voi saada aitoa tietoa todellisuudesta. Saadaksesen selkeämmän kuvan kokonaisuudesta ihmisen olisi saatava kokonaisnäkemys asiayhteydestä voidakseen jakaa ja erotella sen osatekijät tämän analyysin avulla. (Freire 2005, 115.) Teeman keskusaiheen on oltava tarpeeksi yleinen, jotta se lisää ihmisen maailmaa ja itseään koskevaa tiedostamista. (Freire 1972, 92.) Lukutaidon opetuksessaan Brasiliassa Freire käytti esimerkiksi opiskelijoiden kielestä ja ympäristöstä tuttuja generatiivisia sanoja, kuten slummi, sade ja työ (Hannula 2000, 100).

Seuraava vaihe on aiheen työstäminen dialektiseksi materiaaliksi. Aihe jaetaan keskenään yhteydessä oleviin alateemoihin ja näitä edustavat tilanteet koodataan prosessia varten. Koodaamisella tarkoitetaan teeman konkretisoimista. Keskusaihe esitetään jo tuttuina tilanteina, joissa niihin liittyvät keskeiset tekijät ovat vuorovaikutuksessa. (Freire 1972, 77.) Dialektinen materiaali voidaan liittää sellaiseen muotoon, että se on ymmärrettävää ja ryhmää palvelevaa. Tällai-

nen muoto voi olla esimerkiksi video, teksti, näytelmä tai kuva (Freire 1972, 93). Koodatut esitykset ovat objekteja, joiden avulla kriittinen analyysi tapahtuu ja siksi koodausten on käsiteltävä tilanteita, jotka ovat prosessiin osallistuville tuttuja. Koodaukset eivät saa olla liian yksinkertaisia, jotta ne eivät muistuta propagandaa eivätkä liian monimutkaisia, etteivät ne ole arvoituksia. Koodauksessa on otettava huomioon tiedostamisprosessi, niin että prosessiin osallistujat voivat analyysin avulla tiedostaa myös omaa aikaisempaa ja nykyistä tiedostamistaan ja laajentaa näkökulmaansa todellisuudesta. Koodauksen on tärkeää liittyä kokonaisuuteen, niin että reflektiossa löydetään uusia teemoja ja näiden vastakohtia. (Freire 1972, 85–87.)

Koodauksen purku on kriittistä analyysiä ja siinä liikutaan abstraktista konkreettiseen ja käsiteltävä aihe tuodaan minä -tasolle. Koodauksen purussa tarkastellaan yksityiskohtia ja niiden suhdetta kokonaisuuteen. Yksityiskohtien tarkastelua laajennetaan lähtökohtaan, jolloin koodattu asia sekä oma tilanne ymmärretään osana laajaa kokonaisuutta. Todellisuudesta tulee kohdattava haaste. (Freire 1972, 76–78.) Prosessin päämääränä on saada aikaan maailmaa muuttavia tekoja ja niiden reflektointia. Praksista voidaan tarkastella sekä yksilön toiminnan, ryhmän toiminnan, dialogin että myös yhteiskunnallisen toiminnan tasoilla. (Hannula 2000, 128). Vapauttavan kasvatuksen prosessirungon soveltaminen tarjoaa konkreettisen työvälineen yhteisöjen voimaantumiseen tähtäävään työhön apuvälineeksi.

6 KEHITYSYHTEISTYÖN KESKEISET KÄSITTEET

6.1 Kehityksen määritelmiä

Puhuttaessa kehityksen edistämiseen tarkoitetuista voimavaroista tai kehityksen edistämiseksi tehtävistä toimenpiteistä joudutaan miettimään, mitä kehityksellä oikeastaan tarkoitetaan. Se, mitä eilen pidettiin kehityksenä, ei välttämättä tänä päivänä enää ansaitse sitä nimitystä. Onko talouskasvu tai elinolojen paraneminen sinänsä kehitystä? (Koponen 2007b, 49.) Tämän tutkimuksen kannalta mielenkiintoisia kysymyksiä ovat, antaako kehitysyhteistyöllä tavoiteltava kehitys ihmisille mahdollisuuksia vaikuttaa omaan elämäänsä politiikassa? Lisääkö kehitys kansalaisvaltaa? Kuinka yhteisöt ja yhteiskunnat saavat itse määritellä sitä, mikä on heidän mielestään toivottavaa kehitystä?

Yksikertaisimmillaan jonkin asian tai ilmiön kehitys tarkoittaa kyseisen asian tai ilmiön muutosta johonkin suuntaan, riippumatta siitä, mikä suunta on. Erilaiset asiat ja ilmiöt voivat kehittyä silloin, kun ne muuttuvat johonkin suuntaan aiemmasta tilastaan. Yhteiskuntien kehityksestä puhuttaessa kehitys viittaa usein toivottuun suuntaan tapahtuvaan muutokseen. (Lankinen 2009). Tässä opinnäytetyössä kehityksellä tarkoitetaan asioiden tai ilmiöiden muutosta johonkin arvokkaaksi ja toivotuksi katsottuun suuntaan.

Kehityksestä voidaan puhua joko päämääränä tai keinona. Se on jotain, joka tapahtuu itsestään tai jotain, johon kehitystoiminnalla määrätietoisesti pyritään. Kehityksestä voidaan puhua myös yhteiskunnallisena prosessina tai kehityksinterventiona, kehittämisenä. Kehitys päämääränä viittaa ihanteeseen, johon pyritään. Siinä kehitys on toivottava tila, jonka saavuttamista edistetään. Kehitys interventiona viittaa kehitykseen tietoisena, hyvää tarkoittavana, suunniteltavissa olevana toimintana. Kaikki nämä kehityksen näkökulmat kuuluvat yhteen. (Koponen 2007b, 51.)

Kehitysmaatutkimuksessa kehityksellä tarkoitetaan nimenomaan yhteiskunnan jonkin osan – esimerkiksi kaupungin tai kyläyhteisön – tai yhteiskunnan jonkin osa-alueen kuten terveydenhuollon tai väestön terveydentilan muutosta paremmaksi katsottuun suuntaan. Tarkastelun ulkopuolelle jäävät yksittäisissä ihmisissä tai yrityksissä tapahtuvat muutokset, elleivät ne toimi esimerkkeinä ihmisille tai yrityksille tapahtuvista muutoksista, tai esimerkkeinä yhteiskunnan laajempaa muutosta aiheuttavista ja selittävästä tekijöistä. (Lankinen 2009.)

Kehityksen määritelmät ovat usein yhden tai useamman ihmisen mielikuvia sosiaalisen olemassaolon ihanneltilasta. YK:n Julistus Oikeudesta kehitykseen vuodelta 1986 määrittelee kehityksen kokonaisvaltaiseksi taloudelliseksi, sosiaalisiksi, kulttuuriseksi ja poliittiseksi prosessiksi, joka pyrkii ihmiskunnan hyvinvoinnin jatkuvaan parantamiseen. Hyvinvoinnin parantamisen tulisi tapahtua yksilöiden aktiivisen, vapaan ja merkittävän kehitykseen osallistumisen kautta. Kehitys voi tarkoittaa ihmisten nauttimien vapauksien laajentumista, vapautta poliittiseen osallistumiseen ja vapautta osallistua peruskoulutukseen tai terveydenhuoltoon. Yksilön kyky nauttia näistä vapauksista riippuu kuitenkin ratkaisevasti taloudellisista, sosiaalisista ja poliittisista rakenteista. Kehitys voidaan nähdä myös prosessina kohti tiettyjä perusoikeuksia, esimerkiksi kohti ihmisoi-
keuksien toteutumisen tavoitetilaa (Wilska 2006, 6, 24- 25.) Nämä näkemykset kehityksestä ovat lähtökohtina oikeusperustaisessa lähestymistavassa kehitysjä-
ajatteluun.

Jokainen määrittelee kuitenkin oman hyvinvointinsa perustekijät eli sen, mitä haluaa elämässään tavoitella. Tavoitteenasettajan oma näkemys on ratkaisevaa. Olennaista on osallisuus kehitystavoitteiden määrittelyyn, valintoihin ja toteuttamiseen. Toisen kehitys voi olla toisen anti-kehitystä. Todellisessa maailmassa ei siksi ole olemassa kaikkia hyödyttävää kehitystä, vaikka usein käytäydymme kuin niin olisi. (Wilska 2006, 24.)

6.2 Kehitysyhteistyö

Suomen viralliset kehitysyhteistyön tavoitteet ovat köyhyyden poistaminen ja kestävän kehityksen edistäminen YK:n vuosituhattavoitteiden mukaisesti (Kehityspoliittinen ohjelma 2007, 15). Vuosituhattavoitteet ovat äärimmäisen nälän ja köyhyyden poistaminen, peruskoulutuksen ulottaminen kaikille, sukupuolten tasa-arvon ja naisten aseman edistäminen, lapsikuolleisuuden vähentäminen, odottavien äitien terveyden parantaminen, tarttuvien tautien leviämisen ehkäiseminen, ympäristön kestävyys takaaminen ja globaalikumppanuuden luominen kehitykseen. (Vuosituhattavoitteet 2007, 1.) Lisäksi Suomi edistää kehityspoliitikassaan naisten ja tyttöjen aseman ja oikeuksien parantamista sekä sukupuolten välisen ja yhteiskunnallisen tasa-arvon vahvistamista. Suomi puolustaa myös lasten, vammaisten, alkuperäiskansojen ja etnisten vähemmistöjen oikeuksia ja osallistumismahdollisuuksien parantamista sekä HIV: in ja AIDS: in vastaista taistelua ja niiden näkemistä terveydellisenä ja yhteiskunnallisena ongelmana. (Kehityspoliittinen ohjelma 2007, 16.)

Kehitysyhteistyö on tänä päivänä pysyvä osa kansainvälistä kanssakäymistä. Osallistuminen kansainväliseen talouteen on kehittyvien maiden taloudelle tärkeämpää kuin niille annettu apu, mutta kehitysyhteistyön merkitys on varsinkin köyhimmille maille keskeinen ja näkyvä (Koponen & Seppänen 2007, 335). Kehitysyhteistyö yhdistetään usein katastrofiapuun ja mielletään katastrofin uhrien tai nälkää näkevien pelastamiseksi. Kehitysyhteistyö ja katastrofiapu ovat kuitenkin eri asioita. Kehitysyhteistyöhön liitetään myös epärealistisia odotuksia: sen avulla on uskottu jopa olevan mahdollista ratkaista kehitysongelmat. Kehitysyhteistyön merkitystä ei tule yli- eikä aliarvioida. Siihen satsatut voimavarat ovat varsin vaatimattomat verrattuna moniin muihin globaaleihin resurssivirtoihin kuten esimerkiksi kaupankäynnissä liikkuviin resursseihin. Kuitenkin kehitysyhteistyön muutoksia käynnistävä tai nopeuttava vaikutus saattaa olla merkittävä. (Koponen & Seppänen 2007, 336.)

Kehitysyhteistyöllä voidaan tarkoittaa montaa eri asiaa yhtä aikaa. Virallisissa yhteyksissä sillä voidaan tarkoittaa Koposen ja Seppäsen määritelmän mukaan kolmea eri asiaa. Se voi tarkoittaa valtioiden välistä resurssien siirtoa vau-

raammista maista köyhimpiin – ulkopoliittikkana tai ulkopoliitiikan välineenä, suunniteltua kehitysinterventiota hanke- ja ohjelmakäytäntöinä sekä niiden ohjeistuksina tai käytännön resurssienjakoa, josta seuraa usein myös hyötyä resurssien antajalle. (Koponen & Seppänen 2007, 337.)

OECD:n kehitysapukomitean DAC:in eli Development Assistance Committeeen virallisena tehtävänä on muun muassa koordinoida jäsenvaltioiden kehitysyhteistyötä. Suomi on yksi DAC:in jäsenvaltioista. DAC:in virallisen määritelmän mukaan kehitysyhteistyötä ovat sellaiset voimavarojen siirrot kehittyviin maihin, jotka täyttävät seuraavat kolme ehtoa:

1. Voimavarojen täytyy tulla virallisilta tahoilta eli valtioilta tai valtioon kuuluvilta muilta virallisilta tahoilta, kuten Suomessa kunnilta.
2. Voimavarojen siirron päätarkoituksena täytyy olla taloudellisen kehityksen ja hyvinvoinnin edistäminen kehittyvissä maissa.
3. Voimavarojen siirron tulee tapahtua joko lahjoituksina tai pehmeäehtoisena lainana. (Lankinen 2009.)

Ulkoasianministeriön Kehityspoliittisen ohjelman 2007 mukaan järjestöillä on tärkeä rooli Suomen kehitysyhteistyöpolitiikan kokonaisuudessa. Järjestöjen tekemä kehitysyhteistyö täydentää julkista kahdenvälistä, monenkeskistä ja EU:n kehitysyhteistyötä. Kansalaisjärjestöjen toiminnan vahvuuksia ovat kansalaisyhteiskuntien väliset suorat kontaktit ja oma-aloitteinen kehitysmaiden köyhimpien toimeentulon edistäminen. Kansainvälisen diakonian avustustyö voidaan myös katsoa kehitysyhteistyöksi, määritelmästä riippuen. DAC:in ja Koposen & Seppäsen 2007 määritelmän mukaan kansainvälinen diakonia on kehitysyhteistyötä niiden toimintojen osalta, joita toteutetaan valtion virallisilla kehitysyhteistyömäärärahoilla. Kansalaisjärjestöjen kehitysyhteistyö, esimerkiksi kansainvälinen diakonia, sijoittuu osittain epävirallisen kehitysyhteistyön alle ja se täydentää julkista kehitysyhteistyötä.

Nykyisen kaltainen kehitysyhteistyö on pohjimmiltaan apusuhde ja siten myös valtasuhde. Yhteistyön toisella osapuolella on resurssit ja valta säädellä niiden luovuttamista ja toinen osapuoli joutuu tyytymään tai ainakin mukautumaan toisen päätöksiin. Apusuhde on kuitenkin myös kaksipuolinen. Myös vastaanotta-

jalla on vaikutusvaltaa. Antaja ei pysty käyttämään varoja haluamallaan tavalla, ellei löydy vastaanottajia, jotka ovat halukkaita yhteistyöhön. Yhteistyön ehdot ovat useimmiten jossain määrin neuvoteltavia. Tämä antaa vastaanottajalle vaikuttamisen mahdollisuuden antajan toimintaan. (Koponen & Seppänen 2007, 336–337.)

Kehitysyhteistyöllä on aina ollut myös poliittisia ja kaupallisia tarkoitusperiä. Sillä on pyritty ajamaan antajapuolen etuja. Kehitysyhteistyöllä on ostettu poliittista suosiota, hankittu tilauksia omille yrityksille tai tekniselle osaamiselle, koulutettu ihmisiä maan etujen puolustamiseen kansainvälisesti ja luotu hyvin palkattuja työpaikkoja eksoottisessa ympäristössä. (Koponen & Seppänen 2007, 337–338). Myöskään kansainvälisen diakonian nimissä suoritettu kehitysyhteistyö ei varmasti ole tarkoitusperistä arvovapaata kaikilta osin.

Freiren mukaan yhteiskunnallisen muutoksen täytyy lähteä sorretuista ja heidän rinnallaan aidosti olevista. Sorrettujen tehtävä on palauttaa ihmisyyttä sekä sorretuille että sortajille, jotka ovat molemmat menettäneet sen. Vapautuksen täytyy lähteä sorretuista siksi, että sarron aloittajat eivät pysty vapautukseen. Jalomielisyys ja auttaminen, joka lähtee epäoikeudenmukaisuudesta, myös ylläpitää epäoikeudenmukaisuutta. Sorretuista lähtevä voima on kyllin vahva vapauttamaan molemmat. Sorretut tuntevat yhteiskuntansa vaikutukset ja muutoksen tarpeen. Siksi sorretuista lähtevällä muutoksella on myös mahdollisuus kehittyä rakkautta teoksi. (Freire 1972, 21–24, 32–33.) Sitoutuminen maailman muuttamiseen on edellytys dialogille ja siihen sisältyy aitous, totuuden etsiminen ja pyrkimys vapauteen. Tällöin sitoutuminen on rakkautta ja sitoutumista muihin ihmisiin. (Freire 1972, 61–62).

6.3 Oikeusperustainen näkökulma kehitykseen

Ihmisoikeuspohjaisuudesta tai oikeusperustaisuudesta kehityksessä on puhuttu kansainvälisessä kehityspolitiikassa 1990-luvun lopulta lähtien. Nämä termit ovat suomennuksia englannin sanoista *human rights-based approach to devel-*

opment. Käytän työssäni nimitystä oikeusperustaisuus, koska Kirkon Ulko-
maanapu käyttää tätä termiä omassa työssään.

Vuonna 1997 YK:n pääsihteeri Kofi Annan vaati, että ihmisoikeudet tulisi sisällyttää osaksi kaikkien YK:n alaisten järjestöjen toimintaa. Vuodesta 2003 lähtien YK:ssa on vallinnut yhteisymmärrys lähestymistavan perusedellytyksistä. Ihmisoikeusperustaisella lähestymistavalla kehitykseen saatetaan antaa eri merkityksiä ja eri tahot antavat sille erilaisia painotuksia. Lähestymistapaan katsotaan kuitenkin kuuluvan tiettyjä elementtejä, kuten sen perustuminen kansainvälisiin ihmisoikeussopimukseen, haavoittuvimpien ryhmien tukeminen ja syrjimättömyyden korostaminen, yksilöiden osallistumisoikeuksien edistäminen sekä oikeuksien toteuttamisesta vastuussa olevien tahojen velvollisuuksien korostaminen. (YK liitto i.a.)

Ihmisoikeusperustainen kehitysyhteistyö eroaa tarveperustaisesta kehitysyhteistyöstä siten, että toimintaa ohjaavana näkökulmana on tarpeiden tunnistamisen ja täyttämisen sijaan pyrkimys ihmisoikeuksien yleismaailmalliseen toteutumiseen. Oikeusperustaisen kehitysyhteistyön päämääränä on edistää kohdevaltion kaikkien toimijoiden kykyä toteuttaa ihmisoikeuksia ja auttaa heikossa asemassa olevia ihmisiä ja ihmisryhmiä vaatimaan oikeuksiaan. Tämän työtapana lähtökohtana on, että kehityspolitiikan kaikkien osa-alueiden tulisi edistää ihmisoikeuksien toteutumista. Näin ollen ihmisoikeuksia vain osittain tai välillisesti edistävät hankkeet eivät täytä ihmisoikeusperustaisen lähestymistavan tunnusmerkkejä. (YK liitto i.a.)

Oikeusperustaiselle lähestymistavalle kehitysjattelussa on olennaista analysoida köyhyyden rakenteellisia syitä ja keskittyä epätasa-arvoon, eriarvoisuuteen ja syrjäytymiseen sekä tukea osallistumista. Köyhyyden syihin vaikuttaminen ja köyhyyden vähentämiseen pyrkiminen ovat poliittisia prosesseja. ”Poliittinen” ymmärretään tässä prosessina, jossa on kyse siitä, kuka saa mitä, milloin, missä ja miten. Köyhyys ja kehitys ovat asioita, jotka liittyvät yksilöiden, ryhmien tai organisaatioiden etujen tavoitteluun tai niiden säilyttämiseen. (Wilka 2006, 25.)

YK:n julistuksessa Oikeudesta kehitykseen todetaan, että valtioiden pitäisi kansallisella tasolla ryhtyä tarvittaviin toimenpiteisiin taatakseen kaikille yhtäläiset mahdollisuudet koulutukseen, terveyspalveluihin, ravintoon, asuntoon, työhön ja reiluun tulonjakoon. Todellisuudessa yhteisöjen voimavarat ovat kuitenkin rajalliset, eikä kaikkia oikeuksia voida tai haluta toteuttaa välittömästi tai samanaikaisesti. Oikeus osallistua päätöksentekoon siitä, mitä oikeuksia aiotaan milloinkin toteuttaa, on keskeistä. Oikeus osallistumiseen on avain kaikkien muiden oikeuksien saavuttamiseen. (Wilska 2006, 25.)

Kirkon Ulkomaanapu aloitti vuonna 2005 keskusteluaan siitä, mitä oikeusperustaisuus merkitsee sen hanketyössä, koulutuksessa ja vaikuttamistoiminnassa. Kirkkojen maailmanneuvosto alkoi keskustella asiasta kolmen tärkeän ohjelma-komission kokouksessa vuonna 2004. Reaktiot sisälsivät sekä tukea että kritiikkiä. Esiin nousivat kysymykset oikeudenmukaisuuden käsitteestä, joka nähtiin laajempaan kuin oikeus yksilön ja yhteisön välillä, sekä kysymys, kenellä on oikeus määritellä kehitysparadigmoja. Luterilaisen maailmanliiton maailmanpalvelun osasto on hyväksynyt vaikuttamistoiminnan linjauksissaan oikeusperustaisen lähestymistavan kehitysyhteistyöhönsä ympäri maailman. Samoin Kirkon Ulkomaanapu käyttää oikeusperustaista työtettä kehitysyhteistyössään. (Raulo 2006, 60.) Oikeusperustaiseen lähestymistapaan liittyy vahvasti voimaantumisen (empowerment) käsite (Koivisto 2011, 18). Voimaantumista käsitellään luvussa 6.5.

Pohtiessaan oikeusperustaiseen työtapaan siirtymistä on Kirkon Ulkomaanapu nähnyt oikeusperustaisen työtavan haasteelliseksi hajonneissa tai hajoavissa valtioissa, joissa ei ole toimivaa yhteiskuntaa eikä oikeusjärjestelmää tai valtioissa, joiden politiikkaa määräävät kansainväliset rahoituslaitokset ja rakennusohjelmat. Hankkeita toteuttavat paikalliset työntekijät, joiden tuntemus kansainvälisistä ihmisoikeussopimuksista ja oman maansa lainsäädännöstä on usein puutteellista. Monia kansainvälisiä tai kansallisia sopimuksia ei ole olemassa kielillä, joita paikalliset ymmärtävät. Ruohonjuuritasolla ihmisten ja yhteisöjen yleinen koulutustaso ja mahdollisuus perehtyä heitä koskeviin oikeuksiin nähdään heikoksi. (Raulo 2006, 61.)

6.4 Köyhyys

Köyhyyden vähentäminen on YK:n vuosituhtavoitteitten, EU:n ja Suomen kehitysyhteistyön sekä Kirkon Ulkomaanavun kehitysyhteistyön tärkein tavoite. Köyhyyden vähentämisen keinoja ja köyhyyteen vaikuttamista pohditaan siellä, missä kehitysyhteistyövaroja käytetään. Siksi se on myös keskeinen aihe tässä opinnäytetyössä ja saa työssäni paljon tilaa. Ymmärtääkseen kehitysyhteistyötä, jonka päämääränä on köyhyyden vähentäminen, täytyy tietää, mitä köyhyydellä tarkoitetaan ja miten se määritellään.

6.4.1 Köyhyyden määritelmiä

Tässä luvussa esittelemäni määritelmät köyhyydestä perustuvat kehitysmaatutkimuksen parissa yleisesti esiintyviin eri tieteenalojen (taloustiede, sosiologia, sukupuolentutkimus, kansainvälinen politiikka) ja sosiaalipolitiikan näkökulmiin köyhyyden mittaamisesta. Köyhyys on ollut kansainvälisen tarkastelun kohteena jo yli vuosikymmenen ajan ja maailman päättäjät ovat vahvistaneet pyrkimykset vähentää köyhyyttä ja lopulta hävittää se maailmasta kokonaan. (UNDP 2007, 2.)

Artikkelissa *Poverty reduction*, John Toyen esittää, että on naiivia ajatella köyhyyden hävittämisen olevan ylipäätään mahdollista (Toye 2007, 506). Tällä hetkellä ei ole olemassa yhtä kattavaa tapaa määritellä köyhyyttä. Köyhyysskeskustelussa köyhyyttä määritellään niistä lähtökohdista, joilla siihen pyritään vaikuttamaan tai keinoilla, joilla sitä yritetään vähentää. Monilla tieteenaloilla on oma näkökulmansa köyhyyteen.

Köyhyys voi olla absoluuttista, äärimmäistä, suhteellista tai valittua. Absoluuttisella köyhyydellä tarkoitetaan elämisen perusedellytysten puuttumista eli riittävää ravinnon, asunnon, suojan tai vaatetuksen puutetta taloudellisista syistä. Missä tahansa elävän ihmisen katsotaan olevan köyhä, mikäli hän kuuluu tähän kategoriaan. (Giddens 2006, 341–342.) Absoluuttinen köyhyys määritellään elämiseksi alle yhdellä dollarilla päivässä ja äärimmäinen köyhyys tarkoittaa

elämistä kahdella dollarilla päivässä (The Millenium Development Goals Report 2008, 5, UN 2008, 6). Köyhyyden mittaaminen dollarimitalla herättää kysymyksen, suhteutetaanko maan oma valuutta dollariin. Tämä on tärkeä kysymys, koska eri maiden valuutalla on erilainen ostovoima suhteessa dollariin. Eri maissa hinnat ovat erilaiset ja dollarilla saa eri määrän hyödykkeitä.

Suhteellisella köyhyydellä tarkoitetaan kuilua jonkun ihmisryhmän ja enemmistön nauttiman elintason ja vaurauden välillä yhteiskunnassa (Giddens 2006, 342, 344). Valittu köyhyys on yksilöiden omasta tahdosta ja valinnasta johtuvaa taloudellista eriarvoisuutta. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi yksilölle kuuluvien tukien hakematta jättämistä periaatteellisista syistä (Lankinen 2009). Monet näistä köyhyysnäkökulmista nousevat taloustieteestä, eivätkä ne katso köyhyyttä ihmisen kokonaishyvinnosta käsin. EU liittyy köyhyyttä taloudellisesta näkökulmasta katsoviin tahoihin. Se käyttää köyhyydestä määritelmää, jonka mukaan ihmisen katsotaan olevan köyhä, mikäli hänen tulonsa ovat alle 60% oman maansa kansalaisten keskituloista. (Europa.eu i.a.)

Eräs tapa mitata tai määritellä köyhyyttä on köyhyysindeksit, joita UNDP eli Yhdistyneiden kansakuntien kehitysohjelma käyttää. Human Development Report esitteli 1990 köyhyysindeksin, Human Development Index (HDI). HDI:n kriteereinä käytetään tervettä elämää, tiedonsaantia ja riittävää elintaso. Näiden edustajina ovat kolme muuttujaa, joille kaikille annetaan yhtä suuri painoarvo indeksissä. Muuttujia ovat odotettavissa oleva elinikä, saavutettu koulutustaso, aikuisten lukutaito sekä yhteenlaskettu ensimmäisen, toisen ja kolmannen asteen koulutukseen osallistuvien osuus ja ostovoimalla korjatun bruttokansantuotteen logaritmi. Ostovoimakorjaus pyrkii huomioimaan maiden väliset elinkustannuserot. (Chambers 2006, 7.)

Köyhyyttä voidaan määritellä energiansaanninmittarilla. Sillä tarkoitetaan, että köyhyyttä mitataan ravinnosta päivittäin saatavien kalorien määrällä. Kalorimitarin mukaan ihminen on köyhä, jos hän saa ravinnosta vähemmän kuin 2300 kilokaloria päivässä. (Toye 2007, 506.) Tämä on hyvin fysiologinen näkökulma köyhyyteen. Tähän mittariin ei ole saatavissa yhdenmukaista standardia, koska ilmastolliset ja fyysisen työn rasittavuustekijät vaikuttavat ihmisen päivittäiseen

kaloritarpeeseen. Kaloritarpeeseen vaikuttaa myös ihmisen ikä ja hänen kokonsa. Voi myös kysyä, miten laskennallisesti suhteutetaan lasten tarpeet aikuisten tarpeisiin tätä määritelmää käytettäessä. Samoin ongelmia syntyy, kun köyhyyttä määritellään huonekunta kuluttamisen yksikkönä. Huonekunnan koko vaihtelee liikuttaessa eri mantereilla ja eri kulttuureissa. Sosiologista määritelmää perheestä (tai tässä yhteydessä huonekunnasta) samasta padasta syövinä vaikeuttavat mm. erilaiset perhemuodot ja siirtotyöläiset.

HDI:tä laajempi mittari köyhyyden mittaamiseen on HPI Human Poverty Index. HPI ottaa laajemmin huomioon kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin ja siksi tätä mittaria pitäisi käyttää silloin, kuin köyhyyttä määritellään mittaamalla. Tässä mittarissa on yhdistetty köyhyyteen liittyviä muuttujia kuten alle 40 vuoden ikäisenä kuolleiden osuus, lukutaidottomien osuus ja vailla peruspalveluita olevien ihmisten osuus sekä ne, joilla ei ole puhdasta vettä. Kuitenkaan HDI tai HPI eivät ota huomioon politiikan vapautta, turvallisuutta ja läpinäkyvyyttä. (Chambers 2006 7–9.)

Köyhät eivät ole vain niitä, joilla on alhaisin tulotaso. He ovat myös niitä, joilta ryöstetään terveys, koulutus ja muut hyvinvointiin vaikuttavat tekijät. (UN 2008, 5). Viime vuosina tapahtunut ruuan hintojen nousu on työntänyt köyhiä absoluuttiseen köyhyyteen. Köyhä on köyhä verrattuna johonkin toiseen. Nälkää näkevä on kuitenkin aina köyhä, vaikka hänen elinolosuhteitaan ei vertaisikaan muiden elinolosuhteisiin (Wilska 2006, 4).

Wilska määrittelee köyhyyden kehityksen puutteeksi, jolla ei tarkoiteta pelkästään tulojen puutetta tai vähäistä kuluttamista. Köyhyys voi koskea myös asuamista, ravintoa, terveyttä ja koulutusta. Se voi olla turvattomuutta, haavoittuvuutta, altistumista väkivallalle ja rikoksille tai luonnonkatastrofeille. Köyhyys voi liittyä yhteiskunnalliseen päätöksentekoon osallistumisen mahdollisuuksiin tai mahdollisuuksiin osallistua oman yhteisön toimintaan. Köyhyyden syinä ovat sellaiset yhteiskunnalliset rakenteet, jotka ylläpitävät tai lisäävät yhteiskunnallista eriarvoisuutta. (Wilska 2006, 4, 25.) Tässä köyhyyden määritelmässä on kehityspoliittinen ja sosiologinen ulottuvuus.

Joidenkin näkemysten mukaan köyhyys on samaan aikaan sekä absoluuttista että suhteellista. Elämiseen tarvittavat välttämättömät hyödykkeet voidaan listata ja hinnoitella. Köyhyys on suhteellista, koska eri yhteiskunnissa tai samassa yhteiskunnassa eri aikoina lista elämisen perustarpeista ja niiden hinnoista on erilainen. Kuitenkin julkisen terveydenhuollon, koulutuksen, puhtaan veden ja turvallisuuden puutteet voivat olla yhtä vahingollisia ihmisen elämälle kuin ruuan puute. (Toyle 2007, 506.)

Sosiaalipoliittisesta näkökulmasta katsottaessa köyhyys ja syrjäytyminen liittyvät yhteen. Syrjäytyminen tai yhteiskunnasta poissulkeminen köyhyyden seurauksena johtuu sosiaalisen vuorovaikutuksen puutteesta, joka seuraa sosiaalisesta torjunnasta tai sosiaalisten siteiden puutteesta. Syrjäytetty henkilö ei pysty täyttämään niitä tarpeita, joiden ehtona on suhde yhteiskunnan muiden jäsenten kanssa. (Spicker 2000, 77.) Kehitysmaatutkimuksessa ei syrjäytymisestä köyhyyden seurauksena juurikaan puhuta. Köyhyydestä johtuvia sosiaalisia ongelmia ja siihen johtavaa prosessia kuvaillaan kehitysmaatutkimuksessa usein muilla termeillä. Yksi näistä termeistä on köyhdyttäminen.

6.4.2 Köyhdyttäminen

Köyhdyttämisellä tarkoitetaan ihmisen tekemistä köyhäksi ja se on joko yhteiskunnallisen koneiston tai ihmisten aktiivisen toiminnan tulosta. Köyhdyttäminen on yksi sarron muoto, eikä sillä tarkoiteta itsestään tapahtuvaa passiivista köyhymistä. (Wilska 2006, 4.) Maailmassa on yhteisöjä, jotka eivät vielä elä markkinatalouden määräämässä massakulutusyhteiskunnassa. Markkinatalouden leviäminen laajemmalle uhkaa kuitenkin niitä ihmisiä, jotka elävät sen laidalla tai ulkopuolella. Markkinatalouden pakkovienti näihin yhteisöihin on ihmisten köyhdyttämistä. Markkinatalouden pakkovientinä nähdään muun muassa yhteisessä omistuksessa olevien maiden aitaamista, veden yksityistämistä, perinnetiedon ja luonnon monimuotoisuuden patentoimista. Yhteisöt köyhtyvät, koska niiltä riistetään mahdollisuus elää tavalla, jonka ne itse haluavat valita. (Wilska 2006, 6.)

Aktiivista köyhdyttämistä on jonkun väestöryhmän sulkeminen virallisen yhteiskunnan ulkopuolelle. Kehittyvissä maissa suuri osa ihmisiä ei ole koskaan päässyt osaksi virallisia rakenteita. Heiltä voi puuttua esimerkiksi syntymätodistus tai henkilöpaperit tai heitä ei ole rekisteröity eikä heitä näin ollen ole virallisesti olemassa. He eivät voi avata pankkitiliä, omistaa rekisteröityä omaisuutta, tehdä työtä virallisen talouden piirissä tai äänestää vaaleissa. Ihmisistä ei tule köyhiä maagisen voiman seurauksena, vaan sosiaalisen, poliittisen ja kulttuurisen vuorovaikutuksen ja toiminnan seurauksena. (Wilska 2006,8, 25.)

Köyhdyttäminen ei ole pelkästään aktiivisen toiminnan tulosta vaan myös seurausta toimimattomuudesta. Köyhdyttämistä on olemassa olevien epäoikeudenmukaisuuksien ylläpitäminen. Köyhän etelän suurkaupungin viemäriässä asuvan ja kaatopaikalta elantonsa hankkivan lapsen elämästä käsin jokainen, joka myötävaikuttaa siihen, että asiat pysyvät ennallaan, on potentiaalinen köyhdyttäjä. (Wilska 2006, 26.)

Freiren kielenkäytössä ei esiinny termiä köyhdyttäminen, mutta hän kuitenkin puhui samasta ilmiöstä eri sanoin ja suri raakaa todellisuutta, joka osoitti köyhien elävän muiden ihmisten unelmien ja intohimojen irtonaisina lisäkkeinä. Hänestä näytti siltä, että köyhille etäiset tahot olivat uneksineet heidän unelmansa. Etäiset tahot tarkoittavat työväenluokan päivittäisen taistelun ulkopuolella olevia rikkaita päättäjiä, jotka olivat haluttomia tai kyvyttömiä havaitsemaan sorrettujen sydämissä palavia unelmia. (Mc Laren 2009, 213.) Freire pyrki luomaan sosiaalisen järjestyksen, jossa kriittisen tietoisuuden saavuttanut maatyöläinen osallistuessaan uuden yhteiskunnallisen järjestyksen luomiseen ei ajaudu sortamaan niitä, jotka pakottivat hänet elämään orjuudessa. Freiren vallankumouksellinen ajatus ei edellytä sorrettu-sortaja - asetelman kääntämistä ylösalaisin, vaan sen pyrkimyksenä on luoda kommunikaation avulla yhteiskunta, jossa riistoa ja vallan vertikalisaatiota ei ole. Yhteiskunnassa ei ole päätösvallan ulkopuolelle jätettyjä tahoja, jotka on suljettu pois tai joita on kielletty osallistumasta siihen. (Mc Laren 2009, 217–218.)

Kehityspolitiikan heikkous köyhyyden vähentämisessä piilee muun muassa siinä, että köyhien enemmistö jää politiikan tekijöiden tukien ulkopuolelle. Talous-

poliittisia tavoitteita ei ole valittu tämän väestöryhmän näkökulmasta käsin. Todellinen kehittyvien maiden enemmistön mukaan ottaminen yhteiskuntaan tasa-vertaisin mahdollisuuksin vaatii valtiolta aktiivista roolia koulutuksessa, terveydenhuollossa, tulonjaossa ja lainsäädännössä. (Wilska 2006, 15,17.) Mitä laajemmalla käsite- ja abstraktitasolla liikutaan, sitä kauemmaksi jäävät näkemykset siitä, miten köyhät todella elävät. Mitä kauemmaksi todellisesta elämästä etäännyttään, sitä vaikeampaa on suunnitella, miten ihmisten köyhyyttä voidaan vähentää. Ihmisten työn ja toimeentulon analyysin lähtökohdaksi ottaminen muuttaa olennaisesti kehityspolitiikan tekemistä. On lähdettävä ulos ilmoitoiduista toimistoista ja jeepeistä ja pyrittävä todella ymmärtämään, miten ihmiset elävät. (Wilska 2006, 18.)

Köyhdyttävät rakenteet eivät selitä tai poista yksilön vastuuta. Taistelu epäedullisia ympäristötekijöitä vastaan on suurimmalle osalle ihmisiä kuitenkin mahdottomuus, jos heillä ei ole mahdollisuutta osallistua esimerkiksi koulutukseen. Kehityksen avaintekijä onkin oikeus ja mahdollisuus osallistua siihen. Oikeus osallistumiseen on avain kaikkien muiden oikeuksien saavuttamiseen. Köyhdyttämisen lopettamiseen suunnattu tuki ei yksin riitä. Jotta vaikutus olisi kestävä, tarvitaan poliittista lähestymistapaa. Köyhyyden vähentämisen puolesta toimiminen ei ole neutraalia, objektiivista tai epäpoliittista, vaikka niin usein annetaan ymmärtää. (Wilska 2006, 25–26.) Se ei ole sitä myöskään kansainvälisen diakonian kehitysyhteistyössä.

Freire kuvaa sorron tilanteeksi, jossa joku estää toisen pyrkimyksen tulla enemmän ihmiseksi. Yhteiskunnassa vallitseva objektiivinen eriarvoisuus, köyhyys ja valtarakenteet estävät ihmisiä tavoittelemasta ihmisyyttä, alistavat enemmistön esineiden asemaan. Tarvitaan yhteiskunnallista muutosta, transformaatiota, johon ei riitä vähittäinen elintason nousu eikä se, että valta-asetelma käännetään ylösalaisin. Koko eriarvoistava ja alistava järjestelmä on purettava. Muutos edellyttää kuitenkin alistettujen ryhmien kykyä tiedostaa oma tilanteensa. Muutoksen tiellä eivät ole vain olosuhteet vaan myös alistettujen ihmisten subjektiivinen tapa hahmottaa maailmaa. Sortavien olosuhteiden vuoksi sorretut ovat sisäistäneet käsityksen hallitsevien ylemmyydestä ja omasta alemmuudestaan. Ajattelu saa vallitsevan tilanteen näyttämään luonnolliselta

ja tulevaisuuden ennalta määrättyä, vaikka yhteiskunnalliset olosuhteet ovat todellisuudessa ihmisten aikaansaannosta ja niitä on mahdollisuus myös muuttaa. Yhteiskunnan muutosyritykset jäävät lyhytaikaisiksi, ellei niitä tue ihmisten tietoisien ja itsekriittisen ajattelun viriäminen. (Tomperi 2005, 25.)

6.5 Voimaantuminen

Sanasta empowerment käytetään useita suomennoksia. Niitä ovat esimerkiksi voimaantuminen ja valtaistuminen. Käytän empowermentista työssäni sanaa voimaantuminen, koska se esiintyy tässä muodossa Kirkon Ulkomaanavun strategiassa ja maaohjelmissa.

Voimaantuminen on prosessi, jonka tarkoituksena on parantaa yksilöiden ja ryhmien kykyä tehdä valintoja ja muuttaa valinnat toiminnaksi ja halutuksi lopputulokseksi. Voimaantuneilla on toiminnan ja valinnan vapaus, joka mahdollistaa vaikuttamisen niihin päätöksiin, jotka vaikuttavat heidän elämäänsä. (Koivisto 2011, 18.) Tässä työssä puhun voimaantumisesta tarkoittaessani yksilöiden ja yhteisöjen kohdalla tapahtuvaa toivottua muutosta.

Kirkon Ulkomaanavun pääyhteistyökumppani Luterilainen Maailmanliitto (Lutheran World Federation) on julkaissut Right-Based Empowerment Guidelines -ohjeistuksen käytettäväksi kaikissa ohjelmissaan ja projekteissaan, jotka koskevat katastrofiapua, jälleenrakennusta tai kehitystä. Tässä ohjeistuksessa voimaantuminen nähdään prosessina, joka vahvistaa ja rakentaa ihmisen kapasiteettia ja kompetenssia yksilönä sekä perheen ja yhteiskunnan jäsenenä ja saavuttamaan omia oikeuksiaan. Voimaantumisessa yksilöt ja paikalliset ryhmät vahvistuvat tiedolla, taidoilla ja asenteella, joka avartaa mahdollisuuksia rakentaa itseluottamusta ja voimaantua oman elämän hallitsemisessa. (LWF/DWS Right-Based Empowerment Guidelines 2010, 1.) Voimaantuminen tarkoittaa Kirkon Ulkomaanavun työssä ihmisen oman toimintakyvyn ja aktiivisuuden vahvistumista ja vastuunottoa, niin että hän pystyy rakentamaan tulevaisuuttaan (Toiminnallistamissuunnitelma, 7–9).

Oikeusperustainen voimaantuminen nähdään Luterilaisessa Maailmanliitossa tietoisuuden rakentumisena sekä heikkojen että vahvojen keskuudessa niin, että kehityksen tavoite on ennen kaikkea ihmisoikeuksien toteutuminen. Ihmisoikeudet määritellään universaalilla ihmisoikeuksien julistuksella ja mittareilla. Huomiota kiinnitetään tekoihin epäoikeudenmukaisuuksien poistamiseksi. Epäoikeudenmukaisuus aiheuttaa ja jatkaa köyhdyttämistä, eksklusiota ja haavoittuvuutta. Oikeusperustainen voimaantuminen vaatii aktiivista työskentelyä sellaisten strategisten asioiden parissa, jotka ovat keskeisiä köyhyyden ja haavoittuvuuden vähentämiseksi. Huomiota ei pidä keskittää pelkästään tämänhetkisiin köyhien ja haavoittuvien käytännön tarpeisiin, vaikka ne olisivatkin kiireellisiä. Oikeusperustaisessa voimaantumisessa suunnataan köyhien yksilöiden ja yhteisöjen kehitysajattelua taitoihin ja itseluottamukseen, jotka tähtäävät ihmisoikeuksien tiedostamiseen ja elämän laadun, tasa-arvoisten mahdollisuuksien ja Jumalan tarkoittaman ihmisarvon toteutumiseen kaikille ihmisille. (LWF/DWS Right-Based Empowerment Guidelines 2010, 1.)

7 KANSAINVÄLISEN DIAKONIAN JUURET

Diakonia on kristilliseen ihmiskäsitykseen, uskoon ja rakkauteen perustuvaa palvelua. Sen tehtävänä on lievittää, etsiä ja poistaa hätää ja kärsimystä. Diakonian tavoitteena on parantaa ja eheyttää ihmistä yksilönä ja yhteisön jäsenenä selviytymään vaikeuksien keskellä. Jokainen kristitty on kutsuttu palvelemaan lähimmäistään ja siksi diakonia kuuluu kaikille. Diakoniatyöllä tarkoitetaan kirkon toimintaa, jossa autetaan kokonaisvaltaisesti vaikeuksissa olevaa ihmistä. (Suomen evankelisluterilainen kirkko i.a.) Diakoniatyöhön liittyy kiinteästi yhteiskuntavastuu ja arvokeskustelu (Veikkola 2002, 121).

Diakoniastrategiassa 2010 todetaan, että harjoittaessaan diakoniaa seurakunta ja sen jäsenet pyrkivät:

Edistämään ihmisarvoisen elämän, tasa-arvon, oikeudenmukaisuuden ja vastuullisuuden toteutumista sekä ihmisten keskinäisissä ja yhteiskunnallisissa ratkaisuissa että kansojen kesken (Diakoniastrategia 2010).

Kantamaan maailmanlaajuisen Kristuksen kirkon osana vastuuta myös kaukaisesta lähimmäisestä (Diakoniastrategia 2010).

Vastuun periaate on keskeinen Vanhan testamentin teksteissä, jotka käsittelevät yhteiskunnallisia ongelmia. Miikan kirjassa on määritelmän muotoinen yhteenveto siitä, mitä Jumala ihmiseltä odottaa: ”tee sitä, mikä on oikein, osoita rakkautta ja hyvyttä ja vaella valvoen, Jumalaasi kuunnellen.” Tässä raamatunkohdassa on kiteytetty ihmisen moraalisen vastuun pääsisältö. (Veijola 2002, 18–19.) Diakoniassa kohtaavat kristityn vastuu muista Jumalan luomista samanarvoisista ihmisistä, vastuu yhteiskunnan tasa-arvoisuudesta ja oikeudenmukaisuudesta sekä jokaisen ihmisen vastuu itsestään ja elämästään.

Diakoniatyön taustalta löytyy kaksi eri ihmiskäsitystä, sosiaali- ja terveydenhuollon ihmiskäsitys sekä kristinuskon ihmiskäsitys (Niemelä 2002, 86). Kristillisen ihmiskäsityksen juuret löytyvät Raamatusta epiikan ja runouden kielellä. (Pihkala 2000, 1). Kristillisessä ihmiskäsityksessä ihminen saa merkityksensä ja ih-

misarvonsa Jumalasta, josta käsin määrittyy, mikä ihminen on (Kettunen 1990, 57; Peltonen 1979, 95–96). Kristillisessä ihmiskäsityksessä on keskeistä nähdä ihminen Jumalan kuvana. Tämä painotus kuvastaa kristillisen ihmiskäsityksen Jumala-keskeisyyttä. Ihmisen suhde Jumalaan on kristillisessä ihmiskäsityksessä luovuttamatonta. Tämä piirre erottaa sen selvimmin muista ihmiskäsityksistä. (Peltonen 1979, 96.) Ihminen Jumalan kuvana tarkoittaa ihmisen erikoisasemaa Jumalan luomassa maailmassa. (Pihkala 2000, 2.)

Ihminen on paitsi suhteessa Jumalaan, myös suhteessa muihin ihmisiin. Ihmissyys toteutuu suhteessa muihin ihmisiin. Tätä suhdetta kuvastaa parhaiten rakkauden kaksoiskäsky, rakasta Jumalaa yli kaiken ja lähimmäistä, niin kuin itseäsi. Lähimmäisen rakastaminen kuuluu olennaisena osana kristilliseen ihmiskäsitykseen, koska myös toinen ihminen on Jumalan luoma. Rakastaessaan lähimmäistään ihminen palvelee myös Jumalaa. Ilman solidaarisuutta kanssaihmiä kohtaan ei voi toteuttaa kristillistä ihmiskäsitystä. (Veijola 1983, 32.) Jumalan luoma yhteys ihmisten välille ylittää rodulliset ja muut ihmiskunnan historian mukanaan tuomat erot. Ykseyden ja tasa-arvon ulottuvuudet ovat ensisijaisia (Pihkala 2000, 2).

Jumala on luonut ihmisen hyväksi, mutta syntiinlankeemuksen seurauksena ihminen on sekoitus hyvää ja paha. Ihminen ei ole luonnostaan paha, mutta hänen luontonsa on tullut pahaksi, eikä hän ole sitä, mitä oli alussa. Ihminen on samaan aikaan vapaa ja ennalta määrätty, muita rakastava ja itsekäs, väkivaltaa vastustava ja väkivaltainen, hyvää tahtova ja paha tekevä. (Pihkala 2000, 2.)

Kristillisen ihmiskäsityksen kolmas piirre on pelastus. Ihmisen synnit on sovitettu ja yhteys Jumalaan on olemassa Kristuksen kuoleman kautta. Tätä sanotaan lunastukseksi. Kristinuskon mukaan sovitus ja lunastus mahdollistavat ihmisen kehittymisen. (Kettunen 1990,63.) Myös Freiren ihmiskäsitys kumpuaa kristillisestä ajattelusta. Hänen ihmiskäsitykseensä sisältyy luottamus ihmisen haluun pyrkiä kohti parempaa ja usko siihen, että yhteisessä toiminnassa asetutaan inhimillisyyden puolelle. Samalla hän kuitenkin näkee ihmisen mahdollisuuden epäinhimillisyyteen. (Hannula 2000, 147.)

Kansainvälinen diakonia on enimmäkseen Pohjoismaissa käytetty termi, jolla tarkoitetaan kirkkojen tai kristillisten järjestöjen tekemää kansainvälistä avustustoimintaa. Sen raamatulliset juuret ovat Vanhan testamentin luomiskertomuksessa, profeettojen julistuksessa ja psalmeissa. Jumalan luomistyön perusteella jokainen on arvokas ja tasavertainen muiden kanssa. Profeetat julistivat valheellisesta uskonnollisuudesta, joka ei pidä huolta köyhistä. Uudessa testamentissa diakonian lähtökohtana on Jumalan armahtava rakkaus. Avun antamisen peruste on ihmisen hätä. Jeesuksen julistuksessa on yhteys Vanhan testamentin profeettojen julistukseen. Jeesuksen toiminnassa ihmisten auttaminen ja yhteiskuntaan vaikuttaminen kulkevat rinnakkain. (Suominen 2002, 89.)

Luterilaisen kirkon piispainkokouksen asettaman työryhmän vuonna 1987 julkaisemat kansainvälisen diakonian periaatteet sisältävät seuraavat teologiset lähtökohdat: 1. Kristinuskon mukaan Jumala on luonut kaikki ihmiset. Kristillisen palvelun lähtökohtana on Kristuksen sovitus, joka koskee kaikkia ihmisiä ja toimii esikuvana inhimillisen kärsimyksen lieventämiseksi. 2. Palvelu edellyttää avunsaajan riippumattomuuden, itsenäisyyden ja ihmisarvon kunnioittamista. 3. Avun antamiselle ei saa asettaa muita ehtoja kuin sen todellinen tarve. 4. Ihmiisiin henkilökohtaisesti suuntautuva diakonia ja sosiaalieettinen vaikutustoiminta kuuluvat yhteen. 5. Kansainvälisen diakonian keskeinen tavoite on oikeudenmukaisuuden ja lähimmäisenrakkauden toteuttaminen yhteiskunnassa. (Malkavaara 2007, 207.)

Kansainvälistä diakoniaa harjoittavat kirkon viralliset lähetysjärjestöt ja Kirkon Ulkomaanapu, mutta myös monet kristilliset järjestöt ja seurakunnat (Helin, Hiihlamo, Jokela 2010, 154). Kansainvälisen diakonian yksi keskeisimpiä kysymyksiä on sen suhde lähetystyöhön. Suhde on ollut usein ongelmallinen ja joskus kansainvälisen diakonian ja lähetyksen erottaminen toisistaan on vaikeaa ja keinotekoisia. Kansainvälisen diakonian lähtökohtana on ollut kirkkojen välinen avustustyö, joka on tämän hetken lähetystyön tärkeä työnäky. (Malkavaara 2007, 200, 206.) Toinen keskeinen kysymys kansainvälisessä diakoniassa on sen suhde kehitysyhteistyöhön. Pinnallisesti katsottuna kansainvälistä diakoniaa voisi pitää kehitysyhteistyön kirkollisena versiona ja monet kansainvälisen diakonian piirissä työskentelevät ajattelevatkin niin. Kansainvälisen diakonian

historiallinen lähtökohta on kuitenkin erilainen kuin kehitysyhteistyössä. (Malkavaara 2007, 200–203.)

Kansainvälinen diakonia on saanut alkunsa kirkkojen välisestä avusta. Alun perin se tarkoitti omien auttamista. Kansainvälisen diakonian näkökulma laajeni 1950-luvulla. Kirkolliset järjestöt kiinnittivät katseensa uusiin kriisipesäkkeisiin Lähi-idässä ja vähitellen erityisesti myös kehittyviin maihin eteläisellä pallonpuoliskolla. Kolonialismin murruttua useiden kehittyvien maiden pitkittyneet vapautumis- ja itsenäistymisprosessit synnyttivät ristiriitoja ja uudet itsenäiset kirkot olivat uusien haasteiden edessä. Yhteiskunnallinen muutos oli monissa maissa vaikea prosessi. Länsimaiden kansalaisjärjestöissä alettiin ottaa kantaa näihin prosesseihin ja kehityskaaliin vahvistui 1960- ja 1970-lukujen kehitysmuutoksissa ilmapiirissä. Tässä tilanteessa alkoi muodostua se, mitä kutsumme kansainväliseksi diakoniaksi. Kirkolliset järjestöt ja kirkot aktivoituivat kehittyvien maiden kysymyksissä ja kantaa otettiin voimakkaasti muun muassa rotusortoa vastaan. (Malkavaara 2007, 204.)

Kirkkojen ja ekumeenisen liikkeen näkökulmasta ratkaiseva käänne kansainvälisessä diakoniassa tapahtui vuonna 1968, jolloin Kirkkojen maailmanneuvoston yleiskokouksessa vallitsi antikolonialistinen ja -rasistinen ilmapiiri. Luterilaisen maailmanliiton alaisen Luterilaisen maailmanpalvelun strategia muuttui avun antamiseksi uskonnosta, rodusta, mielipiteestä ja kansallisuudesta riippumatta. Luterilainen maailmanliitto toimi paikallisten kirkkojen kanssa ja alkoi tehdä yhteistyötä YK:n ja siihen kuuluvien organisaatioiden kanssa. (Malkavaara 2007, 204.)

Tässä vaiheessa kansainvälisessä diakoniassa ei autettu enää vain omia vaan kaikkia hädänalaisia. Uusi auttamisen tapa ei ollut lähetystyötä eikä kirkkojen välistä apua, se oli kansainvälistä diakoniaa. Kansainvälistä diakoniaa tehtiin siksi, että ihminen kärsi ja tarvitsi apua. Toisaalta kansainvälisestä diakoniasta voidaan käyttää termiä kirkollinen kehitysyhteistyö siksi, että sitä tekevät järjestöt ovat läheisessä yhteistyössä YK:n ja sen avustusjärjestöjen ja muiden kansainvälisten kehitysyhteistyöorganisaatioiden kanssa. (Malkavaara 2007, 204.)

Kansainvälisen diakonian tutkimus on monitieteistä. Monitieteisyys viittaa eri tieteenalojen yhteiselo, jossa jokaisella on oma identiteettinsä. (Koponen 2007, 17.) Kansainvälisessä diakoniassa yhdistyvät teologia, sosiologia, sosiaalipolitiikka, kansainvälinen politiikka, taloustiede, kulttuuriantroposofia, sukupuolentutkimus ja kehitysmaatutkimus. Monitieteisyys vaikuttaa tarpeeseen hallita ja soveltaa monia eri tieteen näkökulmia sekä kehitysyhteistyössä että sen vaikuttavuuden arvioinnissa. Taustoitani työssäni teoreettisesti kansainväliseen diakoniaan liittyviä teemoja lähinnä kehitysmaatutkimuksen ja kehitysyhteistyön näkökulmista.

8 KIRKON ULKOMAANAPU

Kirkon Ulkomaanapu, josta käytän jatkossa lyhennettä KUA, on avustusmäärärahojensa perusteella Suomen suurin kehitysyhteistyöjärjestö ja toiseksi suurin katastrofiavun antaja. Sen ydintoimintoja ovat kehitysyhteistyö, humanitaarinen apu sekä vaikuttaminen ja varainhankinta. Hallinnollisesti se on säätiö, joka toimii Kirkkohallituksen ulkoasiain osaston yhteydessä. Säätiön toimintaa johtaa kirkon ulkoasiain neuvoston asettama yksitoistajäseninen hallitus, jonka apuna on kolmijäseninen työjaosto. (Kirkon Ulkomaanapu, kehitysyhteistyö i.a.) KUA:n työtä rahoittavat Suomen valtio, seurakunnat ja yksityiset ihmiset (Kirkon Ulkomaanapu i.a.). Vuonna 2009 KUA teki avustustyötä kohdemaissaan yli 21 miljoonalla eurolla (Vuosikirja 2010, 21).

Diakoniatyön lähtökohtana KUA käyttää kirkkojärjestystä, jonka mukaan diakonian tarkoituksena on kristilliseen rakkauteen perustuva avun antaminen niille, joiden hätä on suurin (Kirkkojärjestys 4:3). Diakonisen periaatteen mukaisesti KUA:n kansainvälisessä diakoniassa toimitaan kaikkein köyhimpien ja syrjäytettyjen ihmisten, ihmisryhmien ja kansojen parissa. Kansainvälinen diakonia ei pyri mielipiteen tai vakaumuksen muuttamiseen (Kirkon Ulkomaanavun strategia 2009–2012, 3).

KUA kuuluu ACT- allianssiin, joka on kirkollisten kehitys- ja humanitaarisen avun järjestöjen yhteenliittymä. KUA: n merkittävin kehitys- ja katastrofiohjelmien toteuttajakumppani on Luterilainen maailmanliitto. Kirkkojen maailmanneuvoston kautta KUA tukee ohjelmia, joilla pyritään edistämään tasa-arvoa ja ihmisoikeuksien toteutumista sekä pyritään edistämään rauhantyyötä ja vaikuttamaan kansainvälisen kaupan rakenteisiin. (Vuosikirja 2010, 16.) Hankkeita toteutetaan myös paikallisten yhteistyökumppaneiden kanssa. Lisäksi yhteistyötä tehdään Suomen ulkoasiainministeriön, Euroopan komission ja YK-järjestöjen kanssa (Kirkon Ulkomaanapu i.a.). KUA on osallisena eurooppalaisten kirkollisten avustusjärjestöjen yhteistyöelimessä APRODEVissa. Sen päätehtävänä on EU:n kehitysyhteistyöpolitiikan seuraaminen ja tiedon välittäminen päätöksistä

jäsenjärjestöille. Suomessa KUA kuuluu Kehys ry:hyn, joka seuraa EU:n politiikkaa ja antaa neuvontaa jäsenjärjestöille. (Vuosikirja 2010, 16.)

KUA työskentelee ensisijaisesti kristillisten ja toissijaisesti muiden järjestöjen kanssa. Yhteistyössä on tärkeää, että kumppaneiden arvot ja toimintatavat ovat sopusoinnussa KUA:n arvojen ja toimintatapojen kanssa (Kirkon Ulkomaanavun strategia 2009–2012, 9). KUA toimii Afrikassa, Aasiassa, Euroopassa, Lähi-idässä ja Latinalaisessa Amerikassa yhteensä noin 30 maassa. Useat näistä ovat hauraita valtioita, joissa valtio ei pysty huolehtimaan riittävästi kansalaistensa turvallisuudesta ja hyvinvoinnista. (Kirkon Ulkomaanavun strategia 2009–2012, 8–9). Avustustoiminnan painopiste on Afrikassa, jonne käytetään yli 40 % kaikista avustusrahoista (Kirkon Ulkomaanapu, talous, i.a.).

KUA:n voidaan katsoa syntyneen 1947, jolloin perustettiin Luterilaisen maailmanliiton suomalainen kansalliskomitea. Silloin myös Suomen evankelis-luterilainen kirkko liittyi kirkkojen kansainvälisen avun verkostoon. Suomen rooli oli silloin vielä olla avun vastaanottaja. (Saraneva 2002, 318.) KUA:n toiminta alkoi vuonna 1965 (Malkavaara 2007, 205). Sen avustusvarat ja henkilökunnan määrä on kasvanut tasaisesti 1970-luvulta lähtien. Vuodesta 2008 lähtien KUA on ollut yksi Suomen suurimmista kehitysyhteistyön ja katastrofiavun toteuttajista. (Kirkon Ulkomaanapu, talous i.a.)

KUA:n työn päätavoitteina on oikeudenmukaisuuden edistäminen ja köyhyyden vähentäminen. Työtä tehdään heikoimmassa asemassa olevien ihmisten parissa heidän uskonnostaan, etnisestä alkuperästään, poliittisesta vakaumuksestaan tai sukupuolestaan riippumatta. YK:n vuosittain asetettavat tavoitteet ja Suomen virallisen kehityspolitiikan tavoitteet antavat työlle raamit. (Kirkon Ulkomaanavun strategia 2009–2012, 2.) KUA:n työ eroaa ei-kirkollisten järjestöjen kehitysyhteistyöstä siten, että sen työn perustana ja motiivina on kristillinen usko. Kärsimyksen lievittäminen ja ihmisen elämänhallinnan parantaminen ovat johtavia periaatteita. Ihminen nähdään Jumalan kuvana, jolla on luovuttamaton ihmisarvo. (Saraneva 2002, 328, Törrönen 2011, 13.)

Kehitysyhteistyön tavoitteena KUA:lla on yhteisöjen voimaantuminen. Työ tähtää elämän turvaamiseen, ihmisarvon ja omanarvontunnon tukemiseen sekä oikeudenmukaisempaan yhteiskuntaan, jossa jokaisella on turvattu perustoimeentulo. Terveys-, koulutus-, tasa-arvo- ja ympäristökysymykset ovat KUA:n kaikissa hankkeissa läpileikkaavia teemoja. (Kirkon Ulkomaanapu, kehitysyhteistyö i.a.)

KUA:n työllä on kolme pääteemaa, jotka ovat turvattu toimeentulo, vakaa yhteiskunta sekä oikeus ja osallisuus. Työn pohjana on sukupuolten välisen tasa-arvon edistäminen. Näissä teemoissa tehdään työtä kolmella eri tasolla, joista eräs on oikeuksien tiedostaminen ja voimaantuminen. Työ oikeuksien tiedostamiseksi tarkoittaa ihmisten ja yhteisöjen tilanteen vahvistamista siten, että Ulkomaanavun työ voi keskittyä kehityksen esteiden purkamiseen, inhimillisen ja sosiaalisen pääoman lisäämiseen ja osallisuuden vahvistamiseen. (Toiminnallistamissuunnitelma 2009–2012, 7–9.)

KUA:n työ tähtää ihmisoikeuksien ja osallisuuden toteutumiseen. Tämän työn päämääränä on vaikuttaa näihin kysymyksiin paikallisesti, kansallisesti ja globaalisti syrjivien ja oikeuksien toteutumista ehkäisevien rakenteiden ja käytäntöjen purkamiseksi. Työtapoina ovat kohdemaiden kansalaisyhteiskuntien toimintavalmiuksien vahvistaminen, ihmisoikeustyötä tekevien järjestöjen työn tukeminen ja heidän toimintakykynsä vahvistaminen. KUA tukee oikeustietoisuutta, paikallista järjestäytymistä ja laajempaa yhteiskunnallista osallistumista kansalaiskasvatuksella ja yhteistyöllä. Työ rakentuu oikeusperustaiselle lähestymistavalle. Oikeuksien ja yhdenvertaisen osallisuuden turvaaminen on sekä työn teemaattinen keskittymiskohde että toimintamuoto. (Kirkon Ulkomaanavun strategia 2009–2012, 7.)

Kansainvälisen diakonian lisäksi KUA toteuttaa Suomessa vaikuttamiskampanjoita ja luo kanavia kehitysyhteistyöhön osallistumiseen. Kotimaan työssä KUA tukee seurakuntien kansainvälisyyskasvatusta sekä kehittää toiminta- ja tukimuotoja seurakuntatyöhön. (Grönlund 2008, 56.)

Kirkon Ulkomaanavun strategia 2009-2012 on seurakuntiin ja KUA:n yhteistyökumppaneille jaettava kirjanen, joka kertoo tiivistetysti KUA:n toiminta-ajatukset, työn vision ja arvot. Strategiassa esitellään myös työn vaikuttavuustavoitteet, resurssit ja maantieteelliset alueet, jossa työtä tehdään. Analysoin KUA:n työtä Kirkon Ulkomaanavun Strategian ja KUA:n työntekijöiden haastattelujen pohjalta.

9 KIRKON ULKOMAANAVUN KEHITYSYHTEISTYÖN ANALYSOINTIA FREIREN AJATTELUN POHJALTA

9.1 Haastatteluista nousseet teemat

Haastatteluista esiin tulleet keskeisimmät teemat olivat voimaantumisen välineet, voimaantumisen haasteet, yhteistyö, yhteiskunnalliseen muutokseen tähtäävä työ ja oikeusperustaisuus. Teema: voimaantumisen välineet sisälsi runsaasti kuvauksia voimauttavista ryhmistä, siksi se muodostui tästä teemasta kertovaksi otsikoksi. Oikeusperustaisuuden esille tuleminen haastattelujen lähes kaikkien teemojen alla, voi kertoa oikeusperustaisen työtavan ja ajattelun onnistuneesta läpileikkaavuudesta Kirkon Ulkomaanavun työssä.

9.1.1 Voimauttavat ryhmät

Voimaantuminen kuvattiin haastatteluissa yksilöiden ja yhteisöjen unelmien saavuttamisen välineenä ja toivon näkökulmana elämään. Voimaantumisen mahdollisuus loi toivoa tällä hetkellä vallitsevien olosuhteiden muuttumiseen tulevaisuudessa. Vaikka muutos olisi hidasta eikä toivottuja tavoitteita saavutetaisi tämän sukupolven aikana, antaa toivon näkökulma pitkäjänteisyyttä edetä kohti tavoitteita, jotka ovat edessäpäin. Freire liittyy toivon ihmisen aktiivisuuteen ja muutospyrkimykseen. Ne ovat hänelle vastakohtia passiiviselle odottamiselle. Toivottomuuden ilmapiirissä, jossa ei nähdä oman toiminnan vaikutusta, ei myöskään dialogi ole mahdollista (Freire 1972, 64). Voimaantumista kuvattiin myös omiin mahdollisuuksiin uskomisena.

Haastatteluissa voimaantumisen tavoitteeksi nähtiin ihmisen ja yhteisön itsenäisyys ja selviäminen ilman auttajajärjestöjen tukea, apuriippuvuudesta pois pääseminen, omien voimavarojen ja vaikuttamismahdollisuuksien löytäminen ja käyttöönotto. Freire kuvaa apuriippuvaisuutta tiedostamisprosessin semi-intransitiivisena vaiheena, jossa ihmistä leimaa passiivisuus omaan tilanteeseen

vaikuttamisessa ja muuttamisessa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että tällöin ihminen olisi kykenemätön osallistumaan tiedostamisprosessiin. Ihmisellä on käytännön kokemusta, havaintoja ja omaa toimintaa ohjaavia teorioita, joita hän reflektoi omilla käsitteillään. (Freire 1972, 41.) Voimaantumista voidaan Freiren ajattelussa verrata siirtymisenä tietoisuuden transitiivisuuteen ja lopulta kriittiseen transitiivisuuteen. Kirkon Ulkomaanavun työntekijöiden haastatteluissa esille tulleet voimaantumisen tavoitteet voisi jaotella Freiren ajattelun avulla siten, että yhteisöjen ja yksilöiden selviäminen ilman tukea ja omien voimavarojen löytyminen kuuluisivat tietoisuuden transitiivisuuteen ja omien vaikutusmahdollisuuksien käyttöönotto kriittiseen transitiivisuuteen. Voimaantumisen tavoitteen saavuttaminen nähtiin ideaalina haasteena, jonka toteutuminen ei ole helppoa eikä itsestään selvää.

Päästään sellaselle tasolle, että ymmärretään, ettei paras tie ole se, että joku tekee puolesta tai antaa rahaa.

..että lähtökohtana on se, ettei tarvis periaatteessa järjestöjen tukea. Jos ajattelee ihan yhteisöjä, yksilöitä, että tilanne olis sellanen, että ihminen vois olla itse sen oman elämänsä herra. Valitettavasti on niin, että tarvitaan sitä tukea. Et se on äärimmäinen tavote, et ihmiset pystyis itse tekemään tai vastaamaan siitä omasta elämästä.

Yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen voimaantuminen kuvattiin sisäkkäisinä ja toisiinsa ketjuuntuvina. Hyvinvoiva yksilö lisää parhaimmillaan myös yhteisönsä hyvinvointia. Voimaantuneen yhteisön nähtiin tuottavan voimaantuneita yksilöitä. Sekä yhteisöjen että yksilöiden voimaantumisen ideaalina lähtökohtana on heidän oma kulttuurinsa ja yhteisönsä tarpeet.

Tietenkin on olemassa joitain tiettyjä työtapoja noin yleisesti, mut kyllähän meillä on nää kumppanit ammattilaisia ja heillähän on se paikallinen konteksti, et löytyy tavallaan ne tavat, jotka on jokaiseen kulttuuriin niin kuin omimpiaan ja luonnollisia. Mut ajatuksena on se, ett tällasessa avustustyössäkin niin ne ihmiset, jotka on voisko sanoa edunsaajia, et ois mukana heti suunnitteluvaiheessa miettimässä siellä ja niin se meneekin oikeestaan monessa maassa, et jos sanotaan vaikka että tää yhteisö ja jos ajatellaan, et alotetaan ihan puhtaalta pöydältä tai nollasta, niin kyllä se lähtee siitä, että yhteisöjen kanssa yhdessä mietitään, et mitkä ne on ne tarpeet.

Työvälineiksi perheiden ja yksilöiden voimaantumiseen tehtävässä työssä mainittiin muun muassa kehityskeskustelut, joissa perheiden tilannetta arvioidaan, kehitetään ja suunnitellaan yhdessä koko perheen, myös lasten kanssa. Kehityskeskustelussa käydään läpi muun muassa kylässä olevat tukitoimet ja toiminta, joiden avulla tavoitteisiin voidaan päästä. Yksilöiden voimaantumiseen pyritään myös perustaitojen opetuksella, joita ovat esimerkiksi ruuanlaitto ja muut kotiaskareet sekä sairaasta huolehtiminen kotioloissa ja viljelyyn liittyvät taidot ja tieto. Perustaitojen opettaminen tapahtuu sekä kotikäyntien, että ryhmätoiminnan avulla.

Ammattikoulutukseen valitaan kaikkein heikoimmassa asemassa olevia nuoria. Tällaisiksi ryhmiksi haastatteluissa mainittiin entiset sotilaat tai sodassa seksuaalisesti hyväksi käytetyt, AIDS-orvot tai muuten haavoittuvassa asemassa olevat. Luku-, lasku- ja kirjoitustaitokurssien merkitykseksi nähtiin riippuvuuden väheneminen muista ihmisistä ja itsenäisen tiedonsaannin mahdollisuus. Yhteistyökumppanit järjestävät myös pienimuotoista yritystaitojen koulutusta, jossa opetellaan esimerkiksi kassan pitämistä. Ammatti- ja yrittäjyyskoulutuksella pyritään toimeentulon vahvistamiseen. Haastatteluissa tuli myös esille pienyrittäjyyden tukeminen. Pienyrittäjien kerrottiin olevan usein myös kylissä niitä, jotka nousevat johtohenkilöiksi. Varsinkin mikäli he ovat saaneet yrittäjyyteen koulutusta.

Haastateltavat pitävät naisia tärkeänä ryhmänä voimaantumiseen tähtäävässä työssä. Heidän voimaantumisensa nähtiin vaikuttavan perheen, mutta myös koko yhteisön hyvinvointiin. Naisten voimaantumisen päämääräksi mainittiin kotisidonnaisuudesta vapautuminen. Tämä on tärkeää siksi, että naisilla olisi mahdollisuus hankkia tuloja sekä osallistua yhteisönsä ja yhteiskuntansa kehittämiseen. Erään haastateltavan mukaan joissakin kulttuureissa nimenomaan ”naiset katsovat tulevaisuuteen lasten kautta”.

Yhteisöjen voimaantumisen välineiksi kuvattiin muun muassa kyläkehityskomiteoita. Kyläkehityskomitean syntyminen on koko kylän yhteisen prosessin tulos. Prosessi voi olla pitkä ennen vaihetta, jossa komitean jäsenet valitaan. Valintaprosessi toimii demokratian periaatteilla ja kyläläiset osallistuvat valintaan sulje-

tulla lippuäänestyksellä. Äänestyksen hyötynä nähtiin paitsi komitean jäsenten valinta myös demokraattisen toimintatavan oppiminen, joka voi olla kyläläisille vierasta. Kyläkehityskomitean tehtäväksi kerrottiin kyläläisten toivomien muutosten suunnittelu ja mahdollistaminen sekä linkkinä toimiminen kylän ja kunnan tai kylän ja valtion virkamiesten välillä. Intergroidussa työtavassa kylän kehittäminen alkaa kylän ongelmien miettimisellä ja kyläläisten resurssien löytämisellä. Prosessi jatkuu pohtimalla, mikä ovat kaikkein tärkeimmät muutokset, joita kyläläiset toivovat ja joiden eteen he ovat valmiita työskentelemään. Komitean voimaantumisosprosessin edetessä lisääntyvät sen mahdollisuudet vaatia valtiolta ja viranomaisilta niitä asioita, joihin kyläläisillä on oikeus, mutta jotka eivät jostain syystä toteudu.

Muita yhteisöjen voimaantumista palvelevia toimintoja oli haastattelujen mukaan muun muassa kyläpankkitoiminta. Kyläpankkitoiminnalla ei tarkoiteta vain pienlainoitusta, vaan myös ryhmätoimintaa, johon liittyy elämäntaitojen ja luku- ja kirjoitustaitojen opiskelu. Elämönhallintataitojen nähdään lisäävän perheiden hyvinvointia ja vaikuttavat sitä kautta myös yhteisöihin. Haastatteluissa kuvattiin myös säästöryhmiä, joihin osallistujat tuovat sovitun summan ryhmän koontumisiin. Kokoon-tumisen päätyttyä joku vuorossa oleva ryhmäläinen saa itselleen sen kerran yhteisen rahasumman. Säästöryhmien toiminta on yhteisöllistä ja ryhmään osallistuvista henkilöistä voi muodostua tärkeä samantyyppisessä elämäntilanteessa olevien vertaisryhmä.

Se, mitä elämäntaidoilla tarkoitetaan, riippui vallitsevasta kulttuurista ja ryhmätoimintaan osallistuvien elämäntilanteista. Haastattelujen perusteella voimaantumisen tavoitteiden etenemistä ei seurata niinkään yksilönäkökulmasta vaan asiaa tarkastellaan enemmän yhteistyökumppanin näkökulmasta ja yhteistyökumppanin kautta yhteisön näkökulmasta. Kirkon Ulkomaanavun omaa voimaantumiseen tähtäävä työtä ei kuvattu itsetarkoitukseksi vaan työkaluksi voimavarojen löytymiselle ja elämän parantumiselle. Voimaantumisen kuvattiin monissa haastatteluissa lähtevän yhteisöistä ja voimaantuneiden yhteisöjen nähtiin tuottavan voimaantuneita yksilöitä. Tämä tukee ryhmämenetelmien käyttöä Kirkon Ulkomaanavun työssä.

..ei mun mielestä avustustyössä voi lähteä pelkästään sieltä yksilö- tai perhetasolta. Kyllä se on niiden yhteisöjen kehittäminen laajalaisesti kuitenkin se lähtökohta.

Mosambikilaisen kumppanuusjärjestön edustaja kertoi vertaistuen merkityksestä HIV- ja AIDS-työssä. Hän käytti siitä nimitystä ”hiljaisuuden rikkominen”. Projektin vapaaehtoistyöntekijänä toimiva itsekin HIV-positiivinen tukihenkilö voi omalla esimerkillään rohkaista muita samassa elämäntilanteessa olevia keskustelemalla sairaudesta, joka on monissa yhteisöissä edelleen tabu. Tukihenkilön tehtäviin kuuluu myös tiedon antaminen sairaudesta ja sen kanssa elämisestä yksilöille ja yhteisöille. Tukihenkilötoiminta on suunnattu myös orvoille, jotka elävät ilman aikuisten huolenpitoa. Heidän luonaan vierailaan ja heidän koulunkäyntimahdollisuuksiaan tuetaan koulustipendien ja koulutarvikkeiden avulla.

Kirkon Ulkomaanavun voimaantumiseen tähtäävässä työssä ihminen näyttäytyy aktiivisuuteen kykenevänä ja voimavaroja omaavana oman yhteisönsä jäsenenä. Missään haastattelussa voimaantuvia ihmisiä ei kuvattu uhreina vaan enemmän nähtiin historiallisten tapahtumien todellisuus ja niiden jälkeinen muutoksen mahdollisuus. Tällaista kuvausta löytyi esimerkiksi entisten lapsisotilaiden tai sodan aikana seksuaalisen väkivallan kohteiksi joutuneiden ihmisten kanssa tehtävää työtä kuvattaessa.

Freiren käsityksessä tiedostavasta ihmisestä ihmiset elävät ja ovat olemassa maailmasta, itsestään ja toiminnastaan tietoisina olentoina, jotka tekevät päätöksiä itsessään ja ovat olemassa suhteissaan maailmaan ja toisiin luovina. Maailmaa muuttavalla ihmisellä on historiallinen olemus ja mahdollisuus ylittää itseään rajoittavia esteitä. Ihminen on siten olemassa maailmassa ja maailman kanssa. Maailman kanssa oleminen viittaa ihmisen kykyyn ottaa objektiivista etäisyyttä maailmaan eli ihminen on suhteessa maailmaan.

9.1.2 Voimaantumisen haasteet

Yhteisöjen voimaantumisen haasteena nähtiin epärealistiset odotukset avustustoimintaa tai oman valtion resursseja kohtaan. Valtio saattaa kuitenkin olla liian heikko täyttääkseen niitä odotuksia, joita sille asetetaan yhteisöjen toimesta. Tarveperustainen kehitysyhteistyö lähtee erilaisesta lähtökohdista kuin oikeusperustainen voimaantumiseen pyrkivä kehitysyhteistyö. Tarveperustainen työ voi tehdä ihmisistä passiivisia avun vastaanottajia. Ulkopuolinen taho voi päättää, mitä ihmiset tarvitsevat tai ihmisille annetaan se, mitä he tarvitsevat, ilman ihmisten omaa työpanosta. Tähän tottuneiden kyläläisten odotukset voivat olla ristiriidassa voimaantumiseen tähtäävässä työssä.

Siellä on vielä paikkoja, jotka hyvin pitkälti, meidän kumppanuusjärjestö sanoo, et se odotus on se et, mitä te konkreettisesti tuotte ja mitä te annatte ja sieltä tulee semmonen toivomuslista edelleen, että meiltä puuttuu tämä ja tämä ja tämä, ilman että siel ois vielä sitten semmosta ehkä oma-aloitteisuutta ja semmosta, että tätä ja tätä meillä itse asiassa jo on. Ja tätä me voitais sitten ehkä yhdessä kehittää.

Voimaantumisen prosessi nähtiin aikaa ja kärsivällisyyttä vaativaksi haasteeksi. Joissakin yhteisöissä voimaantumisen tulosten näkyminen etenee hitaammin kuin toisissa. Syynä tähän nähtiin esimerkiksi yhteisön perinteinen, syvällä istuva hierarkia. Hierarkialla tarkoitettiin esimerkiksi sitä, kenellä on oikeus tehdä päätöksiä yhteisössä tai se liitettiin sukupuoleen. Naisten osallistuminen koulutuksiin voidaan kokea joissain kulttuureissa uhkana perheen tai yhteisön miesten taholta. Naisten kouluttautuminen voi muuttaa perheen ja miesvaltaisten yhteisöjen dynamiikkaa. Lopputuloksena naisten koulutuksesta nähtiin kuitenkin naisen suurempi arvostus ja harmonian lisääntyminen perheen sisällä.

Pääviesti oli se, että se on ehdottomasti lisänny niitten perheiden hyvinvointia ja tasapainoa ja semmosta onnellisuutta. Et se oli aika selkeesti viesti niissä haastatteluissa mitä viimeksi tehtiin. Et toki joissakin tapauksissa on tullut myös konflikteja ja miehet koki että tää järkyttää liikaa semmosta perinteistä asemaa, joka heillä on ollut.

Ongelmaksi nähtiin tilanteet, joissa yhteisön voimaantuminen ei lähde liikkeelle toimijoiden odotusten mukaisesti. Haastatteluissa nousi esiin kysymys; kuinka

kauan työtä kannattaa jatkaa, jos toivottuja tuloksia ei ala näkyä? Onko työ silloin resurssien tuhlausta? Syiksi voimaantumisen estymiseen nähtiin haastatte- luissa muun muassa yhteistyön haasteet tai yhteisön halukkuuden ja motivaati- on puute. Eräs haastateltava kuvasi tilannetta, jossa yhteisön voimaantuminen ei etene, ja yhteisön koulutuksissa pyöritään samoissa teemoissa, jotka eivät näytä tuottavan tavoitteen mukaista tulosta. Yhteistyökumppani pitää samoja koulutuksia uudestaan ja uudestaan, koska näkee, etteivät koulutukset ole saa- neet aikaan toivottua voimaantumista. Eräs haastateltava totesi voimaantumi- sen tavoitteen asettamisesta:

Musta on keskeistä, et pitää olla hyvin realistisia sille, mitä tahtoo.

Joskus yhteisöissä kerrottiin esiintyvän keskenään ristiriitaisia mielipiteitä siitä, mitkä ovat kylän tärkeimmät tarpeet ja haasteena nähtiin osallistavan toiminnan hallitseminen kyläläisten keskuudessa. Toisinaan taas yhteistyökumppanijärjes- tön ja kyläläisten tavoitteet voidaan laittaa yhteen, mutta ne eivät toimi suunnit- telu- tai toteutusprosessissa yhdessä parhaalla mahdollisella tavalla. Yksilön voimaantumisen haasteena oli osaamattomuus soveltaa käytäntöön uutta opit- tua taitoa ja voimaantumisen kohdistuminen vain yhteen elämän alueeseen eikä koko ihmisen hyvinvointiin tai vaihtoehtoisesti yhteen perheenjäsenen, eikä koko perheeseen.

Kumppanijärjestön edustajan haastattelusta tuli ilmi aidsin etenemisen muka- naan tuomat haasteet voimaantumiselle. Sairauden edetessä ihmisen kunto heikkenee ja hänen kykynsä huolehtia itsestään ja perheestään laskee. Edetes- sään sairaus tekee jo voimaantuneesta ja itsestään ja perheestään huolehti- maan pystyneestä ihmisestä jälleen avun tarvitsijan. Projektin työntekijöiden ja tukihenkilöiden kannalta katsottuna haastattelu toi esiin sairauden etenemisen mukanaan tuoman turhautumisen työhön ja surun.

9.1.3 Yhteistyö paikallisten kumppanijärjestöjen kanssa

Ulkomaisten työntekijöiden läsnäoloa ohjelmamaissa ei nähty itseisarvoksi. Sitä tärkeämpänä pidettiin yhteistyötä paikallisten järjestöjen kanssa, joiden työntekijät ovat paikallisia ja tuntevat maan kulttuuria ja olosuhteita. Arvokkaaksi nähtiin paikallisten ammattilaisten osaamisen hyödyntäminen, mikäli heitä löytyy. Ulkomaisten työntekijöiden käyttö nähtiin tarpeelliseksi silloin, kun paikan päältä puuttuu tietty asiantuntemus tai yhteistyökumppanin kapasiteettia kehitetään sitä kautta. Haastatteluissa tuli kaikkien haastateltavien kohdalta esille yhteistyökumppaneiden arvostus niin ammatillisesti kuin asiantuntijuutensa puolesta.

...kyl me lähdetään siitä, et nää järjestöt on asiantuntijoita niissä omissa maissaan.. Eli, että he ei ole jotain meidän alihankkijoita tai jotain tämmösiä, vaan että me haetaan sitä, että meillä on dialogi myöskin järjestöinä.

Dialogin edellytys on tasa-arvo siihen osallistujien välillä. Freire näkee, että valtasuhteissa dialogi alkaa vallan vastakkaisuuden ratkaisemisella (Freire 1972, 53). Haastatteluissa ei tullut esille, miten yhteistyökumppaneiden kanssa työstehtään valtasuhteita, joita Kirkon Ulkomaanavun työhön yhteistyökumppaneiden kanssa varmasti liittyy. Eräs valtasuhde on rahoittajana toimiminen. Valtasuhde liittyy varmasti myös kehityskysymyksiin ja Eurooppa – kehittyvämaailma -asetelmaan sekä kehitysyhteistyön historian taakkoihin. Kaikissa Kirkon Ulkomaanavun työntekijöiden haastatteluissa tuotiin esille kumppanuus. Siitä, kuinka siihen todellisuudessa päästään valta-asetelman sijaan ei kerrottu. Mielenkiintoista olisi ollut kuulla kumppanuuskuvausta mosambikilaisen yhteistyökumppanin haastattelussa. Tämä teema ei kuitenkaan noussut haastattelussa esille ja kiinnostukseni tämän näkemyksen kuulemiseen yhteistyökumppanilta heräsi vasta analyysivaiheessa.

Freiren mukaan yhteinen dialogia hyödyntävä työ on myös oppimisprosessi, jossa osallistujat yhdessä kokemuksiaan ja tietoaan hyödyntäen kumoavat ilmiöitä koskevia vääriä oletuksia ja rakentavat maailman tuntemista. Päämäärä on yhteinen ja kaikilla on vastuu työn tuloksista (Freire 1972,44).

Paikalliset yhteistyökumppanit ovat varsinaisia kenttätöntekijöitä ja Kirkon Ulkomaanavun haastateltavien tehtäviin kuuluu yhteistyökumppaneiden työn tukeminen ja sen mahdollistaminen. Haastateltavien työhön kuuluu lisäksi jatkuva yhteydenpito yhteistyökumppaneihin ja säännölliset vierailut ohjelmamaissa. Näillä matkoilla vieraillaan yhteisöissä ja ohjelmaan kuuluvissa kohteissa, tutustutaan työn senhetkiseen tilanteeseen ja keskustellaan työn haasteista ja sen kehittämistä yhteistyökumppanin kanssa.

Kehitysyhteistyön tarpeet tulevat Ulkomaanavun tietoon pääosin kumppanijärjestöjen kautta ja kumppaneiden kanssa mietitään yhdessä työn haasteita. Tarpeiden ja haasteiden kartoittamisen jälkeen suunnitellaan, miten Kirkon Ulkomaanapu ja kumppanuusjärjestö pystyvät vastaamaan niihin. Yhteistyö ei ole kuitenkaan rajatonta. Kirkon Ulkomaanavulla on omat painopistealueensa, joissa se työskentelee myös kumppanijärjestöjen kanssa. Yhteistyöjärjestöiksi valikoituu sellaisia kansalaisjärjestöjä, joiden työn tavoitteet ja painopisteet sopivat yhteen Kirkon Ulkomaanavun painopistealueiden ja tavoitteiden kanssa. Yhteistyön keskeiseksi osaksi nähtiin strategian mukainen kumppanijärjestön tukeminen ja kehittyminen.

...me pyritään aika paljon siihen, et ne olis kehittyviä kumppaneita, joiden kanssa me pyritään siihen, että paitsi, että ne asiat menee eteenpäin, se kumppani kehitty, kumppanijärjestön kapasiteetti kehitty siinä ja pystyy tekemään entistä paremmin sitä työtä, mitä se tekee. Siinä tulee kysymykseen se, että miten esimerkiksi sen kumppanijärjestön henkilöstö koulutautuu tai koulutetaan ja minkälaisia valmiuksia heillä on tehdä työtänsä. Se on usein sellaista asteittaista kehittymistä. Tietysti hyödynnetään se osaaminen, mikä siinä maassa on kuitenkin.

Yhteistyökumppanin kehittämisen tukemiseksi käytetään järjestön osaamisen ja osaamistarpeiden kartoittamista itsearvioinnin avulla sekä arvioinnista nousevien kehittymistarpeiden tunnistamista. Kirkon Ulkomaanapu voi auttaa arvioinnissa ja tukea taloudellisesti yhteistyökumppaneiden paikallisesti tai kansallisesti saatavaa koulutusta, jos arvioinnin tulos edellyttää sitä. Tällä tuetaan yhteistyökumppanin toiminnan sisällöllistä kehittymistä. Keinoksi tukea yhteistyökumppanin kehittymistä mainittiin myös taloushallinnon tai johtamisen koulutus, joka tukee organisaatiokulttuurin kehitystä. Näiden osa-alueiden kehittämisen

tukeminen nähtiin vaikuttavan kumppanijärjestön kestävä työskenntelyn edellytyksiin.

Yhteistyökumppanit tekevät yhteistyötä paikallisten viranomaisten kanssa. Yhteistyön paikallisten viranomaisten kanssa nähtiin vaikuttavan paikoin myös viranomaisten työn kehittymiseen. Yhteistyökumppaneiden työllä viranomaisten kanssa voi olla parhaimmillaan vaikutuksia myös valtion kehittymiselle. Yhteistyökumppaneilla saattaa olla edustuksia valtakunnallisissa työryhmissä, jotka käsittelevät esimerkiksi lainsäädännöllisiä kysymyksiä. Tärkeäksi mahdollisuudeksi mainittiin myös kumppanijärjestön yhteistyö paikallisen yliopiston kanssa sekä uuden paikallisjärjestön syntymisen tukeminen.

Yhteistyön lopulliseksi päämääräksi useampi haastateltava kuvasi yhteistyön päättymistä, kun yhteistyökumppani on vahvistunut tarpeeksi.

...me ollaan oikeastaan työmme tehty silloin, kun me ollaan nähty, että tää järjestö ei tarvitse meitä enää, se pystyy hankkimaan rahoituksensa kansainvälisestä rahoituslähteestä tai se on taloudellisesti niin vahva järjestö, että sillä on substanssi tehdä sitä työtä ja silloin me voidaan todeta, et nyt meidän on aika lähteä johonkin muualle.

Haastateltujen kuvaukset työstä yhteistyökumppaneiden kanssa sisälsivät joitakin dialogikuvauksia kumppanijärjestöjen edustajien ja Kirkon Ulkomaanavun yksittäisten työntekijöiden sekä Kirkon Ulkomaanavun ja kumppanijärjestöjen välillä. Freiren mukaan dialogia ravitsevat rakkaus, ihmisyyys, toivo, usko ja luottamus. Yhteistyökuvaukset sisälsivät yhteistyön molempia osapuolia yhdistävää toivoa, luottamusta yhteistyökumppanin ammattitaitoon tai sen kehittymiseen sekä tasa-arvoisuuden arvostamista ja pyrkimystä siihen.

9.1.4 Yhteiskunnalliseen muutokseen tähtäävä työ

Freirellä muutokseen tähtäävä toiminta on praksis. Siinä toiminnan pohjan muodostavat kokemus maailmasta ja teoria. Tiedostamisen praksis on myös yhteiskunnalliseen muutokseen pyrkivää. Tarkastelen tässä luvussa Kirkon Ul-

komaanavun työntekijöiden ja heidän yhteistyökumppaninsa kuvauksia yhteiskunnalliseen muutokseen tähtäävästä työstä. Vertaan niitä Freiren praksiksen sisältöön.

Yhteiskunnan muuttumiseen tähtäävää työtä kuvattiin impulssin antamiseksi. Kehityksessä ei lähdetä liikkeelle tyhjästä, vaan nähdään se pohja, joka kehitykselle on jo olemassa vallitsevassa yhteiskunnassa. Omalla työllä tuodaan olemassa olevaan puuttuva elementti, resurssi tai rohkaisu. Paikallisten ihmisten toimeentulon parantumisen kautta vaikutetaan myös yhteiskunnan vakauden kehittymiseen.

Paikallisrakenteiden rakentumiseen ja yhteiskunnan vahvistumiseen tähtäävä toiminta nähdään tärkeäksi kanavoida yhteistyökumppaneiden, paikallisten kansalaisjärjestöjen työn ja kansalaisyhteiskunnan tukemisen kautta.

Se on vähän se omistajuus hukassa, jos kansainvälinen järjestö on se, joka vaikuttaa, eikä sillä oo luultavasti kovin pitkäaikaisia seurauksia...paikallinen kansalaisyhteiskunta ja kansalaiset vastaa siitä oman maansa ja oman yhteisönsä kehittämistä.

Yhteiskunnallisen muutoksen tavoitteena on pysyvien elinkeinorakenteiden syntyminen ja säilyminen ohjelmamaassa. Elinkeinorakenteiden syntymiseksi voidaan tarvittaessa tehdä yhteistyötä myös sellaisten kumppaneiden kanssa, joiden työ on erikoistunut alueelle, joka ei varsinaisesti ole Kirkon Ulkomaanavun työn painopistealue. Kumppanin kanssa pitää kuitenkin olla jotakin yhteistä tarttumapintaa.

Yhteiskunnan hauraus asettaa omat haasteet yhteisöjen voimaantumiselle ja sitä kautta yhteiskunnan kehitykselle. Tähän liittyvät yhteiskunnan omat kehitykseen tarkoitetut taloudelliset resurssit. Yhteiskunnalla ei ole välttämättä riittäviä resursseja, joilla se voisi tukea sellaista kehitystä, joka vaatii taloudellista panostusta. Tällöin tarvitaan ulkopuolista rahoitusta. Mikäli se ei ole mahdollista voi taloudellisten resurssien puutteesta tulla kehityksen este tai hidaste.

Se näkyy näissä monessakin yhteisössä, et kumminkin näissä valtioissa, vaikka ne on niin köyhiä ja viranomaiset on aika heikkoja ja se paikal-

lishallinto saattaa olla hyvin heikko, niin sitten kuitenkin niissä yhteisöissä odotetaan, et kaikki tulee kuitenkin jostain sieltä valtiolta. Ja että he ei pysty itse sitten tekemään mitään aktiivisesti.

Yhteiskunnan kehitystä paikallishallinnon rakentumiseksi tuetaan muodostamalla yhteisöpohjaisia ryhmiä, jotka voivat vaatia valtiolta vastuunottoa asioissa, jotka sille kuuluu. Kirkon Ulkomaanapu ottaa kantaa kehitykseen rajaamalla omaa työtään. Vastuuta valtion ulkopuolisena toimijana ei haluta ottaa niistä asioista, joiden kehittymisen tai laajenemisen katsotaan kuuluvan selkeästi valtion omalle vastuulle. Esimerkkeinä tästä haastattelussa mainittiin terveydenhuolto ja osaksi peruskoulutus. Peruskoulutusta tuetaan mahdollistamalla sen puitteita, mutta valtion velvollisuudeksi nähdään opettajien palkkaaminen. Tämä linjaus erottaa Kirkon Ulkomaanavun työtä esimerkiksi monen lähetysjärjestön työstä, jossa terveydenhuollon toteuttaminen ja opettaminen ovat olleet tärkeässä asemassa.

Työssä pyritään yhteiskunnalliseen tilanteeseen vaikuttaneiden tapahtumien ja kulttuurin huomioimiseen. Lisäksi nähdään yhteiskunnallisten muutosten sekä yhteiskunnallisten arvojen muuttumisen vaativan aikaa.

Ei ne kaikki ratkasut tarvii olla samanlaisia kuin meillä. Et sitten pitää kunnioittaa myös sitä, että tässä yhteiskunnassa se, et päästään jo tämä askel eteenpäin on merkittävää ja sit tulee se seuraava askel.

Freiren ajattelussa toiminta maailman muuttamiseksi muuttuu mielekkääksi ja itselle merkittäväksi silloin, kun ihminen tuntee ilmiön, johon hän haluaa vaikuttaa. Konkreettisten ja keskenään vuorovaikutuksessa olevien ilmiöiden tarkastelun avulla ihmisen käsitys todellisuudesta laajenee ja hän alkaa ymmärtää omaa asemaansa laajemmin. Tämän ymmärryksen myötä todellisuus alkaa näyttäytyä kohdattavana haasteena. (Hannula 2000, 106.)

Freiren praksiksen välineenä toimii kriittinen ympäristöä ja toimintaa koskeva reflektio. Kriittinen reflektio voi johtaa sekä työtapoihin ja omaan toimintaan että yhteiskuntaan kohdistuviin muutoksiin. Freire pitää sisäistä muutosta riittämättömänä ilman toimintaa, joka suuntautuu ulospäin. Kriittiseen reflektioon sisältyy olosuhteisiin vaikuttaminen. Moni haastateltava pohti kehityksen suunnan ja

vauhdin arvioimista länsimaisesta kulttuurista käsin ja pienten näkyvien askeleiden riittävyttä. Myös kehityksen mittaamisen vaikeus tuli haastatteluissa esiin. Kuinka todennetaan oman työn yhteiskunnallinen vaikuttavuus ja kehitys? Oma työtä arvioidaan myös sen perusteella, minkälaista yhteiskunnallista vaikuttavuutta sillä nähdään olevan. Ollaanko menossa oikeaan suuntaan? Haastatteluissa tuli ilmi pyrkimys siihen, että yhteiskunnallisen muutoksen tarve nousi yhteisöistä itsestään.

Freirellä ympäristöön ja yhteiskuntaan suuntautuva muutostoiminta lähtee tiedostavista yksilöistä ja ryhmästä. Ryhmä toimii muutoksen kontekstina. Freire painottaa ryhmän ilmapiirin tärkeyttä. Freirellä muutostarve syntyy sosiaalisista olosuhteista, jotka eivät tue ihmisyyden kehittymisen mahdollisuutta. Muutos ulottuu yhteiskunnallisiin muutosprosesseihin ja ihmisen tehtävään yhteiskunnan muokkaajana. Praksikseen kuuluu keskinäinen kunnioittaminen, luottamus ja suhtautuminen toisiin tasavertaisina subjekteina. Työntekijän tehtävä on tukea ja innostaa prosesseja, jotka johtavat praksikseen. Freire näkee todellisuuden sosiaalisen rakentumisen yksilöllisenä ja subjektiivisena, jolloin sosiaalisen kielen ja toiminnan avulla rakennetaan symbolista merkitysjärjestelmää. Ihmiset lähestyvät kommunikaation avulla toistensa todellisuutta ja arvioivat omaansa. Keskeinen asia Freiren ajattelusta nousevassa muutokseen pyrkivässä toiminnassa on yksilöllisten merkityksien ja tulkintojen muuttaminen. Tämä prosessi korostaa kommunikaation merkitystä todellisuuden rakentamisessa ja muuttamisessa.

Praksiksen konkreettisen tilanteen ja teoreettisen ajattelun yhteys toimintaan tulee esille erityisesti käsiteltäessä rajatilanteita. Rajatilanteilla tarkoitetaan tilanteita, joissa ihminen kohtaa vapautensa ja mahdollisuuksiensa rajoja. Tällaiset rajatilanteet voidaan nähdä toivottomina, mutta ne voidaan nähdä myös ylitettävänä esteinä, joiden jälkeen avautuu uusi mahdollisuus. Rajojen ylittäminen edellyttää toivon ja luottamuksen ilmapiiriä, joka on mahdollista saada aikaan vain toimimalla ja vaikuttamalla todellisuuteen. (Freire 1972, 73-74.)

Freiren praksiksen sisällöistä jäivät näissä haastatteluissa puuttumaan kuvaukset yhteiskunnallisten myyttien tarkastelusta ja niiden purkamisesta yhteistyö-

kumppaneiden ja Kirkon Ulkomaanavun tai yhteisöjen ja yhteistyökumppaneiden kesken, sekä laajempi rajapintojen tarkastelu. Kuvauksia yhteisen kielen ja sitä kautta rakentuvan ymmärryksen etsimisestä löytyi niukasti, samoin dialogisen toimintakulttuurin opettelusta muiden kuin yhteistyökumppaneiden kanssa. Haastatteluista löytyneet kuvaukset yhteisen kielen luomisesta liittyivät rahoitushakemuksien laatimiseen ja yhteistyökumppaneiden raporttien ilmaisuihin ja yhteisen ymmärryksen löytymiseen suhteessa niihin. Näissä keskusteluissa pääpaino oli kuvausten perusteella ammattikielessä ja – termeissä.

Haastatteluissa käytetyt esimerkit yhteisöjen toimista yhteiskunnallisten olosuhteiden muuttamiseksi pitivät sisällään erityisesti omasta yhteisöstä lähtevän muutoksen tarpeen. Praksikseen kuuluu lisäksi laajempi näkökulma: muutoksen tarpeen näkeminen ja tunnustaminen myös laajemmin kuin omasta elinpiiristä nousevien tarpeiden kohdalla ja tarve muuttaa yhteiskuntaa sellaiseen suuntaan, että se on inhimillinen kaikille.

9.1.5 Oikeusperustaisuus

Oikeusperustaisuus on paitsi työn periaate, myös voimaantumiseen tähtäävän työn väline Kirkon Ulkomaanavun työssä. Oikeusperustaiseen voimaantumiseen tähtäävä työtapo tuli haastatteluissa selkeästi esille. Myös oikeusperustaisuuden haastavuus sekä sen toteuttajille että toisenlaiseen työtapaan tottuneille yhteisöille tuli haastatteluissa selvästi esille. Oikeusperustaista työtapaa ei nähty helppona tai automaattisesti toivottuihin tuloksiin johtavana. Se haastaa sekä työntekijät että yhteisöt ja viime kädessä yhteiskunnat. Voimaantuneet ja tiedostavat kansalaiset alkavat vaatia oikeuksiensa toteutumista ja yhteiskunnassa vallitsevien epätasa-arvoa ylläpitävien käytäntöjen ja kulttuurin muuttamista.

...ja ne (kyläläiset) oppivat sitten siinä, että meillä on oikeus. Ne oppivat tietämään, että meillä on kansalaisoikeuksia ja yleisiä ihmisoikeuksia ja valtio on taas se, joka on vastuussa siitä. Valtion kuuluu niinkun antaa meille nämä oikeudet.

Oikeusperustaisuuteen liittyy täten myös ajatus kansalaisten oikeudesta kehitykseen, jonka sisällön he itse määrittelevät. Taho, joka määrittelee kehityksen sisällön, on vallankäyttäjä kehitysyhteistyössä. Oikeusperustaisuudessa tämän vallan avaimet pyritään antamaan kansalaisille itselleen kehitysyhteistyötä tekevän organisaation sijaan. Valta on Freiren pedagogiikassa toistuva teema. Freire näkee vallan yhteyden vallitsevaan kulttuuriin, joka on ihmisen rakentama ja myös ihmisen muokattavissa oleva. Generatiivisena teemana esimerkiksi kyläkehityskomiteassa, sana valta olisi varmasti mielenkiintoinen ja sen tarkastelu voisi hyödyttää myös kehitysyhteistyön toimijoita ymmärtämään vallankäytön kokemuksia kyläläisten näkökulmasta.

Oikeusperustaisella työllä ollaan luomassa uudenlaista toimintakulttuuria. Oikeusperustaiseen ajatteluun perustuva toimintakulttuuri huomioi sellaisia ryhmiä, joilla ei aiemmin ole ollut äänivaltaa tai kunnioitusta yhteisön jäsenenä.

...kun sitä nimenomaan korostetaan, että naisilla on myös sananvaltaa ja naisten täytyy saada yleisissä kokouksissakin ilmaista itseensä, niin sen huomaa ihan käytännössä, että naiset uskaltavat. Se ei oo ollu traditionaalisesti ollenkaan hyväksyttyä, että naiset ilmaisee miesten edessä mielipiteensä.

Oikeusperustaisuus johtaa toteutuessaan yhteiskunnan, yhteisöjen ja yksilöiden arvojen muuttumiseen, mikäli vallitsevat arvot ovat ristiriidassa ihmisoikeuksien kanssa. Tämä haastaa paikallisen kulttuurin kunnioittamisen periaatteen. Oikeusperustaisuus voi kriittisesti tarkasteltuna näyttäytyä osin toimintana, joka annetaan ulkopuolelta. Ulkopuolelta antamisella tarkoitan sitä, että ihmisoikeuksien toteutumisen tarve ei välttämättä nouse yhteisöjen tai paikallisen järjestöjen sisältä, vaan se on ulkopuolelta tulevaa kansainvälisen kehitysyhteistyöorganisaation alulle panemaa kehittämistoimintaa.

YK:n Vuosituhattavoitteet ja Suomen kehityspoliittinen linjaus sanelevat osaksi painotuksia oikeusperustaisuuteen, koska ne määrittelevät kehitysyhteistyötä tekevien toimijoiden työn painopistealueita. Tällä hetkellä yksi tällainen YK:n ja Suomen kehityspoliittisen linjauksen sanelema teema oikeusperustaisuuteen on naisten oikeudet. Osaltaan tämä on ulkopuolelta tulevaa ohjausta sen sijaan,

että yhteisöt saisivat itse päättää, minkä ryhmien oikeuksia olisi heidän mielestään hyvä parantaa ja missä järjestyksessä.

Ihmisoikeuksien edistäminen ja toteutuminen nähdään haastatteluissa niin tärkeäksi, että sen vuoksi ollaan valmiita luopumaan muuten työn lähtökohtana olevasta paikallisen kulttuurin kunnioittamisesta. YK:n ihmisoikeuksien luettelo on laaja ja oikeusperustaisessakin lähestymisessä tehdään arvovalintoja siitä, mitkä tai minkä ryhmän ihmisoikeuksien toteutuminen nähdään tärkeämmäksi tai kiireellisemmäksi kuin toiset. Tästä on esimerkkinä jo edellä mainittu naisten voimaantumiseen tähtäävä työ tai hiv-positiivisten stigman poistamiseksi tehtävä työ yhteisöissä ja yhteiskunnissa. Naisten oikeuksien toteutuminen on yksi YK:n vuosituhattavoitteista ja sitä kautta myös Suomen valtion kehitysyhteistyön tavoitteista. Työ naisten oikeuksien toteutumiseksi on myös yleisen hyväksynnän saavaa esimerkiksi varainkeruun näkökulmasta. Tarvetta oikeusperustaiselle työlle olisi varmasti myös joidenkin miehistä koostuvien ryhmien tai seksuaalivähemmistöjen ihmisoikeuksien toteutumiseksi.

Ihmisoikeuksien toteutuminen YK:n ihmisoikeuksien julistuksessa mainittujen ryhmien kohdalla odottaa vielä aikaansa, mutta asettaa arvovalintatilanteeseen sekä Kirkon Ulkomaanavun että sen kumppanuusjärjestöt siitä, keiden oikeudet menevät tärkeysjärjestyksessä edelle. Tähän arvojärjestykseen vaikuttaa todennäköisesti suuressa määrin paikallinen kulttuuri. Oikeusperustaiseen työhön liittyy yhteisön oikeus osallistua siihen päätöksentekoon, mitä oikeuksia aiotaan milloinkin toteuttaa. Oikeusperustaisuuden ei nähty toimivan, mikäli se on ylhäältäpäin annettua. Oikeusperustaisuuden muuttuminen 'lihaksi' ruohonjuuritasolla edellyttää prosessia, josta eräs haastateltava käytti nimitystä tiedostaminen.

Freire näkee inhimillistymisen edistämisen ja epäinhimillistävän tilanteen muutoksen keskeisyyden. Hänen mukaansa asioiden hylkääminen ja hyväksyminen sekä tuomitseminen eivät saa olla tyhjää julistusta, vaan niiden on perustuttava tilanteen tieteelliseen ymmärtämiseen. (Freire 1970, 221.)

9.2 Kirkon Ulkomaanavun strategian analysointia

Analysoin Kirkon Ulkomaanavun strategiaa 2009–2012 tutkimusharavan avulla saadakseni vastauksia toiseen tutkimuskysymykseeni, miten Freiren tiedostamisajattelua voisi käyttää kansainvälisen diakonian kehitysyhteistyössä. Etsin haravan avulla yhteneväisyyksiä ja eroavaisuuksia strategiassa esiintuodun ihmisyyden kuvaamisen, todellisuuden tarkastelun ja todellisuutta muuttavan toiminnan sekä Freiren tiedostamisajattelun välillä.

TAULUKKO 6. Tutkimusharavan käyttö Kirkon Ulkomaanavun strategian analyysissä.

	Ihmisyyden kuvaaminen	Todellisuuden tarkastelu	Todellisuutta muuttava toiminta
Freire	Oman ihmisyyden ja vapauden kohtaaminen. Ulkopuolisen maailman ja minän välisen suhteen rakentaminen. Ihmisten kohtaaminen subjekteina ja tasavertaisina. Minä – sinä suhde kohtaamisessa. Sorto estää ihmistä tulemaan enemmän ihmiseksi ja alistaa ihmisen esineen asemaan. Täydessä ihmisyydessä vallitsee tasa-arvoisuus.	Pyrkimys uuden luomiseen, todellisuuden tunteminen, teorian ja käytännön vuorottelu, todellisuuden käsittely erityisestä tasosta yleiselle tasolle. Myyttien purkaminen ja maailman ja todellisuuden hahmottaminen dialogin avulla. Suhde sosiالیisiin rakenteisiin.	Sanan muuttavan voiman ymmärtäminen. Virheellisistä uskomuksista eroon pääseminen ja uuden synnyttäminen. Toiminnan avulla todellisuuden tuntemisen syveneminen. Toiminnan tarpeellisuuden ymmärtäminen sortavien olosuhteiden muuttamiseksi. Ihminen on osallinen historian tekemisessä. Tarvitaan yhteiskunnallinen muutos sortavista olosuhteista vapautumiseksi. Muutos lähtee sorretuista, jotka tuntevat parhaiten sortavat olosuhteet. Yhteiskunnallinen muutos jää lyhyeksi ellei tietoisuus ja kriittinen ajattelu herää.
KUA:n strategia	Jokaisella on luovuttamaton ihmisarvo. Työtä heikoimmassa asemassa olevien hyväksi uskonnosta, etnisestä alkuperästä, poliittisesta vaakaumuksesta tai sukupuolesta riippumatta.	Ihmisarvoisessa elämässä ihmisen perusoikeudet toteutuvat. Ihmisarvoa loukkaavat köyhyys sekä sotien seuraukset. Ihmisen toiminnan takia luonnon kestävyys on koetuksella, mikä lisää köyhyyttä.	KUA vahvistaa ihmisarvoa ja edellytyksiä kantaa itse vastuuta elinolosuhteistaan. Työn tavoitteena on oikeudenmukaisuuden edistäminen ja köyhyyden vähentäminen. Pyrkii vaikuttamaan epäoikeu-

	<p>ta. Luottamus yhteistyökumppaneihin, yhdessä oppiminen heidän kanssaan. Erilaisuuden arviointi ja sen hyödyntäminen. KUA työskentelee ensisijaisesti uskopohjaisten ja toissijaisesti muiden järjestöjen kanssa.</p>	<p>Ihmisarvoinen elämä ja oikeudenmukaisuus toteutuvat silloin, kun ihmiset tuntevat oikeutensa ja velvollisuutensa, osaavat vaatia niitä ja kunnioittavat toistensa oikeuksia. Vallanpitäjien on tunnustettava ja toteutettava omat velvollisuutensa. Haluttua muutosta tehdään yhdessä paikallisten kanssa. Vakiintuneitten käytäntöjen reflektointi toiminnassa. Konfliktialueiden yhteisöjen keskinäisen dialogin vahvistaminen. Osallisuutta rajoittavat yhteiskuntarakenteelliset, taloudelliset ja perinteisiin nojaavat syyt. Nämä vaikuttavat erityisesti naisten, vähemmistöjen ja syrjittyjen ryhmien oikeuksien toteutumiseen. Kehitysongelmiin puuttuminen edellyttää monipuolista toimintaa poliittisen vaikuttamistoiminnan ja kansalaisaktiivisuuden keinoin. Yhteyden etsiminen eri tavoin ajattelevien välille.</p>	<p>denmukaisuuden syihin. Kehitysyhteistyö, humanitäärinen apu, vaikuttaminen ja varainhankinta ovat ydintoimintoja. Työn tavoitteena ovat tasa-arvon ja ihmisoikeuksien toteutuminen kohde- maissa, rauhan edistäminen ja vaikuttaminen kansainvälisen kaupan rakenteisiin. Hankkeita toteutetaan paikallisen yhteistyökumppanin kanssa. Paikallistasolla tapahtuvaa työtä tuetaan vaikuttamalla kehitystä estäviin rakenteisiin. Tavoitteena on, että oikeudet ja hyvinvointi paranevat pysyvästi ja että yhteiskunta tunnustaa vastuunsa ihmisten perusoikeuksien toteutumisesta. KUA edistää sukupuolten välistä tasa-arvoa. Tavoitteena on myös luoda toimintaympäristö, jossa kehitys on mahdollinen, vahvistaa paikallisten toimijoiden toimintakykyä, suojella ympäristöä ja tukea ihmisten kykyä sopeutua ilmastomuutoksen vaikutuksiin. KUA tekee vaikuttamistyötä yhteistyössä poliitikkojen, kirkon ja seurakuntien sekä yritysten kanssa. Vaikuttamistyön toimintamuotoja ovat poliittiseen päätöksentekoon vaikuttaminen, kansainvälisyyskasvatus, kampanjointi ja vapaaehtoistyö.</p>
--	---	---	--

9.2.1 Ihmisyyden kuvaaminen ja todellisuuden tarkastelu dialogin kautta

Kirkon Ulkomaanavun strategiasta nousee esille samoja teemoja kuin haastattelumateriaalista. Yhteistyö kumppanijärjestöjen kanssa perustuu kumppaneiden työn arvostamiselle ja kunnioittamiselle. Strategiassa käytetään yhteistyön kuvauksessa ilmaisua: ”opimme yhdessä” (Kirkon Ulkomaanavun strategia 2009-2012, 3). Ilmaus ”yhdessä oppiminen” on freireläinen ilmaisu ja Freirellä se tarkoittaa dialogista oppimista. Keskeistä siinä on ajatus, jossa jokainen dialogiin osallistuja on oppimassa toisilta. Tällä tarkoitetaan tasavertaisuutta dialogissa riippumatta siihen osallistujien asemasta suhteessa muihin dialogiin osallistuviin. Dialogin tarkoituksena on ymmärtää toisen maailmaa, mutta ei tehdä hänestä samalla tavalla ajattelevaa. Freiren ajatteluun liittyy vahvasti dialogin käyttö tiedostamisprosessissa. Mikäli ”yhdessä oppiminen” perustuu Freiren ja Buberin ajatuksiin dialogisuudesta, halutaan sillä ehkä tässä yhteydessä korostaa tasa-arvoa yhteistyökumppaneiden kanssa työn suunnittelussa ja lähtökohdissa. Ilmaisun takana olevat ajatukset, ihmiskäsitys ja arvot eivät ehkä kuitenkaan aukea niille, jotka eivät tunne dialogista ajattelua. Pyrkimys dialogiin näkyy strategiassa myös muualla. Työn arvojen yhteydessä kerrotaan:

Arvostamme erilaisuutta ja osaamme hyödyntää sitä. Etsimme yhteyttä eri tavoin ajattelevien välille (Kirkon Ulkomaanavun strategia 2009-2012, 3).

Dialoginen työtapa laajennetaan tavasta tehdä työtä yhteistyökumppanien kanssa myös tavaksi kommunikoida eri yhteisöjen ja eri tavoin ajattelevien ihmisten kesken. Dialogisuutta käytetään edistettäessä kansalaisyhteiskunnan toimijoiden kykyä ennaltaehkäistä yhteiskunnallista kriisiytymistä. Tässä yhteydessä puhutaan myös rakentavasta toimintatavasta ja konfliktialueiden yhteisöjen keskinäisestä dialogista, jonka nähdään lisäävän vakautta. (Kirkon Ulkomaanavun strategia 2009-2012, 6.)

Yhteinen dialogi edellyttää Freiren mukaan rakkautta. Rakkaus on eettinen asenne muita ihmisiä kohtaan ja liittyy tapaan katsoa toista ihmistä eli tutkimus-haravassa ihmisyyden kuvaamiseen. Freire näkee dialogin vastakohtaksi hallit-

semisen. Toisen ihmisen ajattelun ja toiminnan kontrollointi on luovuuden estämistä ja elämää tuhoavaa. Dialogi edellyttää myös nöyryyttä ja uskoa ihmiseen. Nöyryys pitää sisällään valmiuden tasavertaisuuteen ja halun myöntää oma tietämättömyytensä joissakin asioissa ja kyvyn arvostaa muiden osallistujien kokemusta ja tietoa. Uskolla ihmiseen tarkoitetaan uskoa ihmisen synnynnäisen kutsumukseen olla täydesti ihminen ja uskoa hänen kykyynsä luoda ja muokata maailmaa. Tähän liittyy myös usko ihmisen kykyyn toteuttaa ihmisyyttä, ellei häntä siinä estetä. (Freire 1972, 51, 63–64.) Nämä dialogin periaatteet ja siihen liittyvä ihmiskuva antavat pohjan käyttää dialogia työvälteenä silloin kun etsitään yhteistä ymmärrystä eri tavoin ajattelevien ryhmien välillä. Se, minkä sisällön Kirkon Ulkomaanapu antaa dialogille tai miten se sen ymmärtää, ei kuitenkaan käy strategiasta selville.

Ihmisyyttä kuvatessaan KUA:n strategia puhuu luovuttamattomasta ihmisarvosta ja erilaisuuden arvostamisesta sekä sen hyödyntämisestä (Kirkon Ulkomaanavun strategia 2009–2012, 2). Freiren tiedostamisajattelussa ihmisyyden kuvaaminen lähtee siitä, miten ihminen näkee ja kuvaa omaa ihmisyyttään. Oman ihmisyytensä ja vapautensa sisäistänyt ihminen kykenee minä-sinä – suhteeseen muiden kanssa ja näkee itsensä ja toisen subjektina, tekijänä, toimijana ja henkilönä. KUA:n strategiassa ei varsinaisesti kerrota, mihin se pyrkii yhteistyökumppaneittensa tai työnsä kohteena olevien ihmisten minäkuvan suhteen. Strategiassa kuitenkin sanotaan ihmisarvoisen elämän ja oikeudenmukaisen maailman voivan toteutua vain, kun ihmiset tuntevat oikeutensa ja velvollisuutensa ja osaavat vaatia oikeuksiaan ja kunnioittaa muiden oikeuksia (Kirkon Ulkomaanavun strategia 2009–2012, 7).

9.2.2 Todellisuutta muuttava toiminta

Kirkon Ulkomaanavun työn päätavoitteet ovat oikeudenmukaisuuden edistäminen ja köyhyyden vähentäminen (Kirkon Ulkomaanavun strategia 2009–2012, 4). Ihmisarvoa loukkaavaan köyhyteen KUA haluaa muutosta omalla toiminnalla. Strategiassa ei kerrota, mitä KUA näkee köyhyyden sisällöksi tai mistä näkökulmasta se köyhyyden vähentämistä katsoo. Vahvasta oikeusperustaisesta

ajattelusta päätellen voisi kuitenkin ajatella, että Kirkon Ulkomaanapu näkee köyhyyden paitsi taloudellisena tilanteena, myös oikeuksien tai vaikutusmahdollisuuksien puutteellisena toteutumisenä.

Oikeusperustaisen työtavan kuvaus on Kirkon Ulkomaanavun strategiassa esillä ensimmäiseltä sivulta lähtien. KUA:n työn kolme pääteemaa ovat turvattu toimeentulo, vakaa yhteiskunta sekä oikeudet ja osallisuus. Oikeusperustainen painopiste asetetaan sukupuolten välisen tasa-arvon edistämiseen, joka näytetään maaohjelmissa naisten tasa-arvon edistämisenä yhteisöissä ja sitä kautta myös ympäröivässä yhteiskunnassa. Sukupuolesta puhuttaessa Kirkon Ulkomaanavun strategiassa mainitaan vain naiset. (Kirkon Ulkomaanavun strategia 2009–2012, 2, 4.) Kehitysmaatutkimuksen parissa käytetään käsitettä gender, jolle ei ole olemassa kattavaa suomennusta, mutta joka käännetään monesti sosiaaliseksi sukupuoleksi. Sukupuolen ymmärtämistä sosiaaliseksi sukupuoleksi ja sukupuolten välisen tasa-arvon edistämisestä muuten kuin naisten osalta, ei strategiasta löytynyt viitteitä.

Gender -näkökulman huomioiminen kehitysyhteistyössä, sen suunnittelussa ja toteuttamisessa nousee sukupuolentutkimuksesta ja sukupuolen huomioimisen merkityksestä kehitysyhteistyöhankkeissa ja ihmisoikeuksissa. (Henshall Mommisen 2004, 1–2). Sukupuolten välisen tasa-arvon edistäminen jää siten vajaaksi ihmisoikeusnäkökulmasta katsottuna, mikäli se tarkoittaa vain naisten ja miesten välisen tasa-arvon edistämistä. Nykyisen sukupuolen huomioivan kehitysjähttelumallin mukaan tulisi kaikissa kehityshankkeissa huomioida sukupuoli. Kehitysyhteistyön vaikuttavuutta mittaavissa tutkimuksissa on havaittu, että hankkeet, joissa huomioidaan sukupuoli, ovat tehokkaampia ja onnistuvat varmemmin (Cornell, Hern, Kimmel 2005, 1-3). Gender -näkökulman huomioiminen liittyy myös ihmiskuvaan ja kysymykseen, kenellä on oikeus määrittellä toisen minuus. Toisen ihmisen minuuden määrittely hänen ulkopuoleltaan voi olla yksi sarron muoto.

YK:n Vuosituhattavoitteissa on esillä naisten asemaa parantamaan tähtääviä päämääriä. Jotta näihin päämääriin olisi mahdollisuus päästä, tarvitaan siihen myös kehittyvien maiden miehiä. (Cornell, Hern, Kimmel 2005, 1-3). Sukupuol-

len huomioimisessa pitää ottaa vakavasti yhtäläillä eri sukupuolten erityiskysymykset, mikäli tavoitteena on kehitys, joka johtaisi tasa-arvoisimpiin yhteiskuntiin. Naisten tasa-arvokysymyksissä avainasemassa ovat nimenomaan miehet, heidän ajattelunsa, traditionsa ja käyttäytymisensä. Sukupuoli tulee huomioida myös pyrkimyksessä vaikuttaa väkivaltaan, kehitystä hidastaviin tai sitä estäviin sotiin. Vastaavasti se tulee huomioida rauhan säilymiseksi maissa, joissa tilanne on rauhan kannalta haavoittuva. (Cornell, Hern, Kimmel 2005, 1-3).

Vaikuttavuustavoitteiden eräs osa-alue on oikeuksien tiedostaminen ja voimaantuminen. Tämän vaikutustyön välineiksi mainitaan inhimillisen ja sosiaalisen pääoman lisääminen ja kehityksen esteiden purkaminen (Kirkon Ulkomaanavun strategia 2009–2012, 4). Oikeuksien tiedostamisella tarkoitetaan omien oikeuksien tietämistä eikä se ilmeisesti viittaa Freiren prosessiin tiedostamisesta. Oikeuksien sisällöksi mainitaan ihmisoikeudet ja kansalaisoikeudet.

Kirkon Ulkomaanavun strategiassa löytyy KUA: n vaikuttamistyön tavoitteissa useita yhtäläisyyksiä tiedostamisajattelun praksiksen tavoitteiden kanssa. Yhtäläisyyksiä ovat esimerkiksi yksilöiden ja yhteisöjen omaan elämänhallintaan vaikuttaminen, kansalaisyhteiskunnan toimintavalmiuksien edistäminen, paikallisen järjestäytymisen tukeminen ja ihmisten oman aktiivisuuden vahvistaminen heidän elinolosuhteisiinsa vaikuttavissa asioissa. Työtavoista, joilla näihin pyritään, mainitaan strategiassa lähinnä oikeusperustainen työtapa, köyhien sisarkirkkojen ja ekumeenisen verkoston toimintakyvyn kehittäminen, kokonaisvaltainen ja eri toimintatapoja käyttävä työ ja poliittinen vaikuttaminen sekä Suomessa että globaalisti. Kirkon Ulkomaanapu kertoo strategiassaan olevansa lisäämässä tulevaisuudessa omaa kenttä läsnäoloaan. (Kirkon Ulkomaanavun strategia 2009-2012, 5, 7, 9.) Pyrkimys pysyvään elinolosuhteiden parantumiseen lienee kaiken pitkäjänteisen kehitysyhteistyön päämäärä. Freire ajattelee pysyvän muutoksen edellytyksenä olevan kriittisen ajattelun oppiminen ja sen käyttö. Haastatteluissa eräs haastateltava sanoi omistajuuden olevan kateissa, mikäli ulkomainen kehitysyhteistyöjärjestö ajaa toisen yhteiskunnan muutosta. Haastateltavan näkemyksen mukaan strategian yhteiskunnallista muutosta koskeva toiminta täytyy lähteä yhteistyökumppaneista, yhteisöistä ja paikallisista kansalaisjärjestöistä. Juuri se on myös Freiren ajatus; muutos on lähdeittä

sorretuista itsestään. Freiren mukaan epäoikeudenmukainen yhteiskunta mahdollistaa myös jalomielisyyden, jota ruokkivat kuolema, epätoivo ja köyhyys. Jalomielisyyden osoittajat eivät halua muutosta, koska se uhkaa heidän jalomielisyytään. Todellista jalomielisyyttä on valheellisen hyväntekeväisyyden purkaminen. Tästä seuraisi se, että kansojen täytyisi ojentaa harvemmin pyytävää kättä ja että kansoista tulisi käsiä, jotka tekevät työtä ja muuttavat maailmaa (Freire 2005, 45–46).

9.3 Analyysin tulokset ja arviointia

Tutkimuskysymyksiäni olivat:

1. Miten Paulo Freiren käsitys tiedostamisesta soveltuu yhteen kehitysyhteistyön keskeisten käsitteiden kanssa?
2. Miten Paulo Freiren tiedostamisajattelua voisi käyttää kansainvälisen diakonian kehitysyhteistyössä?

Seuraavassa taulukossa vertailen luvussa 6 esittelemieni kehitysyhteistyön keskeisten käsitteiden ja tiedostamisajattelusta poimittujen käsitteiden sisältöjä tutkimusharavassani.

TAULUKKO 7. Kehitysyhteistyön keskeisten käsitteiden ja Freiren tiedostamisajattelun sisältöjen vertailua.

	Ihmisyyden kuvaaminen	Todellisuuden tarkastelu	Todellisuutta muuttava toiminta
Freire	Oman ihmisyyden ja vapauden kohtaaminen. Ulkopuolisen maailman ja minän välisen suhteen rakentaminen. Ihmisten kohtaaminen subjekteina ja tasavertaisina. Minä – sinä suhde kohtaamisessa. Sorto estää ihmistä tulemaan enemmän ihmiseksi ja alistaa ihmisen esineen asemaan. Täydessä ihmisyydessä vallitsee tasa-arvoisuus.	Pyrkimys uuden luomiseen, todellisuuden tunteminen, teorian ja käytännön vuorottelu, todellisuuden käsittely erityisestä tasosta yleiselle tasolle. Myyttien purkaminen ja maailman ja todellisuuden hahmottaminen dialogin avulla. Suhde sosiالیisiin rakenteisiin.	Sanan muuttavan voiman ymmärtäminen. Virheellisistä uskomuksista eroon pääseminen ja uuden synnyttäminen. Toiminnan avulla todellisuuden tuntemisen syveneminen. Toiminnan tarpeellisuuden ymmärtäminen sortavien olosuhteiden muuttamiseksi. Ihminen on osallinen historian tekemisessä. Tarvitaan yhteiskunnallinen muutos sortavista olosuhteista vapautumiseksi. Muutos lähtee sorretuista, jotka tuntevat parhaiten sortavat olosuhteet. Yhteiskunnallinen muutos jää lyhyeksi, ellei tietoisuus ja kriittinen ajattelu herää.
Kehitys	Yksilöiden vapaus ja aktiivisuus.	Kenellä on oikeus määrittellä, mitä on kehitys? Otetaanko paikallisväestön ajatukset kehityksestä huomioon? Toivottuun suuntaan tapahtuva muutos.	Kokonaisvaltainen yhteiskunnallinen prosessi, joka on taloudellinen, sosiaalinen, kulttuurillinen sekä poliittinen ja tähtää koko ihmiskunnan hyvinvointiin. (YK)
Kehitysyhteistyö	Ihmiskuva riippuu apua antavan tahon arvoista ja ideologiasta. Valtiot ovat sitoutuneet YK:n ihmisoikeuksien julistukseen. Usein apusuhde antajien ja autettavien välillä, siten myös valtasuhde. Antajilla resurssit ja valta säädeillä varojen luovuttamista. Vastaanottajat voivat kieltäytyä yhteistyöstä tai niiden ehdoista.	Kehitysyhteistyön suunnittelijat ovat usein länsimaissa asuvia ja omasta kulttuuritautastaan tai organisaatiosta/valtionsa näkökulmista asioita tarkastelevia. Kehitysyhteistyön suunnittelijoiden työn edellytyksenä on vallitsevan kulttuurin ja olosuhteiden tunteminen. Autettavien tarpeiden tunnistaminen eli tarveperustaisuus.	Paikallisten ihmisten vaikutusmahdollisuudet kehityksen määrittelemiseen, ovat kysymysmerkkejä. Suomen virallisen kehitysyhteistyön tavoitteet ovat köyhyyden poistaminen ja kestävän kehityksen edistäminen. Toiminnalla myös usein poliittisia tai kaupallisia tarkoituksia, jotka hyödyttävät avun antajia. Autettavien tarpeisiin vastaaminen avustustoiminnalla.

	Ihmisyuden kuvaaminen	Todellisuuden tarkastelu	Todellisuutta muuttava toiminta
Oikeusperustaisuus	YK:n ihmisoikeuksien julistus ja kansainväliset ihmisoikeussopimukset. Haavoittuvien ryhmien tukeminen, syrjimättömyyden korostaminen.	Olennaista on ihmisten oma osallisuus kehitystavoitteiden määrittelyyn, valintoihin ja niiden toteuttamiseen. Kehityspolitiikan kaikkien osa-alueiden tulisi edistää ihmisoikeuksien toteutumista. Köyhyyden rakenteellisten syiden analysointi ja osallisuuden tukeminen.	Ihmisoikeuksien toteutuminen ja heikossa asemassa olevien auttaminen vaatimaan omia oikeuksiaan. Yksilöiden osallistumisoikeuksien edistäminen. Valtaa pitävien vastuun velvollisuuksien korostaminen ja näistä tiedottaminen.
Köyhyys	Riippuu köyhyyden määritelmästä ja näkökulmasta köyhyyden lievittämiseen sekä tieteenalasta, jonka alle köyhyyden määritelmä kuuluu.	Muun muassa sosiaalipolitiikka, sosiologia, taloustiede, ravitsemustiede ja näiden tieteenalojen näkökulmat todellisuuden tarkasteluun.	Köyhyyteen reagoiminen ja köyhyyden vähentämiseen pyrkivä toiminta köyhyyden määritelmästä käsin. Määritelmien kirjo on laaja.
Köyhdyttäminen	Ihmistä tulee köyhiä sosiaalisen, poliittisen ja kulttuurisen toiminnan seurauksena. Ei kuitenkaan poista yksilön omaa vastuuta.	Köyhyyttä tai eriarvoisuutta ylläpitävien yhteiskuntarakenteiden olemassaolo on köyhdyttämistä.	Köyhdyttämistä on epäoikeudenmukaisuuden jatkumisen mahdollistaminen. Ihmisten oikeus osallistua päätöksentekoon on muutoksen keskiössä. Oikeus osallistua on avain muiden oikeuksien saavuttamiseen. (Wilska)
Voimaantumisen	Voimaantuneella ihmisellä on toiminnan- ja valinnanvapaus.	Huomiota ei pidä kiinnittää vain tämänhetkisiin tarpeisiin. (LWF)	Ihmisen oman toimintakyvyn ja aktiivisuuden vahvistaminen, niin että hän pystyy rakentamaan tulevaisuutta. (KUA)
Kansainvälinen diakonia	Kristillinen ihmiskäsitys	Aluksi kv-diakonia on lähtenyt omien auttamisesta. Nyt pyrkii toimimaan kaikkien ihmisyhmien hädänalaisten auttamiseksi. Kohdeyhmä ”kaikkien” muotoutuu kuitenkin erilaiseksi eri tahojen uskonnollisten painotusten ja Raamatuntulkinnan valossa.	Oikeudenmukaisuuden ja lähimmäisenrakkauten toteuttaminen yhteiskunnassa. (Malkavaara)

Seuraavassa luvussa vastaan ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni ja analysoin tutkimusharavan avulla esiin tulleita tuloksia. Luvussa 9.3.2 vastaan toiseen tutkimuskysymykseeni.

9.3.1 Ihmiskuvan haaste kehitysyhteistyölle

Maailmanpolitiikkaan ja kehityspolitiikkaan vaikuttaminen jää usein taka-alalle yksittäisiltä ihmisiltä, seurakunnilta ja kristillisiltä yhteisöiltä. Jätämme sen kehitysyhteistyötä tekevien kansalaisjärjestöjen ja poliitikkojen huoleksi ja vetäydymme itse vastuusta. Vaikuttaminen tarkoittaa meille usein pieniä valintoja. Ihminen, joka haluaa vaikuttaa, valitsee Reilua Kauppaa tai Globe Hopea. Nämä valinnat ovat tärkeitä, mutta jos ne jäävät ainoaksi kehityspolitiikkaan vaikuttamisen välineeksi ja kuluttaminen muuttuu tavaksi käsittää ihmisyyttä, on se kovin kapeaa. Köyhdyttämisen ajattelun mukaan, passiivisuus on aktiivista köyhdyttämistä.

Freiren ajatus siitä, että sanat ovat tärkeitä, on aina ajankohtainen. Sanat kertovat, miten ymmärrämme maailman ja miten koemme oman vastuamme hyvinvoinnista. Ei ole merkityksetöntä, millä sanoilla puhumme muista ihmisistä, toisista tai käytämmekö toisella puolella maailmaa asuvista ihmisistä ilmaisuja, jotka tekevät heistä massaa tai kaupankäynnin välikappaleita. Kielenkäyttö kertoo jotakin siitä, miten miellämme ihmisen osan ja hänen arvonsa. Erityisen mielenkiintoisia ovat mielestäni köyhyysluvun alta löytyvät köyhyyden määritelmät, jotka sisältävät myös viitteen siihen, minkälaisesta näkökulmasta ne tarkastelevat ihmistä. Minusta on hämmentävää, että myös sosiaalipoliittisissa yhteyksissä saatamme törmätä köyhyyden määritelmiin, jotka katsovat ihmistä kuluttamisen näkökulmasta.

Ajattelen, että Freiren ajattelulla on annettavaa kehitysyhteistyölle nimenomaan ihmisyyden kuvaamisen näkökulmasta. Mikäli hahmotamme ihmisen ennen kaikkea avun tarvitsijana, lähestymme häntä juuri tästä lähtökohdasta ja vangitsemme hänen ihmisyytensä. Ihminen on myös paljon muuta, kuin ojentuva käsi.

Räikeimmin tämä on nähtävissä katastrofeissa ja ihmisten kuvaamisessa niiden yhteydessä. Nälkää näkevän lapsen kuva herättää meissä tietynlaisia ajatuksia hänestä. Miten katsomme häntä, vaikuttaa siihen, miten sijoitamme itsemme suhteessa häneen. Olemmeko auttajia, joilla on valta antaa tai olla antamatta? Freiren mukaan herruus paljastaa sairaan rakkauden: sadismin hallitsijassa ja masokismin hallitussa. Todellinen rakkaus muita kohtaan on sitoutumista vapauteen, joka ei alistaa tai määritä, vaan luo lisää vapautta olla täysi ihminen (Freire 2005, 98).

Ihmisyuden kuvaaminen ei ole yksinkertaista. Haluamme ajatella itsestämme kehitysyhteistyön edistäjinä hyvää. Todennäköisesti uskomme katsovamme muita ihmisiä tasa-arvoisina ja ainutkertaisina. Freire haastaa meidät katsomaan tapaamme katsoa muita ihmisiä toimintamme kautta. Meidän tulee tarkastella itseämme kriittisesti ja kyseenalaistaa myyttejä, jotka kohdistuvat omaan ajatteluunne ja ohjaavat toimintaamme. Diakoni, sosiaalityöntekijä tai kehitysyhteistyöntekijä, jonka kohtaamat ihmiset kokevat tulevansa huonosti kohdelluksi kohtaamisessa tai tulleensa työntekijän vallankäytön välineiksi, elää uskomuksen maailmassa, mikäli hän uskoo pitävänsä muita tasa-arvoisina itsensä kanssa.

Kehityspolitiikka on kokenut muutoksia Freiren kuoleman jälkeen. Globaalisatiota ja sen vaikutuksia ei pystytä tänä päivänä ohittamaan kehittyvissä maissa eikä Euroopassakaan. Globaalisatio vaikuttaa arvoihimme, käytöstapoihimme ja syrjiviin yhteiskunnallisiin malleihin. Se vaikuttaa siihen, mitä haluamme, omistamme ja mitä olemme. Swazimaassa yksi Coca Cola -tölkki maksoi kaupassa työläisen päivän palkan verran. Silti sitä haluttiin. Tarve sen luomalle imagolle oli olemassa myös köyhien ihmisten keskuudessa. Sorron rakenteet löytyvät paitsi lokaaleista yhteiskunnallisista rakenteista, myös globaalista kauppapolitiikasta. Työvoiman käyttö on siirtynyt Euroopan tehtailta halvan työvoiman maihin, joissa työehtosopimukset, ammattiliitot ja ympäristönsuojelukriteerit eivät ole rajoittamassa toimintaa. Ylikansallisten yhtiöiden johtajien palkat ovat nousseet rajusti. Kehitys, joka lisää epätasa-arvoa, ei voi Freiren ymmärryksen mukaan jatkua loputtomiin ilman vallankumousta. Ruuan hintojen noususta johtuneet mellakat kehittyvissä maissa antavat ymmärtää samaa. Freiren

ajattelussa vallankumous ei tarkoita kuitenkaan yhteiskuntajärjestyksen muuttamista päälaelleen niin, että entisistä sorretuista tulee uusia sortajia. Tiedostamisen kautta, kriittisen ajattelun avulla on mahdollista luoda demokratiaa.

Epäoikeudenmukaisten rakenteiden ja käytäntöjen olemassaolon tiedostaminen ja vaihtoehtojen etsiminen niille vaatii kriittistä ajattelua, tietoisuutta ja uskallusta luoda uutta. Huomion kohteena on pidettävä edelleen kaikkein hädänalaisimpien auttaminen vaikkakin jo nyt tiedämme, että maailman köyhyyden puolittamiseen pyrkivät vuosituhattavoitteet, eivät tule toteutumaan määräaikaan mennessä.

Mikäli sovellamme kansainvälisessä diakoniassa Freiren ajattelua ainoastaan dialogipedagogiikkaan tai rippikouluopetukseen, rampautamme siitä sen osan, joka haastaa meitä epämiellyttävästi tarkastelemaan myös omaa maailmankuvaamme, asenteitamme ja tekojamme. Freireä ei julistettu ei-toivotuksi henkilöksi siksi, että hän opetti vuorovaikutustaitoja. Kriittisesti tiedostava ihminen ei ole kiltti, kesy tai valtaapitäville helppo. Kerroin työni alussa Helena Kekkosen luotsaamasta, Freiren ajattelua soveltaneesta vankilaryhmästä. Ryhmä jouduttiin lopettamaan vartioiden vaatimuksesta. Vaatimus tasa-arvosta ja yhtäläisestä ihmisarvosta haastaa meitä. Se paljastaa epäoikeudenmukaisuuden, jonka olemassaolosta me hyödyimme.

Oikeusperustaiseen ajatteluun pohjautuvan työn tavoitteissa on paljon yhteneväisyyttä Freiren tiedostamisprosessien päämäärien kanssa. Tutkimukseni perusteella näyttäisi siltä, että oikeusperustaisuus voisi olla joiltakin osin ”lähisukua” Freiren tiedostamisprosessien kanssa. Olennainen asia oikeusperustaisuudessa on analysoida köyhyyden rakenteellisia syitä ja kiinnittää huomiota epätasa-arvoon ja eriarvoisuuteen sekä tukea osallistumista. Oikeusperustaisuudessa köyhyyden syihin pyritään vaikuttamaan poliittisilla prosesseilla yhteiskunnan sisällä sekä kehityspoliittikan tasolla.

Freiren ajattelussa ’minä-yhteiskunta’ – prosessiin kuuluu ymmärrys itsestä ryhmän osana, joka myös omalla hiljaisuuden kulttuurillaan ja sen jatkamisella ylläpitää yhteiskunnallista epäoikeudenmukaisuutta. ’Ryhmä-yhteiskunta’

–prosessissa ihminen tiedostaa oman ryhmänsä osana yhteiskunnan rakenteita ja ymmärtää toiminnan tarpeellisuuden olosuhteiden muuttumiseksi. Praksiksessa ihminen alkaa luoda omalta osaltaan muutoksia kulttuuriin ja yhteiskuntaan ja osallistuu historian luomiseen. Freire näkee tarpeen yhteiskunnalliseen muutokseen, johon ei riitä vähittäinen elintason nousu, vaan koko eriarvoistavan järjestelmän on muututtava. Freiren teksteissä kriittistä vallankumousta ohjasi lannistumaton, radikaali rakkaus. Oikeusperustainen ajattelu ei kuitenkaan mene tämän tutkimuksen valossa yhtä pitkälle vallankumouksen välttämättömyyden ajattelussa kuin Freire. Siksi se on ”salonkikelpoisempaa”.

Freiren ajattelussa epätasa-arvoisten olosuhteiden keskellä elävät ovat sisäistäneet käsityksen omasta alemmuudestaan suhteessa yhteiskunnallisiin päätöksentekijöihin tai muihin kansanluokkiin. Alemmuuden kokemus saa vallitsevan tilanteen tuntumaan luonnolliselta, eikä välineitä omanarvon tunteen rakentumiselle tasa-arvoisempaan suuntaan välttämättä ole. Yhteiskunnan muutostyöryitykset jäävät kuitenkin lyhytaikaisiksi, ellei niitä tue ihmisten tietoisesta ja itse-kriittisestä ajattelusta viriäminen. Oikeusperustaisen kehitysyhteistyön päämääränä on edistää kaikkien kykyä toteuttaa ihmisoikeuksia ja auttaa heikossa asemassa olevia ihmisiä ja ihmisryhmiä vaatimaan oikeuksiaan ja näkemään arvonsa. Aino Hannula sanoo väitöstutkimuksessaan, että tiedostaminen ei automaattisesti johda muutokseen. Sen sijaan se edistää ihmisen kasvua, josta voisi käyttää nimitystä voimaantuminen. (Hannula 2000, tiivistelmä).

9.3.2 Tiedostaminen voimaantumisen ja oikeusperustaisen työn tukena

Tiedostamisajattelua soveltamalla on mahdollista täydentää oikeusperustaista työtä. Freiren ajattelu selittää syitä ja rakenteita, jotka johtavat yhteiskunnalliseen epätasa-arvoon ja passiivisuuteen. Hänen ajatuksensa tuo mukaan kulttuurillisen näkökulman, joita tämän työn teoriaosuudessa esittelemäni kehitysyhteistyön keskeiset käsitteet eivät juurikaan huomioi. Kulttuurin merkityksen ymmärtäminen auttaa sen ei toivottujen ilmenemismuotojen muuttamisessa ja antaa pedagogisia välineitä oikeusperustaiseen työhön.

Tiedostamisprosesseja voisi soveltaa Kirkon Ulkomaanavun työssä esimerkiksi yhteisöissä, joissa voimaantuminen ei tunnu etenevän ja tarvitaan uusia välineitä tai uutta näkökulmaa prosessin jatkumiseksi. Hannula toteaa tiedostamisen soveltamisen olevan parhaimmillaan yhteiskunnissa ja yhteiskuntaluokissa, joissa on äskettäin vapauduttu sorron alta. Tiedostamisprosessien käytöstä kehitysyhteistyössä voisivat siis hyötyä esimerkiksi entiset maaorjat tai pitkään diktatuurin alla eläneet tai elävät yksilöt ja yhteisöt. Tiedostamisen hyöty voi olla terävimmillään yhteiskunnissa, joissa diktatuurin päätyttyä etsitään uutta toimintakulttuuria ja keinoja purkaa vanhoja valtarakenteita. Tiedostamisprosesseihin tutustuminen ja niiden soveltaminen voisi palvella myös Kirkon Ulkomaanavun uusia yhteistyökumppaneita tai voimaantumiseen tähtäviä uusia projekteja.

Haastattelemani Kirkon Ulkomaanavun kumppanijärjestön edustaja kuvasi sekä köyhyyttä että voimaantumista paljolti yksilön näkökulmasta, kun taas KUA:n työntekijät yhteisöjen näkökulmasta. Ero johtuu todennäköisesti työn luonteen ja tehtävien erilaisuudesta. Freiren ajattelussa esiintyy erilaisia minä-suhteita, jotka vaikuttavat suhtautumiseemme minä-suhteen toiseen osapuoleen. Tasavertainen minä - sinä -suhde on dialogin edellytys. Suhteeksi ryhmään voi muodostua myös minä-se -suhde. Näin voi käydä kehitysyhteistyössä, jossa ihminen näyttäytyy massaan kuuluvana avun kohteena. Minä-se -suhde on asioiden ja ilmiöiden tarkastelussa toimiva minä-suhde. Minä-ryhmä -suhteen ylläpito edellyttää vuorovaikutusta ja sen tasoja. Minä-sinä -suhteen muodostumista ryhmän jäseniin palvelevat haastattelemini Kirkon Ulkomaanavun työntekijöiden säännölliset vierailut ohjelmamaissa, mikäli vuorovaikutus perustuu dialogiin.

Eräässä KUA: n työntekijän haastattelussa viitattiin vapauttavaan oppimiseen kuuluvan miljööanalyysin tyyliseen tapaan kumppanijärjestön työntekijän työtaivoissa. Yhteistyö uuden yhteisön parissa alkaa heidän todellisuutensa kyselemisellä. Freire lisää tähän yhteisen kielen opetteluun. Tiedostamisen prosessi lähtee 'tuntemattoman sinän' todellisuuteen tutustumisesta. Vaikka henkilöt olisivatkin saman yhteiskunnan sisällä kasvaneita, vaihtelee kulttuurinen todellisuutemme esimerkiksi sosiaalisen statuksen, iän, asuinpaikan, taustan, sukupuolen ja varallisuuden mukaan. Siksi yhteisen kielen löytymiseksi ja toisen to-

dellisuuden ymmärtämiseksi miljööanalyysi on osa yhteisen todellisuuden ja sitä muuttamaan pyrkivän toiminnan prosessia.

Yksilön voimaantumista lähestyttiin haastatteluissa paljolti konkreettisen taidon oppimisen kautta. Tällöin voimaantuminen tapahtuu fyysisten elinolojen paranemisen kautta. Syy tällaisten voimaantumiskuvausten runsauteen voi olla se, että on helpompi kuvata konkreettisia toimintamuotoja kuin mielensisäisten prosessien syntymistä. Tämä voi kertoa myös kokonaisvaltaiseen voimaantumiseen johtavien prosessien haastavuudesta sekä työn suunnittelijan että yhteistyökumppaneiden näkökulmasta.

Kumppanijärjestön edustaja kuvasi tarveperustaisesta työstä oikeusperustaiseen työtapaan siirtymisen haastavuutta silloin, kun perheeltä tai yksilöltä puuttuu riittävä ravinto. Siirtyminen ravinnon antamisesta sen kasvattamiseen tai itsenäiseen hankkimiseen tuntui haasteelta sekä työntekijälle että voimaantujalle. Fyysisten elinolosuhteiden paranemisen rinnalla kuului haastatteluissa kokonaisvaltaisen voimaantumisen tärkeys. Tiedostamisprosessien käyttäminen voisi tukea apuriippuvuudesta irti pääsyä fyysisten olosuhteiden paranemisen rinnalla. Vapauttavan oppimisprosessin soveltaminen tarjoaa välineitä yhteisöjen keskusteluihin ja koulutuksiin ja antaa myös työntekijöille tietoa siitä, mitkä koulutusten aiheet palvelevat kyläläisten voimaantumisprosessin etenemistä parhaiten.

Kyläkehityskomiteoiden valinnassa ja niiden työskentelyprosessissa sekä lainaja säästöryhmien ryhmäprosessikuvauksissa oli yhteneväisiä piirteitä tiedostamisprosessin etenemisen kanssa. Tietoa ihmis- ja kansalaisoikeuksista jaetaan muun muassa lehtisten avulla ja koulutustilaisuuksissa, jotka ovat toteutettu luentotyypisesti. Luento-opetusta Freire kuvaa termillä tallentava kasvatus. Tallantavassa kasvatuksessa annettu tieto ei välttämättä muutu tiedon soveltamiseksi arkipäivään. Annettu tieto muuttuu prosessiksi, mikäli ihminen itse luo siitä prosessin tai jos hän on osallisena ryhmäprosessissa esimerkiksi kyläkehityskomiteassa tai lainaryhmässä. Mikäli opetukseen osallistuvalla ei ole kykyä itsenäiseen prosessiin tai mahdollisuutta osallistua ryhmäprosessiin, voi praksis jäädä saavuttamattomaksi ja annettu tieto omaan elämään jäsentymättömäksi.

Teoreettisesti perusteltu työni antaa soveltamismahdollisuuksia eri kulttuuritautasta tulevien työntekijöiden ja kansainvälisen diakonian suunnittelijoiden työhön. Freiren ajattelua soveltavan kehitysyhteistyön lähtökohta on miljööanalyysi. Työn lähtökohtana ei siis ole, että työntekijän pitää tuntea olosuhteet ja toimintakulttuuri. Omasta kulttuuristaan ja sosiaalisesta statuksestaan tulevana henkilönä hän ei voi sitä ulkopuolelta tuntea, vaikka olisi asunut kohdemassa. Asiantuntijoina elinolosuhteista, kulttuurista ja toivottavasta kehityksestä toimivat ne ihmiset, joiden elämästä on kyse. Freiren ajattelusta lähtevä työtapa tukee paikallisten ihmisten oman elämän, yhteiskunnan ja heidän siihen haluamiensa muutosten asiantuntijuutta ja lisää heidän aktiivista toimijuuttaan. Nämä ovat samoja tavoitteita, joita Kirkon Ulkomaanapu asettaa kehitysyhteistyölleen.

10 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTAA

Voimaantumisen prosessi kulkee Kirkon Ulkomaanavun kehitysyhteistyössä ennen kaikkea yhteistyökumppanin vahvistumisen kautta yhteisöihin ja sieltä yksilöihin. Matka on yksilön voimaantumisen kannalta katsottuna melko pitkä. Mikäli voimaantuminen polkee jossakin paikallaan, ei se välttämättä saavuta yksilöä lainkaan tai saavuttaa hänet vain joiltakin osin, esimerkiksi jonkin yksittäisen asian kautta. Tällöin tavoitteena oleva kokonaisvaltainen voimaantuminen voi jäädä vajaaksi.

Jäin pohtimaan, voiko yhteistyökumppanin työtapojen kunnioittamisen ja työn itsearviointin varjopuolena olla joissakin tapauksissa yhteistyökumppanin työtapojen kapea-alaisuus ja sen heijastuminen yksilöihin? Onko samojen koulutusten pitämisessä kerta toisensa jälkeen kyse siitä, että koulutuksen toteutus-tapa ei palvele yhteisöä ja siksi toivottua muutosta ei tapahdu, vai siitä, että koulutusten aiheet ja kyläläisten tarpeet eivät kohtaa tai kenties siitä, että uusien tapojen ja tiedon omaksuminen vaatii pitkäjännitteisyyttä? Miten yhdistää kunnioitus yhteistyökumppanin ammattitaitoa ja asiantuntijuutta kohtaan ja yhteistyökumppanille uusien työtapojen mahdollistaminen samaan aikaan? Strategiassaan Kirkon Ulkomaanapu kertoi lisäävänsä läsnäoloaan kentällä. Mikäli kentällä olevan KUA:n työntekijän työkuvaan kuuluu yhteisöpohjaisten menetelmien kouluttamista tai koulutuksen hankkimista, palvelisi se ehkä myös yhteistyökumppaneiden menetelmäosaamisen laajentumista. Yhteistyökumppani ei välttämättä osaa kaivata työnsä avuksi sellaisia yhteisöpohjaisia menetelmiä, joiden olemassaolosta sillä ei ole tietoa.

Kylän elinolosuhteiden parantuminen on kytköksissä yksilön voimaantumiseen ja hänen voimavarojensa vapautumiseen omien ja muiden oikeuksien ajamiseen. Lukutaito-ohjelmilla on aina myös yhteiskunnallisia vaikutuksia. Kylien kehityssuunnitelmissa tehdään yhteistyötä paikallisten viranomaisten kanssa. Tämä yhteistyö lisää parhaimmillaan viranomaisten ammattitaitoa ja antaa alkusysäyksiä myös muiden kylien kehittymispyrkimyksille.

Kirkon Ulkomaanapu pyrkii kehitysyhteistyönsä yhteiskunnallisten tai globaalien muutosten aikaansaamiseen yhteistyökumppaneittensa avulla. Tämä kertoo yhteiskunnallisten muutostarpeiden asiantuntijuuden kunnioittamista paikallisella tasolla. Kirkon Ulkomaanavun kehitysyhteistyön yhteiskunnallinen vaikuttavuus kytkeytyy siis yhteistyökumppaneiden valintaan ja riippuu osaksi siitä, minkälaisia valmiuksia, tavoitteita tai vaikutuksia kumppanijärjestöjen työllä on ympäröivän yhteiskunnan poliittisiin päätöksiin tai kansalaisten yhteiskunnalliseen aktiivisuuteen. Yhteiskunnallista merkitystä on myös KUA: n periaatteella jättää valtion vastuulle terveydenhuolto ja jossain määrin perusopetus ja painostaa valtiota ottamaan vastuun näistä toiminnoista ulkomaisen järjestön sijaan. Yhteiskunnallisen muutoksen ohjaaminen ulkopuolelta ei myöskään Freiren mukaan johda pysyvään muutokseen ja herättää kysymyksiä vallan omistajuudesta.

Kysyin työni teoriaosuudessa, kenellä on oikeus määritellä, mitä on kehitys? Otetaanko paikallisväestön ajatukset kehityksestä huomioon? Antaako kehitysyhteistyö paikallisille ihmisille vallan päätösten tekoon? Aloittaessani teoriaosuuden kirjoittamista ja tutustuessani oikeusperustaiseen ajatteluun en tiennyt Kirkon Ulkomaanavun käyttävän sitä työssään. Tutustuessani oikeusperustaisuuteen innostuin sen periaatteiden osittaisesta samankaltaisuudesta Freiren tiedostamisen päämäärien kanssa. Pohdin, vastaako oikeusperustaisuus tiedostamista myös käytännön tasolla eikä vain paperilla. Freiren ajattelu on oikeusperustaista ajattelua radikaalimpaa. Niillä on samankaltaisia päämääriä ja yhteneväisyyksiä. Oikeusperustainen ajattelu määrittää minne halutaan mennä, Freire kertoo, miten sinne on mahdollista päästä niin, että vapaus lisääntyy.

Oikeusperustainen kehitysyhteistyö on varmasti tekijänsä näköistä ja sen painotukset riippuu ulkoapäin (esimerkiksi vuosituhattavoitteet tai Suomen valtion kehitysyhteistyötavoitteet) annetuista raameista. Tiedostaminen pyrkii siihen, että työn painotuksissa näkyvät yhteisöjen esille nostamat ongelmat ja niiden ratkaisemisen tärkeysjärjestys. Tiedostamisprosessissa luotetaan siihen, että kriittisen ajattelun vallitessa myös tasa-arvoon liittyvät kysymykset esimerkiksi sukupuolten välillä tulevat esille, vaikka niitä ei ulkoapäin annettaisikaan. KUA: n työntekijöiden haastattelut kuvasivat kyläläisten omaa äänivaltaa siihen, min-

kälaista kehitystä yhteisössä halutaan saavuttaa. Tämän kehityksen rinnalla kulkee Kirkon Ulkomaanavun työn oikeuksien toteutumisen tavoite. Tätä tavoitetta määrittävät osaksi Kirkon Ulkomaanavun työn painopisteet. Tutkimukseni minulla oli mahdollisuus vertailla oikeusperustaisen ajattelun ja tiedostamisajattelun eroja ja yhtäläisyyksiä paperilla ja haastattelujen välityksellä. Näiden kahden ajattelun perimmäisestä samankaltaisuudesta tai eroavuuksista olisi mahdollista saada tietoa toimintatutkimuksen tai havainnointitutkimuksen kautta.

Ugandassa toimii kansalaisjärjestöjä, joiden työ perustuu Freiren ajattelun soveltamiseen ihmisten elinolosuhteisiin vaikuttamisessa. Heidän tai jonkun muun Freiren ajattelua käyttävien organisaation työn havainnoinnin tuloksia olisi mielenkiintoista verrata oikeusperustaiseen työhön. Toisessa mahdollisessa jatkotutkimuksessa voisi tarkastella myös muiden kansainvälisen diakonian toimijoiden voimaantumiseen tähtäävää työtä ja siinä käytettäviä välineitä. Tutkimuksessa voisi tarkastella apuriippuvuudesta voimaantumista eli siirtymävaihetta humanitäärisen avun vastaanottamisesta pitkäjänteiseen kehitysyhteistyöhön osallistujaksi.

Kolmas mahdollinen jatkotutkimus voisi liittyä seurakuntadiakoniaan ja Freiren tiedostamisprosessien käytön mahdollisuuksiin siinä. Tutkimuksen kohteena voisi toimia ryhmä, jossa tiedostamista käytetään voimaantumisen välineenä. Tällaisessa tutkimuksessa voisi tarkastella tiedostamisprosessin vaikutusta yksilön ja ryhmän elämää ja mahdollista muutosta ryhmäläisten ajattelussa itsestään ja heidän elämäntilanteissaan ryhmätoiminnan alussa ja ryhmän jo toimitua jonkin aikaa.

Tutustuminen Freiren ajatteluun tiedostamisesta oli erittäin mielenkiintoinen ja haastava matka. Jo opinnäytetyöni alussa sain kuulla, että olin valinnut haastavan tutkimusaiheen. Freire tunnetaan myös kasvatustutkimusfilosofina, joka ajattelu on ajoittain vaikeasti avautuvaa. Olen erittäin samaa mieltä. Haastava kirjoitustyyli jatkui Freiren ajattelua analysoivissa tai selittävässä lähdekirjoissa. Osaksi Freiren ajattelun haasteellisuus lisäsi myös mielenkiintoani tämän tutkimuksen tekemiseen. Luin Freiren kirjoituksia moneen kertaan yrittäen ymmärtää, mitä hä-

nen ajattelunsa voisi tarkoittaa käytännössä, tai miten sitä voisi soveltaa. Tutkimukseni esitarkastusvaiheessa sain palautetta siitä, että Freiren ajattelusta kerrotut osuudet työssäni ovat vaikeaselkoisia. Olen yrittänyt tehdä tutkimuksesani Freiren ajattelusta ymmärrettävää ja selkiyttää sitä muun muassa kaavioiden avulla. Samalla olen kuitenkin halunnut kunnioittaa Freiren ajattelua sillä, että siitä ei tehtäisi liian yksinkertaistavaa. Helppolukuista siitä ei ehkä siltikään tullut. Vietin Freiren tekstien parissa hetkiä, jotka tuntuivat ”tajuntaa räjäyttävän” innostavilta ja mieti tiedostamista paljon oman työni kautta diakonina. Joissakin tilanteissa asiakastyössä huomaa unohtaneensa voimaantumisenäkökulmat ja keskittyneensä liikaa käytännön ongelmien ratkaisemiseen. Lukiessani Freiren kuvauksia siitä, millä tavoin hän näki sorron alla elävät ihmiset, liikutuinkin useasti. Yksi tutkimukseni vahvimista tunnekokemuksista on vahva muistutus siitä, että voimaantumisessa on työntekijänä kysymys siitä, millä silmillä katselen heitä, joiden kanssa teen työtä. Minun tehtäväni on nähdä hyvä ja kaunis heissä erityisesti silloin, kun se on piilossa muilta tai ehkä myös heiltä itseltään. Nähdä hyvä ja uskoa sen mahdollisuuteen vahvistua ja kasvaa, joksikin, mikä voi olla salaisuus tällä hetkellä. Tehtäväni on uskoa, että oikeudenmukaisempi maailma on mahdollista ja iloita siitä, että saan olla itse osana sen muodostumisessa.

Opinnäytetyöni prosessi käynnisti minussa prosessin diakoniatyöntekijänä. Pohdin sekä yksin että työtiimissämme yksilön ja ryhmän voimaantumisen elementtejä myös seurakuntamme omassa diakoniatyössä. Työtiimissä kävimme keskusteluita työmme tavoitteista ja työssämme käyttämistämme työtavoista sekä siitä, millaisena näemme diakoniatyön asiakkaan omat resurssit. Pohdimme taloudellisen avustamisen hyviä ja huonoja puolia suhteessa muuhun voimaantumiseen tähtäävään työhön. Tästä prosessista käsin syntyi suunnitelma muodostaa seurakuntaamme Freiren tiedostamista ja prosessirunkoa hyödyntävä ryhmä työttömille. Pohdin myös, mitä opittavaa seurakunnallisella diakoniatyöllä on niistä työtavoista, joita käytetään Kirkon Ulkomaanavun kansainvälisessä diakoniassa. Olisiko laina- ja säästöryhmien soveltaminen mahdollista myös seurakuntadiakoniassa?

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

- Alasuutari, Pertti. 1994. Laadullinen tutkimus. Toinen uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.
- Archer, David. & Costello, Patrick. 1990. Literacy and power. The Latin American battleground. Lontoo: Earthscan.
- Chambers, Robert 2006. What is poverty? Concepts and measures. Poverty in focus. UNDP.
- Chen, Shaohua & Ravallion, Martin 2008. The Developing world is poorer than we thought, but not less successful in the fight against poverty. Policy Research Working Paper 4703.
- Cornell, R.W. & Hearn, Jeff & Kimmel, Michael S. 2005. Introduction. Teoksessa Cornell, R.W. & Hearn, Jeff & Kimmel, Michael S. Handbook of studies on men and masculinities. Lontoo: Sage Publications.
- Denzin, Norman & Lincoln, Yvonna 2005. Introduction. The Discipline and Practice of Quantitative Research. Teoksessa NK Denzin & YS Lincoln (toim.) The Sage Handbook of Qualitative Research. 3. painos. Thousand Oaks: Sage Publication. 1-32.
- Dunderberg, Ismo 2005. Nöyrä auttaja vai välikäsi? Varhaiskristillisen diakonia-käsitteen uudelleen arviointia. Diakonian tutkimus 2/2005. Helsinki. 69-79.
- Flecha, Ramon. 1997. Introducción. En Freire, P. A la sombra de este arbol. Teoksessa Osori, Augustin. 1997 À sombra desta mangueira. Barcelona: El Roure.
- Freire, Paulo 1969. Educação como prática da liberdade. (2. Ed.) Rio de Janeiro: Paz e Terra.
- Freire, Paulo 1970. Cultural action and conscientization. Harvard Educational Review (40) 3, 452-477.

- Freire, Paulo 1972. *Pedagogy of the oppressed*. (21. p. 1987.) Lontoo: Penguin Books.
- Freire, Paolo 1978. *Pedagogy in process. The letters to Guinea-Bissau*. (Alkuteos *Cartas a Guiné-Bissau. Registros de uma experiencia em processo*. 1977, transl. Hunter, J.) London: Writers and Readers Publishing Cooperative.
- Freire, Paolo 1985. *The Politics of education: Culture, power and liberation*. Massachusetts : Bergin & Garvey.
- Freire, Paulo. 1992. *La importancia de leer y el proceso de liberación*. Madrid: Siglo XXI.
- Freire, Paulo 2005. *Sorrettujen pedagogiikka*. Tampere: Vastapaino.
- Giddens, Anthony 2006. *Sociology 5th edition*. Cambridge: Polity Press.
- Grönfors, Martti 1985. *Kvalitatiiviset kenttätömenetelmät*. 2. Painos. Helsinki: WSOY.
- Grönlund, Henrietta 2008. *Kirkon Ulkomaanapu: läheinen, luotettava ja asiantunteva – entä hengellinen*. Julkaisussa *Diakonian tutkimus*.1/2008. Diakonian tutkimuksen seura ry.
- Hannula, Aino 2000. *Tiedostaminen ja muutos Paulo Freiren ajattelussa. Systemaattinen analyysi Sorrettujen pedagogiikasta*. Helsingin yliopiston kasvatustieteenlaitoksen tutkimuksia 167. Helsinki: Helsingin yliopiston verkkojulkaisut.
- Helin, Matti; Hiilamo Heikki & Jokela Ulla 2010. *Diakoniatyö asiakkaan palveluksessa*. Helsinki: Edita.
- Henshall Momsen, Janet 2004. *Gender and Development. Routledge Perspective on Development*. New York: Routledge.
- Hirsijärvi, Sirkka & Hurme, Helena 1985. *Teemahaastattelu 3*. Painos. Helsinki: Kyriiri oy.

Historical Perspective. London: Anthem Press.

ILO 2002. Women and Men in the Informal Economy: A Statistical Picture.
Geneve:ILO.

Järvinen, Tomi 2007. Empowerment- A Challenge of Non- Governmental Organizations in Development Cooperation Partnerships. Tampere: Yliopistopaino.

Jarvis, Peter. 1987. Paulo Freire. Teoksessa Jarvis, Peter. (toim.) Twentieth century thinkers in adult education. London: Routledge

Joint statement by the council and the representatives of the governments of the member states meeting within the council, the European Parliament and the comission. The European consensus on development. 2005.

Kehityspoliittinen ohjelma 2007. Kohti oikeudenmukaista ja kestävää ihmiskuntapolitiikkaa. Valtioneuvoston periaatepäätös 2007. Ulkoasiainministeriö.

Kehityspoliitiikkaa koskeva eurooppalainen konsensus. 2006.

Kettunen, Paavo 1990. Ihmisolemuksen ongelma ja olemassaolon vaikeus. Ihmiskäsitys Suomen evankelis-luterilaisen sairaalasielunhoidon koulutuksessa vuosina 1960- 1975. Helsinki: Suomalainen teologisen kirjallisuuseuran julkaisuja 171.

Kirkon Ulkomaanavun strategia 2009-2012.

Koponen, Juhani & Seppänen, Maaria 2007. Kehitysyhteistyön monet kasvot. Teoksessa Koponen, Juhani; Lanki, Jari & Kervinen, Anna (toim.) Kehitysmaatutkimus, Johdatus perusteisiin. Helsinki: Gaudeamus 335-363.

Koponen, Juhani 2007a. Kehitysmaatutkimus – tieto ja toiminta. Teoksessa Koponen, Juhani; Lankinen, Jari & Kervinen, Anna (toim.) Kehitysmaatutkimus, Johdatus perusteisiin. Helsinki: Gaudeamus. 11- 27.

- Koponen, Juhani 2007b. Kehityksen merkitykset. Teoksessa Koponen, Juhani; Lankinen, Jari & Kervinen, Anna (toim.) Kehitysmaatutkimus, Johdatus perusteisiin. Helsinki: Gaudeamus. 49-66.
- Kuortti, Joel & Tomperi, Tuukka 2005. Suomennoksesta. Teoksessa Freife Paulo Sorrettujen pedagogiikka. Tampere: Vastapaino. 33-35.
- Kurki, Leena 2000. Sosiokulttuurinen tiedostaminen. Tampere: Vastapaino.
- Kurki, Leena 2002. Persoona ja yhteisö. Personalistinen sosiaalipedagogiikka. Jyväskylä: SoPhi.
- Lankinen, Jari 2009. Luento Kehitysyhteistyön ja kehitysavun tavoitteiden arvolatautuneisuus. Helsingin avoin yliopisto.
- Latvus, Kari & Elenius, Antti 2007. Auttaminen, diakonia ja teologia. Teoksessa Latvus, Kari & Elenius, Antti (toim.) Auttamisen teologia. Helsinki: Kirjapaja 11-36.
- Latvus, Kari 2007. Auttajan viran alkuperän uusi tulkinta. Teoksessa Latvus, Kari & Elenius, Antti (toim.) Auttamisen teologia. Helsinki: Kirjapaja. 52-82.
- LWF/DWS Right-Based Empowerment Guidelines. November 2010.
- Malkavaara, Mikko 2007. Historiallinen näkökulma kansainvälisen diakonian teologiaan. Teoksessa Latvus, kari & Elenius, Antti (toim.). Auttamisen teologia. Helsinki: Kirjapaja. 195-208.
- Malkavaara, Mikko 2008. Lähetystyötä, kehitysyhteistyötä vai kansainvälistä diakoniaa. Julkaisussa Diakonian tutkimus 1/2008. Diakonian tutkimuksen seura. 5-34.
- McLaren, Peter 2009. Che, Freire ja vallankumouksen pedagogiikka. Helsinki: Like.
- Metsämuuronen, Jari 2008. Laadullisen tutkimuksen perusteet. 3. uudistettu painos. Jyväskylä: Gummerus oy.

- Peltonen, Aimo 1979. Kouluuudistuksen ihmiskäsitys ja eettiset periaatteet. Maamme koulun uudistusta vuosina 1956-1975 koskevien komiteamietintöjen käsitys ihmisestä ja eettisistä periaatteista. STKSJ 113. Vammala: Diss.
- Poverty in Focus. What is poverty? Concepts and measures. 2006. International Poverty Centre. UNPD.
- Raulo, Sylvia 2006. Oikeusperustainen kehitysyhteistyö Kirkon Ulkomaanavun työssä. Julkaisussa Ihmisoikeusperustainen kehitysyhteistyö : seminaarijulkaisu /128 p. Helsinki : Ihmisoikeusliitto ry. 60- 63.
- Riddell, Roger C. 2007. Does Foreign Aid Really Work? New York: Oxford university press.
- Salonen, Jasmina 2006. Tasavertaisesti iso. Dialogisuuteen suuntaavien oppikokonaisuuksien kehittäminen Riihimäen seurakunnan isokoulutukseen. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö.
- Saraneva, Tapio 2002. Kirkon Ulkomaanapu. Teoksessa Helosvuori, Riitta; Koskenvesa, Esko; Niemelä, Pauli & Veikkola, Juhani (toim.) Diakonian käsikirja. Helsinki: Kirjapaja oy. 317-329.
- Spicker, Paul 2000. The Welfare State. A general theory. SAGE Publications.
- Suominen, Leena 2002. Kansainvälinen diakonia ja rippikoulu. Teoksessa Pesonen, Marja; Rissanen, Antero; Toivanen, Marja-Leena & Saho, Maarit (toim.) Rippikouluopas II. Helsinki : Kirkkohallitus, 89-91.
- Tesch, Renata. 1990. Qualitative research. Analysis Types & Software Tools. London: The Falmer Press.
- The Chronic Poverty Report 2008-2009. Escaping Poverty Traps.
- The Millenium Development Goals Report 2008. United Nations.
- Toiminnallistamissuunnitelma. Kirkon Ulkomaanavun strategia 2009-2012. Kirkon Ulkomaanapu.

- Tomperi, Tuukka 2005. Johdanto. Teoksessa Freire, Paulo. Sorrettujen pedagogiikka. Tampere: Vastapaino. 9-31.
- Toye, John 2007. Poverty reduction. *Development in Practice*, Volume 17, numbers 4-5, August 2007.
- Törrönen, Minna 2011. Kirkon Ulkomaanapu – Tekoja ihmisarvon puolesta. Teoksessa Törrönen Minna (toim.) *Pelasta maailma, Kansainvälisyyskasvatusta Film cafe –menetelmällä*. Helsinki: Kirkon Ulkomaanapu, 12-13.
- UN 2008. *The millennium Development Goals Report*.
- Veikkola, Juhani 2002. Diakonian perustehtävä, visiot ja tavoitteet. Teoksessa Helosvuori, Riitta; Koskenvesa, Esko; Niemelä, Pauli & Veikkola, Juhani (toim) *Diakonian käsikirja*. Helsinki: Kirjapaja. 107-128.
- Viljamaa Janne 2004. Freire elää. *Opettajalehti* 46.
- Vuosikirja 2010. Tekoja ihmisarvon puolesta. Kirkon Ulkomaanapu.
- Vuosituhattavoitteet 2007. Helsinki: Ulkoasianministeriö.
- Wilska, Kent 2006. Köyhdytetyt, ihmiskunnan epävirallinen enemmistö. Kepan taustaselvitys n:o 15.
- Wilska, Kent 2007. *The Impoverished. Humanity informal majority*. Kepan taustaselvitykset n:o 18.
- Elektroniset lähteet:
- Diakonia strategia 2010. Viitattu 12.9.2011.
[http://evl.fi/EVLfi.nsf/Documents/4AD6E32FBC5017DCC22570C4003AA392/\\$file/Diakonia-strategia-2010.pdf](http://evl.fi/EVLfi.nsf/Documents/4AD6E32FBC5017DCC22570C4003AA392/$file/Diakonia-strategia-2010.pdf). Tuloste tekijän hallussa.
- Europa.eu. Viitatu 7.7.2010.
<http://europa.eu/geninfo/query/resultaction.jsp?userinput=poverty>. Tuloste tekijän hallussa.

Kirkon lähetystyön ja kv-diakonian peruslinja, 2010. Viitattu 28.3.2011.

[http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/BA1001E1C82EEF94C22577BB0043B0BC/\\$FILE/Kirkon_lahetystyon_ja_kv-diakonian_peruslinja.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/BA1001E1C82EEF94C22577BB0043B0BC/$FILE/Kirkon_lahetystyon_ja_kv-diakonian_peruslinja.pdf).
Tuloste tekijän hallussa.

Kirkon Ulkomaanapu, talous. Viitattu 2.2.2011.

http://www.kua.fi/fi/kirkon_ulkomaanapu/talous/?id=27. Tuloste tekijän hallussa.

Kirkon Ulkomaanapu. Viitattu 20.3.2011.

http://www.kua.fi/fi/kirkon_ulkomaanapu/usein_kysytyt_kysymykset/?id=30. Tuloste tekijän hallussa.

Kirkon Ulkomaanapu, kehitysyhteistyö i.a. Viitattu 20.3.2011.

<http://www.kua.fi/fi/tyomme/kehitysyhteistyo/?id=32>. Tuloste tekijän hallussa.

Suomen evankelisluterilainen kirkko. Viitattu 18.3.2011.

<http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp3?open&cid=Content3AFE4B>. Tuloste tekijän hallussa.

YK liitto. Viitattu 9.10.2010.

http://www.ykliitto.fi/ihmisoikeusjulistus/teemat/ihmisoikeusperustainen_kehitysyhteistyo. Tuloste tekijän hallussa.

Liite 1

HAASTATTELUN TEEMAT

Haastateltavan tausta, nykyinen työkuva ja työkokemus kansainvälisestä diakoniasta.

Kenttätöön tavoitteet paikallisten ihmisten/ yhteisöjen voimaantumiseksi/ valtaantumiseksi.

Voimaantumisprosessin/valtaantumisprosessin kuvaus 1) yksilön ja 2) yhteisön kannalta.

Voimauttamiseen/ valtauttamiseen käytetyt tavat ja niiden vaikutus kenttätöössä.

Ihmiskuva ja ajattelu käytettyjen tapojen taustalla.

Kenttätöön yhteiskunnallinen ulottuvuus yksilölle, yhteisölle ja yhteiskunnalle.

Liite 2

The interview themes.

The background of yours, for the work you do, education and description about the work you do now.

The goals in your work to empower the individuals or communities.

Your description for the empowerment process 1) for the individuals 2) for the communities.

The methods or the practices you are using for the empowerment in your work.

Idea of man (how do you see human being) and thinking behind the practices/ the working methods you are using.

Your works influence for the individuals, communities and your society.

Liite 3

Suostumus tutkimukseen osallistumisesta

Annan suostumukseni, olla haastateltavana teemahaastattelussa, joka liittyy Anne Immosen opinnäytetyöhän Järvenpään Diakonia-ammattikorkeakouluun, ylempään ammattikorkeakoulututkintoon diakoniasta ja nuorisotyöstä. Opinnäytetyön nimi on Tiedostaminen kansainvälisessä diakoniassa. Haastattelun kesto tulee olemaan n. 40-50 minuuttia haastateltavasta riippuen ja se suoritetaan tutkimusluvan saamisen jälkeen erikseen sovittavana ajankohtana. Haastattelu nauhoitetaan paikanpäällä ja litteroidaan myöhemmin analysointia varten. Haastattelu voidaan suorittaa esimerkiksi haastateltavan työhuoneessa tai muussa rauhallisessa tilassa.

Opinnäytetyö julkaistaan julkaisuseminaarissa toukokuussa 2011 Järvenpään Diakonia-ammattikorkeakoulun tiloissa sekä Järvenpään Diakin opinnäytetyöpankissa ja Kirkon Ulkomaanavun nettisivuilla.

Tutkimuksen tarkoitus on selvittää:

1. Miten Feiren ajatusta tiedostamisesta sovelletaan/käytetään kansainvälisen diakonian kenttätyössä?
2. Miten tiedostamista voisi käyttää kansainvälisen diakonian kenttätyössä?

Voidakseni osallistua haastatteluun, minun ei tarvitse olla perehtynyt millään tavalla Paulo Freiren ajatteluun. Olen tietoinen siitä, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Olen myös tietoinen siitä, että tutkimukseen osallistuminen ei aiheuta minulle minkäänlaisia kustannuksia, haastattelussa kerättävä aineisto hävitetään, kun sen tarpeellinen säilytysaika on ohi.

Suostun siihen, että minua haastatellaan ja haastattelussa antamiani tietoja käytetään kyseisen tutkimuksen tarpeisiin. Voin halutessani keskeyttää tutkimukseen osallistumisen milloin tahansa ilman, että minun täytyy perustella keskeyttämistäni.

Päiväys

Tutkittavan allekirjoitus ja nimenselvennys
